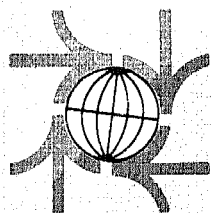

Uitzenden van mensen: *doodlopende weg of doorgaand proces?*

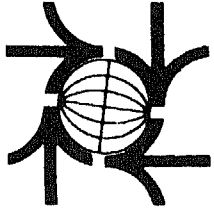

Wereld en Zending

1991.1

**Uitzenden van mensen:
doodlopende weg of doorgaand proces?**

Jaap van Slageren	Ten geleide	2
Jaap van Slageren	In memoriam Ivo Guisson	5
Jan van Hezewijk en Jan Joosten	Over de theologie en ideologie van ontwikkelingsmedewerkers in kerkelijk verband	6
Eric Manhaeghe	Vlaamse missionarissen en vrijwilligers in dienst van dezelfde missie: accentverschuivingen en toekomstperspectieven.	18
Rogier van Rossum	'Maar we wisten dat maar gedeeltelijk...'	28
Thandiwe Hensen en Susan Mutambirwa	Echte partnership is nog ver te zoeken. Een interview.	37
Joke Schravessande	Wederkerigheid: ideaal en praktijk.	43
Leen Schotel	Terug van weggeweest.	48
Barend Drewes en Henk Bekker	Training voor uitzending in de jaren negentig	52
Hans Tennekes e.a.	HKI-notitie over zending en uitzending.	62
Ruth Harvey en Jaap van Slageren	De 'Iona Community': mensen vooruit zenden. Kroniek Het evangelie in het Westen: symposia 29 en 30 november 1990 te Oegstgeest - Tien jaar Mondiale Werkplaats - Godsdienst in Meervoud? HKI-cursus - 40 jaar kerkelijke zending - Europa en de kerken - Symposium met mw.dr. Mercy Amba-Oduyoye - Referendum voor Oost-Timor bepleit - Afscheidsrede Johan v.d. Veer: zending is bondgenootschappen - Pastoraal adviesbureau officieel van start - Jaarverslag 1989 OSACI	79 85
Frans Kekana	Varia Geen nieuwe wijn in oude zakken in Zuid- Afrika. Boekbesprekingen	95 101

Wereld en Zending

Oecumenisch tijdschrift voor missiologie en missionaire praktijk, voor Nederland en België

redactie

uit Nederland en België

kernredactie

Dr. Jan van Lin, vz.
Dr. Piet Bouman
Drs. Jaap Kraan
Dr. Karel Steenbrink
Dr. Jaap van Slageren, eindred.
Drs. Corrie van der Ven, adj. eindred.

redactie

Toon van Bijnen
Drs. Barend Drewes
Drs. Wiel Eggen
Dr. Henny Groenen
Dr. Jan Jongeneel
Dr. Jan Joosten
Drs. Ina Koeman
Drs. Arie Kramer
Drs. Eric Manhaeghe
Drs. Marieke Milder
Drs. Hans Schravendesande
Drs. Marjeet Verbeek
Drs. Jan Voshaar
Dr. Anton Wessels
Drs. Frans Wijzen

directie

Henny van Dolderen, vz.
Drs. Huib Lems, secr.
Armand Berghmans
Jozef Bergmans

Wereld en Zending verschijnt vier maal per jaar en wordt uitgegeven door

Kok Kampen
Nederlandse Missieraad en
Nederlandse Zendingraad

adres redactie

Dr. J. van Slageren
Prins Hendriklaan 37
1075 BA Amsterdam
tel. 020-6717654
Voor toezending artikelen (in tweevoud) en boeken ter recensie

administratie

Voor opgave abonnement en bestelling losse nummers: uitgeverij Kok Kampen, tel. 05202-92555

abonnementsprijs

f 40, — / Bfrs. 745, — per jaar
Buiten Europa f 50, — / Bfrs. 930, —
Studentenabonnement f 25, — / Bfrs. 450, —
Losse nummers f 12,50 / Bfrs. 210, — (incl. porto)

copyright

Overname van artikelen alleen met toestemming van de redactie en met bronvermelding

Bericht aan de lezers

Wereld en Zending werd tot nu toe uitgegeven in eigen beheer door de Nederlandse Zendingraad en de Nederlandse Missieraad. Het drukwerk werd verzorgd door de firma Verhaak en administratieve werkzaamheden werden verzorgd door het bureau van de Nederlandse Zendingraad. Het bijhouden van het abonneebestand werd zorgvuldig bewaakt en verzorgd door Gerda Couwenberg, een van de medewerkers van het NZR-kantoor. George Kuiper werd steeds weer bereid gevonden alle teksten op zeer nauwkeurige wijze te corrigeren.

Gedurende vele jaren speelde binnen de redactie en directie van het tijdschrift de gedachte de toekomst van Wereld en Zending te verzekeren op basis van een andere vorm van uitgave. Hiertoe werd contact gezocht met de uitgeverij Kok. Na uitvoerige onderhandelingen kon het contract van samenwerking tussen directie van Wereld en Zending en Kok worden getekend. Gevolg hiervan is dat Wereld en Zending in een nieuwe lay-out verschijnt. Als besteladres voor losse nummers kan men voortaan rechtstreeks bij Kok in Kampen terecht. Ook het abonneebestand is overgegaan naar Kok, die daarmee tevens verantwoordelijk is voor de inning van de abonnementsgelden. Het adres van de eindredactie blijft ongewijzigd. De Nederlandse Zendingraad zal ook in de toekomst fungeren als contactadres voor zowel redactiezaken als vragen en suggesties die betrekking hebben op uitgaven en organisatie.

Redactie en directie van Wereld en Zending spreken de hoop uit dat met deze nieuwe opzet de uitgave van ons blad op langere termijn verzekerd is en mag blijven steunen op de belangstelling van een breed en geïnteresseerd lezerspubliek.

De directie

Uitzenden van mensen: doodlopende weg of doorgaand proces?

De idee om een speciaal nummer van Wereld en Zending te wijden aan uitzenden van mensen is geboren binnen de redactie, maar vloeit evenzeer voort uit vragen rond uitzendbeleid waar missie- en zendingsorganen mee worstelen. Uit die signalen valt op te maken dat wellicht zending en uitzending een zaak kan zijn waarmee op een bepaald moment, niveau zo men wil, kan worden gestopt. Immers, waarom zou je op den duur nog sterk bemensde uitzendorganisaties overeind moeten houden als je ziet hoe een wereldwijde mensenstroom zich in tegenovergestelde richting beweegt, niet langer van hier naar daar, maar van daar naar hier, migranten, vluchtelingen, asielzoekers. Ook op missionair gebied komen we steeds meer vertegenwoordigers van overzeese kerken tegen die door ons genodigd zijn om parochies en gemeenten te leren zichzelf weer missionair te verstaan in het ontkerstenende Nederland. Met

andere woorden, uitzenden van mensen naar andere landen is een te beperkte doelstelling geworden. Hiervoor in de plaats dringt zich het fenomeen van de personele uitwisseling aan ons op. Een fenomeen dat naar veler inzicht vandaag de dag primair onze aandacht en een grondige missionaire reflectie verdient. Het wordt tijd deze nieuwe ervaringen eens kritisch te analyseren en de uitkomsten van zo'n evaluatieproces wereldkundig te maken.

Toch besloot de redactie van Wereld en Zending allereerst nog weer eens uit te diepen wat zending van oorsprong is: uitzenden van mensen. Dat betekent niet dat in dit nummer geen aandacht zal zijn voor uitwisseling. Integendeel, vele pijlen wijzen deze richting uit. Het uitgangspunt blijft evenwel uitzending van mensen. Het uitzendbeleid van missionaire organen is immers tot op heden niet in die mate gewijzigd dat er

geen mensen zouden uitgaan van hier naar daar. Wemelt het niet van de lieden die, hetzij als missionaire beroepskracht, hetzij als vrijwilliger, wereldwijd die beweging gaande houden? Wat is de inhoud van die beweging missiologisch, missionair getoetst? Wat zijn de inspiratieve momenten ervan als je kijkt naar de geschiedenis van missie en zending? Valt er bij de meest uiteenlopende concepties ook een rode draad te ontdekken in heel dat missionair bezigzijn?

Hierover gaat in hoofdzaak dit themanummer. Het is niet meer en niet minder dan een eerlijke poging om de balans op te maken van wat gaande is en om de eisen, maar ook de verwachtingen en perspectieven die aan het voortgaande werk ten grondslag liggen, zorgvuldig in beeld te brengen. Het nummer is evenwel niet opgebouwd als een monografie waarin alle vragen en antwoorden zorgvuldig op hun plaats vallen. De meewerkende auteurs hebben getekend voor bijdragen die allemaal een andere richting uitgaan. Wel heeft de redactie ernaar gestreefd een zodanig samenvattend geheel ervan te maken dat een aantal lijnen waarlangs verdere reflectie kan gaan, duidelijk wordt.

.....

Het nummer opent met drie artikelen van vertegenwoordigers uit de missionair-theologische katholieke wereld. **Jan van Hezewijk** valt

binnen met een diepgaande beschouwing in de vorm van een brief die hij geadresseerd heeft aan de Brusselse protestantse theoloog **Jan Joosten**. Deze correspondentie voert ons direkt in het stormgebied van grote historische verschuivingen waarbinnen uitdagingen en vragen van missie en zending plaatshebben. De bijdrage van **Eric Manhaeghe** spoort daarmee. Hij analyseert een concreet stuk geschiedenis van de Vlaamse missionaire beweging met betrekking tot Afrika. Zijn verhaal gaat vooral over mensen, hun missionaire bezieling, hun daadkracht, hun gevoelens en hun inspelingsvermogens op situaties van nood en dood. **Rogier van Rossum** richt in zijn bijdrage de aandacht op de spiritualiteit die aan het missionair bezigzijn ten grondslag ligt. In zijn hartstochtelijke pleidooi voor inculturatie als kernvraag waar het missie- en zendingsgebeuren om draait, geeft ook hij een kritische terugblik en zet hij een route uit hoe wij vooral geestelijk bij de missionaire tijd kunnen blijven.

Een geheel ander aspect betreffende het uitzendbeleid wordt belicht in de bijdrage van Wilma Kuperus, Joke Schraevesande en Leen Schotel. Hierin worden reacties op de missionaire impact vanuit het missionaire werkveld en de missionaire werkers geschreven. **Wilma Kuperus** interviewde twee vrouwen uit Zimbabwe, **Thandiwe Hensen** en **Susan**

Mutambirwa, die in het kader van het zogenaamde 'Andersom Projekt' in Nederland verblijven en betrokken zijn bij de evaluatie van het werk van ontwikkelingsorganisaties. Veel problemen op het overzeese werkerterrein zijn volgens de twee vrouwen te herleiden tot verkeerde beeldvorming, een verkeerde attitude en vooral een verschil in macht. In haar bijdrage gaat **Joke Schraivesande** hier dieper op in. Alleen op basis van wederkerigheid in relaties en wederzijds respect acht zij uitzending van mensen nog verantwoord. Met zijn bijdrage kruipt **Leen Schotel** in de huid van de missionaire werker die, teruggekomen, zijn missionaire ervaring op de klippen ziet lopen. Zijn persoonlijk gekleurd verhaal zou wel eens representatief kunnen zijn voor vele anderen die een soortgelijke psychische schok hebben ondergaan.

Missionair bezigzijn veronderstelt steeds door nieuwe bewustwordingsprocessen en leerfasen heengaan. Zo geven **Barend Drewes** en **Henk Bekker** met hun bijdragen een beeld van de actuele trainingsprogramma's voor missie en zending in respectievelijk het Hendrik Kraemer Instituut en het Kontakt der Kontinenten. Wat voor soort instrumenten krijgen cursisten op dit moment aangereikt om elders aan de slag te gaan en ervaringen van hier naar daar en omgekeerd te koppelen?

Hoezeer het Hendrik Kraemer Instituut zich bezighoudt met de diepste vragen die samenhangen met het missionair bezigzijn moge blijken uit de **HKI-notitie over zending en uitzending** die door een bezinningsgroep van het curatorium van het HKI werd samengesteld. Een gedegen werkstuk dat van een grote visie getuigt, maar ook laat uitkomen dat er gekozen moet worden voor een nieuwe weg in het uitzendbeleid. Een stuk bij uitstek ook geschikt om creatief en zinvol de gemoederen in de wereld van missie en zending in beweging te brengen.

Van geheel andere strekking en inhoud is de bijdrage van **Ruth Harvey** en **ondergetekende** over de 'Iona Community' in Schotland. Het leek ons zinvol om eens even onze blik te verbreden naar iets wat zich aan de periferie van onze vaak te vanzelfsprekend geworden aandachtsvelden voltrekt. Zoeken naar nieuwe broedplaatsen van missionaire spiritualiteit blijkt steeds weer nodig om ontspannen, betrouwbaar en ook stug met de missionaire taak, die ons steeds weer verplicht, door te gaan.

In de rubriek *Varia* komt **Frans Kekana** aan het woord: geen nieuwe wijn in oude zakken in Zuid-Afrika. In gesprek met de redactie geeft hij achtergrondinformatie over het Nieuw-Kairodocu-

ment en de Rustenburger Verklaring.

De *Kroniek* bevat een aantal korte verslagen van missionaire en missiologische bijeenkomsten in Nederland en België.

De rubriek *Boekbesprekingen* bevat weer een aantal recensies van recent verschenen missiologische en missionaire boeken.

.....

Aan de samenstelling van dit nummer werkten mee: Joke Schraivesande, Henk Bekker, Jan van Hezewijk, Barend Drewes, Job van Melle, Jan Joosten, Corrie van der Ven en Jaap van Slageren.

Jaap van Slageren, eindredacteur

In memoriam Ivo Guisson

Op 9 december 1990 is van ons heen gegaan Ivo Guisson, Secretaris-generaal van het Comité van de Missionerende Instituten van België (CMI) en lid van de directie van Wereld en Zending. Het is door zijn openheid en toewijding dat vanaf 1986 samenwerking met België kon worden opgebouwd. Als lid van de Missionarissen van Afrika, de Witte Paters, kon hij zich persoonlijk heel goed vinden in de doelstellingen van ons tijdschrift en bleek hij eveneens in staat enthousiasme voor dit doel in brede kring los te maken. Dankzij zijn edelmoe-

digheid kon ook op directieniveau samenwerking gestalte krijgen. Hoewel sinds een jaar gehinderd door een ongeneeslijk gebleken ziekte, was hij toch altijd weer present op de vergaderingen.

Ivo was in heel zijn eenvoud een bijzonder groot mens als missionaire voortrekker en in zijn omgang met collega's, zijn vrienden hier en in Afrika, die hem zo na stonden. We zullen hem node missen als schakel tussen Nederland en België. Overigens heeft het CMI Armand Berghmans inmiddels benoemd in de directie van Wereld en Zending. Zo mogen de werken van Ivo ook verder vrucht dragen in ons tijdschrift.

Jaap van Slageren

Over de theologie en ideologie van uitzending van ontwikkelingsmedewerkers in kerkelijk verband

Wat is het onderliggende motief om mensen van hier naar daar uit te zenden? Gaan we er niet te vanzelfsprekend van uit dat wij over een goddelijk mandaat beschikken om met de boodschap van het evangelie door de wereld te gaan? Laten wij ideologie en theologie hier niet te gemakkelijk samenvallen en staat Europees superioriteitsgevoel ons niet in de weg om de weg van Christus te gaan? Jan van Hezewijk is hier niet zo zeker van en schreef hieromtrent een indringende brief aan redactielid Jan Joosten die hem per ommegaande een antwoord bezorgde. Van deze boeiende gedachtenwisseling laten we de lezers gaarne kennis nemen. De redactie is bovendien van mening dat deze correspondentie zo mogelijk met deelneming van anderen in Wereld en Zending een vervolg verdient.

Beste Jan Joosten,

Je zei me onlangs dat je geen missioloog was. Dat is ook mijn professie niet. Wellicht geeft dat ons beiden de ruimte van de onbevangenheid aan de buitenlijn van het missiologische discussieveld. Overigens, helemaal buitenstaander ben je nooit, als het over missie en zending gaat. Bij ons zou je dan sinds Vaticanum II feitelijk buiten de kerkboot vallen, want daar is gezegd dat 'de kerk van nature missionair is' en dat missie de opdracht is van het héle Volk Gods (Ad Gentes no. 2 e.v.).

In het kader van missie en zending

Terzake: We zouden met elkaar van gedachten wisselen over de uitzending van vakbekwame leken voor het werk van werelddiakonaat en ont-

wikkelingssamenwerking in kerkelijk verband.

Die praktijk van uitzending heeft sinds de jaren 60 een hoge vlucht genomen en een groot aantal organisaties, katholieke zowel als protestantse, gaat daar tot op de dag van vandaag vrolijk mee door. Elke onderneming binnen de kerken krijgt er vroeg of laat wel een theologisch fundament ondergeschoven, of wordt gestut door 'n aantal vanzelfsprekendheden, waaraan je niet dient te morrelen. Toch wil ik er een paar vragen bij stellen. Ik heb boven – ook bijna vanzelfsprekend – al woorden gebruikt als missie en zending en missionaire kerk. En terloops viel het woord 'leken'. Zijn dat de termen die het theologisch kader aanduiden waarbinnen ik personeel werkzaam binnen kerkelijk ontwikkelingswerk objectief een plaats moet geven? Objectief, want subjectief zullen nogal wat ontwikkelingswerkers ervoor huiveren zo'n heilige grond onder hun voeten te krijgen.

Nu vormen de begrippen 'missie' en 'zending' niet zo'n theologisch dwangbuis, dat daarin het werk voor gerechtigheid en ontwikkelingswerk geen eigen ruimte zou krijgen. Integendeel, er is nauwelijks een theologoumenon te vinden dat zo'n dynamische ontwikkeling heeft doorgemaakt in de laatste decennia. Men spreekt vanaf het begin van de zeventiger jaren steeds luider over een 'holistische' missieopvatting. De materiële context van het evangelisch getuigenis in de Derde Wereld, de feitelijke armoede en het onrecht daagt de kerken en de missionaire organisaties uit het werk van gerechtigheid, ontwikkeling en bevrijding als een integraal aspect van zending te beschouwen. Woord en daad horen tezamen of zoals de Nederlandse bisschoppen in 1974 in hun brief 'Een Nieuw Missionair Tijdperk' schreven: 'Missie is getuigenis maar ook dienst, dienst maar ook getuigenis'.¹

In de protestantse wereld tracht men de trits 'Zending, Werelddiakonaat en Ontwikkelingssamenwerking' ondanks organisatorische gescheidenheid inhoudelijk bij elkaar te houden als een eenheid van 'getuigenis, gerechtigheid en dienst'.²

Breed stroomgebied

De Zendingsopdracht luidt niet alleen: 'Ga en onderwijst alle volken' en 'Weest mijn getuigen, tot het uiteinde der aarde' Matt. 28,19 en Luk. 24,47-50 of Hand. 1,8, maar zending en missie worden ook verstaan in het licht van Lukas 4 en Mattheus 25 waar het gaat over de 'daad van gerechtigheid en bevrijding' en de vreugdeboodschap voor de armen.

De uitzending van personeel voor ontwikkelingssamenwerking vond duidelijk plaats in dat stroomgebied van missie en zending, zowel organisatorisch als inhoudelijk. Historisch gezien is dat zeer vanzelfsprekend. Inhoudelijk heb ik daar vragen bij. Ik beperk me hier voornamelijk tot de ka-

tholieke gezichtshoek.

De eerste coördinatie van leken uitzendingen in Nederland werd ter hand genomen door de gezamenlijke missionerende ordes en congregaties (ca. 1960) en kreeg de naam 'Bureau voor Missiepersoneelsvoorziening'.³

Nadien werd deze coördinatie op aanbeveling van het Landelijk Pastoraal Concilie (1968) door de Nederlandse Missieraad overgenomen door de oprichting van een Secretariaat voor Personele Assistentie aan kerken in Ontwikkelingslanden (1970). Ondanks de groeiende populariteit van ontwikkelingssamenwerking ook in de kerkelijke achterban tegenover de verlegenheid met het gebruik van de begrippen missie en zending met de overgeërfde connotatie van werving, bekering en kerkuitbreiding, hield men in missionaire kring vast aan de wezenlijke verbondenheid van deze complementaire elementen in de integrale zending van de kerk. Het merkwaardige is, dat de intensieve bezinning op missie ten lange leste meer de praktijk van de ontwikkelingssamenwerking onder kritiek heeft gesteld, dan andersom. Ik kom daar straks nog op terug.

Eurocentrisme

Vooreerst zou ik je mijn bedenkingen eens willen voorleggen aangaande de vanzelfsprekende koppeling en parallellie tussen missie en uitzending van personeel voor ontwikkelingssamenwerking.

Behalve de zinvolle theologische verbindingslijn gegeven in de boven reeds genoemde 'holistische' visie op de zending van de kerken erfde ontwikkelingssamenwerking – kerkelijk of niet kerkelijk – een historisch substraat van eurocentrisme, superioriteitsdenken en eenrichtingsverkeer.

Van dit ideologisch substraat werd ik me scherper bewust door kennis te nemen van de geschriften van de Latijnsamerikaanse kerkhistoricus en filosoof Enrique Dussel.⁴

We kunnen de (missie-)geschiedenis niet omkeren, maar we kunnen de deformaties onderkennen die uit ons Europees provincialisme voortkomen. Christendom is gestoeld in de Europese cultuur. In de eerste vier eeuwen was de kerk een kerk van de armen, missionair door steun aan de onderdrukten, slaven en gemarginaliseerden en door het getuigenis (martyrium!) vooral van leken. De dan volgende inworteling van christendom in de grieks-romeinse cultuur en in de structuren van het romeins staatsbestel is inhoudelijk eigenlijk de enige exemplarische vorm van missie. Het is de eerste en enige keer in de geschiedenis dat een cultuur van binnenuit geëvangeliiseerd werd en diepe sporen in het christendom achterliet, in liturgie en feesten (kerstmis!), in theologie, wetgeving, gewoonten en sociaal-culturele expressie; incarnatie van christendom in de grieks-romeinse cultuur, met een vleugje invloed van Noordepouese tradities. Dit mo-

del is echter uniek gebleven omdat het normatief werd. Latere evangelisatie en missie betekenden de overdracht en acceptatie van dit model.⁵

Een traditie van een paar eeuwen en van een klein-kontinent werd geïdentificeerd met de fundamente van het christendom. Die identificatie stabiliseerde zich in het eerste millennium (het Heilige Roomse Rijk) tot in de helft van het tweede millennium. Europa was de christenheid en de Europese cultuur was de christelijke beschaving. Bovendien was dit Europa het middelpunt van de wereldgeschiedenis. Bijna 1000 jaar bestaat dit christendom binnen de benauwde veste van de Europese culturele context, al is het wereldhistorisch beschouwd slechts het grensland van de Arabische expansie en van de veel universele verbreide Islam.

Opgesloten in het Europees provincialisme deelde het christendom de hybride superioriteitswaan van zijn omgeving.

Dit eurocentrisme werd vanaf de 15e eeuw nog versterkt door het wereldwijde kolonialisme en mercantilisme, ten dienste van de uitbouw van een rijk, industrieel en kapitalistisch Europa. In deze context van identificatie van kerk en Europese cultuur, kerk en staat, kerk en heersende macht, ondanks profetisch verzet aan de basis, wordt missie in de 15e eeuw ter hand genomen in de 'overzeese gebieden'. Hoe kon een meer dan 1000 jaar in zichzelf opgesloten christelijk Europa anders denken, dan dat alle vormen van waarheid en heil, alle vormen van beschaving en ontwikkeling in het Europese model aanwezig waren? De rest was duisternis, afgoderij, ongelof en onheil. Andere volken konden geen geschiedenis hebben en geen identiteit die enig respect behoeftte. Het christendom werd dankzij de evangelisering van de koloniën voor het eerst geografisch gezien een wereldreligie. Het Europees christendom werd geïnternationaliseerd, zelfs inclusief de diversificatie van kerken die door de binnenhuiselijke Europese twisten vanaf de 16e eeuw ontstond.

Hardnekkige structuren

Het gaat mij er hier echter niet om je te vermoeden met de hele missiegeschiedenis, waarin ook moedig verzet tegen bovengenoemde identificatie van evangelie en Europese macht en cultuur te vermelden valt.

Waar het me hier om gaat is de parallellie in het licht te stellen van het eurocentrisme van zowel missie als ontwikkelingswerk. Achter beide schuilt – zij het op basis van verschillende motieven – dezelfde westerse zedingsdrang.⁶ Wij alleen zijn de gezonden, wij alleen subject van zending en alle andere volkeren zijn 'object' van onze missies. In missietermen waren die anderen ongelovigen, armen en onwetenden die zich moesten bekeren en laten onderrichten. In de seculiere zending van de ontwik-

kelingssamenwerking zijn die anderen de onder-ontwikkelden, die volgens onze patronen ontwikkeld moeten worden naar ons beeld en gelijk-nis. Het is opvallend dat missie en zending hard bezig zijn zich te bevrijden van de westerse ideologie, van het eenrichtingsverkeer. Dekolonisatie, autochtonisering van kerkelijk personeel en theologisch onderricht, gezamenlijke bezinning binnen internationale zendingsconferenties hebben de ban van westerse dominantie gebroken. Men spreekt van wederzijdse assistentie van kerken in hun gezamenlijke zending om de contouren van het Rijk Gods in de wereld zichtbaar te maken. Al wordt die wederkerigheid harder beleden dan gerealiseerd – de structuren zijn soms hardnekkiger dan de leer – er is een serieus begin waarin ook de lijnen van Zuid naar Noord en van Zuid naar Zuid binnen de gezamenlijke missie zichtbaar worden. Missie is werkelijk bezig zich te internationaliseren en dat mag de voorbode zijn van de waarachtige internationalisering van kerken en christendom. Struktureel zullen daarvoor in de katholieke kerk nog meer weerstanden overwonnen moeten worden dan in de protestantse kerken.

Ontwikkelingscultuur

Bij ontwikkelingssamenwerking ligt die afbouw van westerse dominantie en suprematie een stuk moeilijker, ook binnen kerkelijke organisaties. Ontwikkeling zelf is bij uitstek een westerse waarde gevoed vanuit de joods-christelijke en helleense traditie.

Groei, ontplooiing, transformatie van de natuur, vooruitgang en ontwikkeling zijn typische begrippen uit het culturele erfgoed van het Westen.⁷

Ontwikkeling is een autonoom begrip geworden, gekoppeld aan technologische vooruitgang en economische groei. Het weerspiegelt het westerse dualisme, tussen materiële en geestelijke (culturele) waarden, tussen mens en natuur, tussen de mens en het transcendente.

Ontwikkeling is een materieel gegeven, kwantitatief meetbaar aan economische en technologische resultaten. In ontwikkelingssamenwerking gaat de fundamentele suprematie van het Westen schuil. Mensen in de Derde Wereld moeten naar ons model ontwikkeld worden. Daarvoor zenden wij, met edele motieven, beroepskrachten en experts uit. Op zich is dat een ha-chelijke onderneming, want deze mensen zijn gepakt en gemazeld in het westerse ontwikkelingsdenken en bovendien werken ze voor tamelijk korte contractperioden. Het gevaar is dan groot dat je projectmatig blijft denken en meetbare resultaten nastreeft. Toch is er in dit wereldje van ontwikkelingswerkers ook een mentale verandering te constateren op basis van ervaring en van kritiek uit de Derde Wereld zelf. De instanties voor uitzending trachten ook te komen tot herformulering van beleid. In kerkelijke kring kwam het ontwikkelingsdenken onder druk te staan van de mis-

sionaire items: wederkerigheid, keuze voor een kerk van de armen, respect voor culturele identiteit, keuze voor bevrijding.⁸

De vraag is echter toch hoe men bij de uitzending en tewerkstelling van westerse ontwikkelingsmedewerk(st)ers ontsnapt aan onze dominante ontwikkelingscultuur.

Hoe verder of niet verder meer?

Ontwikkeling zou een werk moeten zijn van de lokale mensen zelf; hun visie op 'zichzelf' ontwikkelen is ingebed in hun cultuur, traditie, religie, opvatting over de relatie van mens en natuur, familie en sociale relaties. Pas als die eigen keuze gemaakt is voor 'n proces van ontwikkeling of bevrijding kan men van buiten komend 'erbij gaan staan' (assisteren), zich solidariseren, mee op weg gaan. De meeste ontwikkelingsprojecten hebben echter niet die basale autochtone bron. Aangereikte ontwikkelingsmodellen worden ook in de Derde Wereld door de eigen elites en ontwikkelingsorganisaties opgepakt, maar de autochtone ontwikkelingsmotivatie ontbreekt. 'Men heeft ons de carrosserie verkocht, maar niet de motor', zei een Marokkaanse econoom.⁹

Uit respect voor de culturele context van echt autochtone ontwikkeling, zal uitzending van personeel op een zeer bescheiden wijze moeten plaatsvinden. We zien in het Westen de grenzen van ons eigen ontwikkelingsmodel. We hebben de mensen van de Derde Wereld nodig om ons op de weg te zetten van de overstijging van ons dualisme en ons monomane ontwikkelingsdenken.

'De tijd van samenwerking ten behoeve van de ontwikkeling *van anderen* is voorbij. Er breekt een veel boeiender tijdperk aan: samenwerking en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid ten behoeve van een duurzame en betere leefwereld op basis van interculturele interactie'.¹⁰

Autonomie van de lekenzending

Ik ben wat uitvoerig geweest over de culturele vooronderstellingen van missie en ontwikkelingssamenwerking. Toch had ik rond uitzending van leken voor ontwikkelingswerk vanuit de kerken nog 'n paar opmerkingen. Zowel bij jullie als bij ons zijn begrippen als 'lekenmissionaris', 'lay missionaries', 'laity abroad' bekend, zij het gaandeweg minder in zwang.

Je zou op het eerste gehoor 'leek' als een negatieve benaming kunnen opvatten. Leek is niet-professioneel met betrekking tot het eigenlijke missiewerk. Theologisch ligt dat bij jullie wat gunstiger vanwege de protestantse ambtsopvatting. Ook bij ons is sinds Vaticanum II de eigen zending van de leek weer duidelijker geprofileerd. Aanvankelijk werd de uitzending

van leken gezien in het verlengde van en als personele steun aan het missiewerk van de professionals, de pastores en diakonale medewerkers (broeders en zusters) die zich voor het leven aan missiewerk verplicht hadden. Leek is de 'tijdelijk' toegevoegde hulpkracht. Men participeert eigenlijk in de zending van anderen.

Steeds meer werd echter onderkend dat het 'saeculum', het binnenwereldlijke, het eigen zendingsterrein van de christelijke leek is. Dit binnenwereldlijke, het werk aan de opbouw van een rechtvaardige en 'houdbare' samenleving is een autonoom werkterrein. In eerste instantie is dit ook in de Derde Wereld de taak van lokale leken; hun zending is het binnen hun eigen culturele en sociaal-economische context de wezenlijke humaniteit en de tekenen van het Godsrijk zichtbaar maken: 'De christelijke saeculariteit, slechts begrijpelijk vanuit het geloof in het Godsrijk, toont zich zo een wezenlijke opdracht van het christenzijn als "staan in" en "zorg voor" het Koninkrijk Gods'.¹¹

Deze 'wezenlijke zending der kerk, nl. de effectieve christelijke beïnvloeding van de binnenwereldlijke laïciteit, kan alleen door de leken geschieden'.¹²

Lekenuitzending is gericht op 'n autonoom werkterrein dat in eerste instantie tot de verantwoordelijkheid behoort van de lokale christenen. Twee zaken zijn hier van belang, nl. lokaal en autonoom. Het 'lokale' wordt bepaald door de mensen zelf daar, het is hun cultuur, hun levensgeschiedenis, hun sociale structuur waarbinnen hun eigen ontwikkeling naar verdere humanisering van de samenleving moet plaatsvinden. Zij zijn er verantwoordelijk voor de integratie van Evangelie in de lokale cultuur en voor integratie van de waarden van hun cultuur in het christendom. Uitzgezonden komen uit een andere context, uit 'n ander saeculum en zullen dus zeer bescheiden en omzichtig hun diensten moeten aanbieden.

Wat de 'autonomie' van het werkterrein betreft, zijn er vaak nog organisatorisch kerkelijke structuren die de autonomie van het lekenwerkterrein te weinig ruimte laten. Maar ook dat is in eerste instantie de taak van de lokale christenen om daarvoor op te komen.

Ook binnen de uitzendende organisaties zal er beleidsmatig nog verder gedacht moeten worden over dat autonome werkterrein van ontwikkelings-samenwerking.

Ik laat hierbij dat tussengebied van (missionaire) diakonie – en jullie hebben daarvoor dat mooie woord 'werelddiakonie' – buiten beschouwing (dit is overigens wel een belangrijk thema, dat in missionaire kring speciale aandacht verdient).¹³

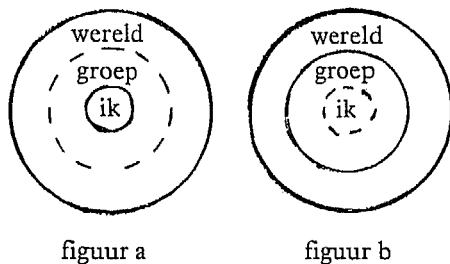
Uitzending van beroepskrachten voor dienstverlening aan 'autochtone' ontwikkelingsprocessen in de Derde Wereld lijkt 'n beetje een contradictie. Zonder heel veel mentale voorbereiding zal zo'n westerse uitgezondene het gevaar meebrengen de echte autochtone ontwikkelingen te verstoren. Ontwikkeling bestaat alleen waar mensen zelf keuzes maken, hun eigen leven en geschiedenis vorm geven, waar ze zichzelf organiseren voor de zelfgekozen doelen. De aanwezigheid van buitenlanders kán echter een signaal zijn van solidariteit, van bemoediging. Ontwikkelingswerk(st)ers kunnen soms de rol hebben van katalysator in een bewustwordingsproces.

Komend uit het Westen zal men echter ook maar al te vaak pijnlijk geconfronteerd worden met de oorzaken van de armoede en van de kloof tussen arm en rijk die in stand gehouden worden door onze eigen westerse politieke en economische macht. In die ervaring ligt ook de meerwaarde van uitzending; teruggekeerden kunnen hier ook als katalysators werken om het bewustzijn van onze dominantie, onze suprematie en eurocentrische vanzelfsprekendheden aan de orde te stellen. Zij hebben in de intermenselijke ontmoeting van 'face to face' het gezicht van armoede en onrecht ervaren. Alleen al omdat we die ervaring hier niet kunnen missen voor de humanisering van onze eigen samenleving voor mondiale signalen van hoop is een zo geconditioneerde praktijk van uitzending – maar dan ook van uitwisseling van ginds naar hier – te rechtvaardigen. Ik zie uit naar je reacties op mijn wat zuinige conclusies.

Vriendelijke groeten,
Jan van Hezewijk

Beste Jan van Hezewijk,
Bedankt voor je brief. Een hele boterham! Ik zou er op willen reageren vanuit mijn eigen ervaringen in verband met uitgezonden zijn en als 'gezondene' in aanraking komen met een andere cultuur (ik was van 1985-87 in Butare, Rwanda als leraar in het theologisch onderwijs). Zo leg ik tegelijkertijd meer de nadruk op 'ginder' terwijl jij het meer 'hier' houdt. Je voert een pleidooi tegen superioriteitswaan en eurocentrisme van zendingsmensen en, vooral, van ontwikkelingssamenwerkers. Daar kan ik me helemaal bij aansluiten: iemand die in het buitenland gaat werken moet eerst van de plaatselijke bevolking willen leren wat er daar aan de hand is. Als hij met zijn eigen in Europa opgestelde programma aankomt en daar niet van af wil stappen zal hij in het beste geval teleurgesteld worden en in

het slechtste geval veel kapot maken. Nederigheid is de eerste vereiste voor een geëxpatrieerde. Anderzijds is het natuurlijk niet zo dat er voor iemand, die zijn diensten wil aanbieden in een land van de Derde Wereld, niets te doen zou zijn. Werk is er, meer nog: de situatie dringt tot actie. Ik zou het nu kunnen hebben over honger en kindersterfte, maar de problemen liggen volgens mij wezenlijk dieper. Om dat te verstaan wil ik beginnen op een misschien wat verrassend punt. Wie als christen in Rwanda komt werken wordt geconfronteerd met een aantal 'evangelische deugden', dat is daar in natuurlijke toestand aanwezig. Wat misschien het meest frappeert, op 't eerste gezicht, is de solidariteit. In woord en daad, en ook als het geld kost, komen mensen voor elkaar op. Zulk een houding stelt ons westerlingen voor vragen. Egoïsme, zoals dat bij ons gewoon als realiteit wordt aanvaard, is min of meer onbestaand. Een andere van die 'evangelische deugden' is het vertrouwen van Rwandezen dat God tussenkomt in dingen van het dagelijkse leven. Waar bijvoorbeeld bij mij eerder een schroom leeft om allerlei voorvallen aan de wil van God toe te schrijven, spraken mijn leerlingen en collega's in Rwanda daar heel vrij over. 'Hopen dat we geen ongeluk hebben' zeg ik tegen mijn passagier voor we op de motor stappen voor een lange reis. 'Waarom? We hebben genoeg gebeden', antwoordt hij... Er zouden nog andere voorbeelden van zulke deugden te noemen zijn. Na verloop van tijd echter blijken ze niet zo evangelisch als ze eerst leken. Om op het eerste voorbeeld terug te komen, moet de solidariteit gezien worden in het kader van een maatschappij waar de groep (in de eerste plaats de familie, dan ook de leefgemeenschap, de stam...) het constitutieve element van de maatschappij is. Schematisch gezegd ligt in het Westen de sterkste grens tussen het individu en zijn omgeving, de grens tussen de groep en de wereld is meestal minder belangrijk (fig. a); in Afrika ligt de sterkste grens tussen groep en wereld, het individu is aan de groep ondergeschikt (fig. b).

Struggle for life

Zo is solidariteit noodzakelijk voor het behoud van de 'eigen' integriteit: wat één persoon overkomt overkomt de groep en beïnvloedt de identiteit van elk lid van de groep. We zouden kunnen zeggen dat de Afrikaanse solidariteit overeenkomt met ons egoïsme: het gaat telkens om zelfbehoud, de struggle for life. In die zin is het niet verwonderlijk te ervaren dat die solidariteit ook grenzen kent. Wie niet tot de groep behoort (en dat is in zekere gevallen de geëxpatrieerde) blijft in de kou staan. Op dezelfde manier moet de integratie van het geloof in het dagelijkse leven gezien worden in het kader van een mythisch wereldbeeld (van Peursen), waarin alles beziel is en er geen grens ligt tussen het fysische en het spirituele.¹⁴ Hetzelfde woord Imana, 'God', dat veel Rwandezen gemakkelijk in de mond nemen moet soms vertaald worden als 'geluk, chance' – nagiz' imana: ik heb geluk gehad.

Ik ben mij ervan bewust dat sommigen deze analyse zullen aanzien als een exponent van eurocentrische superioriteitswaan van de slechtste soort. Voor mij beantwoordt zij aan een deel van de werkelijkheid. Getuige ook de uiteindelijke teleurstelling van veel ontwikkelingswerkers. De eigenschappen die wij aanvankelijk benoemen als 'integere schoonheid van de primitieve mens' (ook achter idealisme kan superioriteitswaan schuilgaan), blijken bij nader toezien een deel van het probleem te zijn. Zij verdienen respect en bewondering, maar met het evangelie hebben ze niets te maken, behalve dan in de zin van 'Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen...'. Ook de positieve elementen van mentaliteit en cultuur moeten bevrijd worden.

Schat in aarden vaten

Bevrijding is dan noodzakelijkerwijze iets anders dan het overdragen van westerse waarden in een andere maatschappij. Het is absurd, bijvoorbeeld, dat een Belg zijn egoïstische instelling zou proberen te substitueren voor Rwandese solidariteit, of zijn één-dimensioneel materialisme voor Rwandees godsvertrouwen – die waarden zijn al problematisch in een Europese context! Maar ook 'positieve' westerse waarden als efficiëntie en organisatietalent zullen bij een nadere analyse ontoereikend blijken. Nee, wat nodig is, is redding en uitkomst vanuit een andere plaats. Gelukkig is die er; kracht van Boven. Degene die 'zendt' is niet de westerse maatschappij, zelfs niet de westerse kerk, maar onze Heer Jezus, die zegt: ik ben met jullie alle dagen. In mijn kerkgenootschap wordt hieraan bij elke uitzending – voor predikanten op dezelfde wijze als voor turnleressen – herinnerd in een kerkdienst. Dat wordt, zover ik kan zien, niet ervaren als

een laagje christelijk vernis over een op zich twijfelachtig gebeuren. Het is een verandering van perspectief. Wie binnen dit kader in de Derde Wereld gaat werken, vertegenwoordigt niet in de eerste plaats zijn kerk, laat staan de westerse cultuur. Gepokt en gemazeld in het westerse ontwikkelingsdenken is hij zeker, maar in het aarden vat ligt de schat van Gods genade. Wat hij brengt in het gastland is het talent dat God hem gegeven heeft om het vrucht te doen dragen. Op die manier, door zijn woorden en, vooral, door zijn daden (en ook door het offer dat hij brengt, hij had in België kunnen blijven), is hij getuige van de veelkleurige genade van God (zie 1 Petrus 4:10). Bijwijlen zal het aarden vat de schat verduisteren, de schepping is aan de ijdelheid onderworpen. In hope echter...

Deze verandering van perspectief garandeert ook de wederkerigheid, niemand heeft de hele waarheid in pacht, wij hebben elkaar nodig. De geëxpatrieerde getuigt samen met de plaatselijke christenen, die andere aspecten van die genade zullen belichten (zo zou het kunnen dat een Rwandees solidariteit leert van een Belg, of een Belg ware efficiëntie van een Rwandees). Sinds enkele jaren is er in België een Rwandese zendeling, als predikant werkzaam in een kleine gemeente bij Luik. Zijn getuigenis (soms bestaande uit zulke gewone dingen als de manier waarop hij met zijn kinderen omgaat) is voor de Belgische kerk een zegening op allerlei niveaus. Een soortgelijke ervaring bestaat binnen het jongerenzendingsproject (P.M.J) dat om de twee jaar een werkkamp organiseert, afwisselend in Rwanda en in België. In de ontmoeting met jongeren uit een heel andere cultuur worden dingen van onschatbare waarde geleerd.

Wie de laatste paar paragrafen vaag vindt, of mij ervan verdenkt vrome prietpraat te verkopen, kan ik alleen maar zeggen dat het Koninkrijk van God is als het zaad dat groeit en we weten niet hoe. Onze overvloed moet hun gebrek ten goede komen, opdat hun overvloed wederkerig ons gebrek ten goede zal komen. Hoe dat in zijn werk moet gaan weet ik niet; het is mysterieus, zoals het manna: wie er veel van verzamelde had niet over en wie er weinig van verzamelde had niet te kort (2 Korintiërs 8:14-15).

Hier laat ik het bij. Wellicht vinden wij gelegenheid de discussie over uitzending van mensen voort te zetten.

Met een hartelijke groet,

Jan Joosten

1 Vgl. ook: J.M. Hogema, "De Missiebeweging van Katholiek Nederland", in: *De Heiden moest eraan geloven*, uitg. Stichting Het Catharijneconvent, Utrecht 1983 blz. 27-29 en Th.M.A. Claessen: "Uitgedaagd door armoede en onrecht", idem pag. 54-61.

2 Zie: *Nota, inzake plaats, taak en beleid van Dienst Over Grenzen in relatie met het werk van Zending, Wereldiakonaat en Ontwikkelingssamenwerking van de kerken in Nederland*, Zeist, juni 1986.

3 De uitzending van 'leken voor de missie'

via ordes en congregaties en van medisch personeel via Memisa was al in de jaren '50 een bekend verschijnsel. In de jaren zestig spanden de Katholieke Plattelands Jongeren - K.P.J. - en de Katholieke Werkende Jongeren - K.W.J. - zich in om in samenwerking met missiecongregaties uitzendingen van beroepskrachten uit hun kring te bevorderen en mede te bekostigen.

4 Zie: Enrique Dussel, "Future of Missions in the Third Millennium", in: *Mission Studies* 10, Vol. v-2 1988, pag. 66-89; uitg. I.A.M.S., (Leiden 1988). "The Ebb and Flow of the Gospel", in: *International Review of Mission*, Vol. LXXVI, no. 301, 1987. Als bijdrage in de discussie rond 500 jaar christendom in Latijns-Amerika schreef hij: *Ontdekking of Invasie van Amerika? Een historisch-theologische visie - Concilium*, 1988-6, blz. 103-110.

5 Vgl. E. Dussel, "Future of Missions" (zie noot 4) pag. 70 en 71.

6 Zie: W. Eggen, "Afrika en ons religieuze zelfbeeld" in: *Wereld en Zending* 1990/2 blz. 170: "Wat sinds de elfde eeuw ons roepingsbesef is geworden dient grondig herzien e.v."

7 Zie hiervoor: Thierry G. Verhelst, in *Quid pro Quo* vol. 1 no. 2, mai 1990 pag. 28 v.v.: "Bulletin de Liaison du Réseau Sud/Nord Cultures et Développement" - Brussel; zie ook: Edith Sizoo, "Het geheim van ontwikkeling", lezing KNV-Jubileum nov. 1990.

8 De uitzending van personeel werd eerst

verantwoord als ontwikkelingswerk en assistentie. Ofschoon 'assistentie' in de oorspronkelijke Latijnse betekenis eenvoudig wil zeggen: 'erbij gaan staan' kreeg de term de betekenis van (charitatieve) hulpverlening. Daarna leek ontwikkelingsamenwerking meer geëigend.

9 In: *Quid pro quo*, idem pag. 39.

10 E. Sizoo, "Het geheim van ontwikkeling", blz. 12.

11 E. Schillebeeckx, "Zending van de kerk".

In: *Theologische Peilingen* Dl. IV, blz. 133, Nelissen, Bilthoven 1968.

12 Ibidem.

13 Zie het themanummer van *Wereld en Zending* 1990/1: "Leven en strijden met de armen. Missionair engagement aan de basis".

14 Zie: Prof.dr. C.A. van Peursen, *Cultuur in stroomvoersnelling. Strategie van de cultuur*. Amsterdam/Brussel, 1976.

Drs. E. van Hezewijk (1930), was van 1970 tot 1990 staflid van de Nederlandse Missieraad, speciaal verantwoordelijk voor de sector personele assistentie.

Dr. J. Joosten (1959), oudtestamenticus, studeerde in Brussel en Jeruzalem. Van '85-'87 werkte hij in Butare en is nu als predikant verbonden aan een Franstalige gemeente in Brussel.

Vlaamse missionarissen en vrijwilligers in dienst van dezelfde missie: accentverschuivingen en toekomstperspectieven

Welke veranderingen heeft de aard van de Vlaamse uitzending van mensen in de loop der jaren ondergaan? Wat is de plaats van verkondiging, ontwikkelingswerk, respectievelijk solidariteit binnen de Vlaamse missie? Eric Manhaeghe schetst in dit artikel een stukje geschiedenis van de Vlaamse missionaire beweging en zet tevens een aantal belangrijke lijnen uit voor de toekomst. Speciale aandacht heeft hij voor de positie en de gevoelens van de uitgezondene zelf.

Een paar bladzijden volstaan niet om een precies beeld op te hangen van de verschillende manieren waarop Vlaamse katholieken uitgezonden worden. Vlaanderen telt 156 missionerende instituten¹ en men treft er tevens een brede waaier vrijwilligersorganisaties aan.

Een korte bijdrage zoals deze is dus noodzakelijkerwijze zeer beperkt. Ik probeer in dit artikel de voornaamste deelnemers, de uitgezondenen, voor te stellen. Ik behoor trouwens zelf tot die groep en mijn benadering is derhalve niet neutraal. Het is deze betrokkenheid die mij ertoe aanzet vooral aandacht te schenken aan de overtuigingen en de gevoelens van de uitgezondenen. De manier waarop zij emotioneel veranderingen en crises verwerken lijkt mij belangrijker voor de toekomst van de missie dan de theorieën van kamermissiologen. Ik geloof dat missie toekomst heeft, maar ik ben er tevens van overtuigd dat die toekomst geen herhaling van het verleden kan zijn.

Mijn eigen Afrika-ervaring speelt eveneens een rol. Wanneer ik over 'ginds' spreek, heb ik het over Afrika. De grote meerderheid van de Vlaamse uitgezondenen trok en trekt nog steeds naar Zaïre, Rwanda en Burundi. Azië en Latijns-Amerika mogen ook een aantal Vlamingen ver-

welkomen en hun ervaring heeft bijgedragen tot een kritische bezinning op het uitzenden naar Afrika. Hun bijdrage komt hier niet uitdrukkelijk ter sprake, maar ik houd er wel rekening mee in het laatste deel dat over de toekomst handelt.

1 Missionarissen

De katholieke kerk in Vlaanderen zendt reeds sinds de middeleeuwen missionarissen uit. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw wordt dit uitzenden als een nationale aangelegenheid beschouwd. Missie en Vlaams nationalisme waren gedurende enkele decennia elkaars bondgenoot. Ik zal hier kort de sfeer van deze periode beschrijven in de hoop zo bij te dragen tot een beter begrip van de huidige situatie.

Vlaanderen zendt zijn zonen uit!

De slogan van een naoorlogs missieprogramma op de radio: 'Vlaanderen zendt zijn zonen uit!' typeert wellicht het best de geest waarin de kerk haar missionarissen uitzond. De meesten werden dan nog naar 'Onze Kongo' gestuurd om er aan christelijk beschavingswerk te doen. Hun taak bestond erin van de wilde zwarten goede katholieken te maken. Zij vertrokken voor het leven naar onherbergzame streken en bonden er onverschrokken de strijd aan met de duivel om hem de zielen van de wilden te ontrukken en ze onder de heerschappij van Christus te brengen. Zij werden voorgesteld als helden, fiere katholieken die Vlaanderen groot maakten. Om eventuele concurrenten (protestantse kerken) voor te zijn bezetten ze zo snel mogelijk een zo groot mogelijk gebied. Het pleidooi dat het centrale uitzendingsorgaan van de katholieke kerk, toen 'Propaganda Fide' genoemd, hield voor het vormen van een inlandse clerus werd als onpraktisch beschouwd.

Autoritaire structuur

Zo ontwikkelde zich de missionaris-veroveraar. De bisschoppen en religieuze oversten waren meestal autoritaire chefs die goed wisten dat het nutteloos was geestelijke veroveringstochten te ondernemen, wanneer zij niet op een gedisciplineerde en volgzaam groep missionarissen konden rekenen. Heel wat lokale oversten hadden veel weg van een inlandse autoritaire chef die men respecteerde omwille van zijn prestaties, maar tegelijk ook vreesde omwille van zijn macht en willekeur. De koloniale context leende zich gemakkelijk voor dit soort toestanden die men vrij vlug voor

'normaal' aanzag. De nefaste gevolgen werden pas later duidelijk. De missionaris zag zichzelf als de man of vrouw die het waar maakte. Hij of zij zamelde het geld in en realiseerde projecten volgens eigen inzicht. Individualisme en onderlinge wedijver werden bijna vanzelfsprekend als een stimulant gezien. De mensen ter plaatse beschouwden de missionaris als iemand aan wie zij ontegensprekelijk veel te danken hadden, maar ook als een afstandelijk en autoritair persoon, een afspiegeling van God de Gestrengte Vader.

Keerpunt

In de zestiger jaren heeft een plotse ommekeer plaats. De bestaande waardenschaal wordt dooreen gehaald, nieuwe waarden vervangen de oude. Wat vroeger tot eer strekte, is nu bron van schaamte! Deze culturele revolutie wordt met enige vertraging waargenomen door de Vlaamse missionaris die zich verwonderd afvraagt waarom de heldedaden van gisteren plots misdaden geworden zijn. Men verwijt hem een cultuurbarbaar te zijn, een egoïstische zieltjesjager die zijn eigen belangen boven die van het volk stelt. Deze verwijten komen niet alleen uit de anticlericale hoek, maar heel wat katholieken gaan eveneens twifelen aan de geloofwaardigheid van hun missionarissen.

Zelfs uit het Vaticaan komen nieuwe geluiden. Het Concilie dringt aan op een positieve benadering van wereld en cultuur en aanvaardt bovendien de mogelijkheid van heil buiten de kerk.² Dit alles komt hard aan bij iemand die zich totaal ingezet heeft om de heidenen te bekeren. Hij/zij heeft de indruk dat de kerk en zijn/haar bloedeigen volk hem/haar de rug toekeren. Het vroegere optimisme en enthousiasme moeten in sommige missionariskringen plaats ruimen voor een steeds toenemende bitterheid die niet zelden in cynisme uitmondt. De missie-instituten verkeren in volle crisis, een lange louteringsperiode vangt aan.³

2 Vrijwilligers

Dit betekent echter niet dat de Vlaamse katholieken zich niet langer interesseren in de oud-koloniën, nu Derde Wereld genoemd. Het tegendeel is waar, zij zijn er zelfs van overtuigd dat ze heel wat goed te maken hebben. In de zeventiger en tachtiger jaren worden meer Vlaamse katholieken uitgezonden dan in de zogenaamde 'gouden' periode die eraan vooraf ging. Naast de missionerende instituten die hun activiteiten verder zetten, worden nieuwe uitzendorganisaties in het leven geroepen. Hun opzet en juridische structuur beantwoorden aan de nieuwe criteria van eerbaarheid.

Bekering is uit den boze, getuigenis mag wel, maar is niet prioritair. Het komt er vooral op aan betere levensomstandigheden te scheppen vanuit een onuitgesproken evangelische bewogenheid. De nieuwe organisaties van vrijwilligers⁴ hebben wel een losse band met de lokale kerkelijke hiërarchie, maar vallen buiten de bevoegdheid van de romeinse 'Propaganda Fide', ondertussen omgedoopt tot 'Congregatie voor de evangelisatie van de volkeren'.

Profiel

De nieuwe organisaties stellen zich autonoom op, zij zijn niet-gouvernementeel en situeren zich evenmin binnen de kerkelijke structuren. Die onafhankelijkheid is echter relatief: het officieel volontariaatsstatuut houdt in dat de organisatie aan een aantal door de regering opgelegde normen voldoet en de katholieke identiteit betekent dat zij door de kerkelijke hiërarchie als dusdanig erkend wordt. Het volontariaat wordt omschreven als een bewuste keuze voor een bepaalde vorm van ontwikkelingssamenwerking. Niet de kennis- of techniekoverdracht staat voorop, maar wel de relatie met de concrete mens. Verkondiging behoort niet tot de taken van de vrijwilligers, zij wensen zich echter wel in te zetten vanuit een christelijk perspectief. Zij zien zichzelf niet als de gezondenen van de hiërarchie en hebben evenmin de pretentie ambassadeurs van Vlaanderen te zijn. Zij beschouwen zichzelf als christenen, al dan niet praktizerend, die samen werken aan ontwikkeling met gewone mensen en onderdrukte groepen.

De organisaties vragen dat de vrijwilligers die zich bij hen aansluiten zich herkennen in de visie van waaruit zij werken. Beroepsbekwaamheid en ervaring zijn belangrijk, maar de grootste nadruk wordt gelegd op relatiebekwaamheid en bewuste keuze (duidelijke motivatie). De vrijwilliger moet aanleg hebben voor vorming en animatie en zich bewust zijn van zijn persoonlijke motivaties. Hij moet kunnen leven en werken binnen een institutioneel kader en zich weten te situeren binnen het geheel van het wereldgebeuren en de wereldkerk. Men is eigenlijk vrijwilliger voor het leven, ook al verblijft men slechts enkele jaren in een land van de Derde Wereld.

Levenskeuze

De uiteindelijke beslissing van de vrijwilligers te vertrekken maakt meestal deel uit van een ruimere levenskeuze. Hun engagement in de Derde Wereld ligt vaak in het verlengde van hun inzet hier voor Derde en Vierde Wereldzaken.

Uiteraard spelen soms ook andere motieven een rol, zoals het ontkomen aan militaire dienst, het vluchten uit de eigen omgeving, het zoeken naar

avontuur.

Het einde van hun verblijf in de Derde Wereld betekent niet het einde van hun inzet. De meesten zetten zich in hun vrije tijd opnieuw op vrijwillige basis in voor mondiale vorming, vrede, migranten, vluchtelingen, enzovoort. Hun ervaring ginds bepaalt voor een groot deel hun nieuwe inzet hier. Hun persoonlijke voorkeur speelt hier natuurlijk ook een rol, maar men mag in elk geval stellen dat zij terugkomen met een verruimd bewustzijn: ze hebben gewoonlijk ervaren dat principes, hoe verheven ook, uiteindelijk relatief zijn en dat het belangrijker is met mensen naar concrete vormen van solidariteit te zoeken dan theorieën te doen zegenen.

3 Missionarissen en vrijwilligers ginds

Op het terrein ontmoeten zij meestal de andere groep uitgezonden: de missionarissen. Het beeld dat vrijwilligers zich van de missionaris gevormd hebben, beantwoordt veelal aan het beeld dat ik in het begin van deze bijdrage geschetst heb. Zij hebben wel andere verhalen gelezen, of missionarissen ontmoet die een nieuwe aanpak voorstaan, maar ze beschouwen hen als uitzonderingen en op het affectieve vlak blijft het oude beeld zeer levendig. Hun houding tegenover de missionarissen zal dus sterk afhangen van hun eerste ervaringen: ontmoeten zij iemand die in hen het oude beeld oproept of ontdekken zij een nieuwe manier van missionaris zijn? Het samenkomen van beide groepen uitgezonden brengt heel wat moeilijkheden met zich mee, maar mondt meestal uit in wederzijdse waardering en vruchtbare samenwerking.

Moelijkheden

De grootste moeilijkheden doen zich natuurlijk voor wanneer vrijwilligers moeten samenwerken met een klassieke missionaris. Deze laatste heeft meestal een vertekend beeld van de vrijwilliger, al dan niet bevestigd door vroegere ervaringen. Vrijwilligers zijn voor hem een soort Derde Wereldtoeristen, jongeren die aan hun legerdienst willen ontsnappen en maar wat komen rondneuzen. Wanneer hij dan toch enige inzet ontdekt, vindt hij dat de vrijwilliger niet moedig genoeg geweest is om missionaris te worden! In een dergelijk klimaat gaan mensen uitsluitend elkaars negatieve kanten zien en de opeenvolgende contacten bevestigen hen in die negatieve houding tegenover elkaar. In het beste geval werken zij in parallelle lijnen naast elkaar, in het ergste geval trekt de zwakste partij (meestal de vrijwilliger) zich vernederd en diep gekwetst terug. Dat dit de lokale bevolking, die soms een verzoening probeert tot stand te brengen, niet ten goe-

de komt, hoeft geen betoog.

Gelukkig gaan dergelijke scenario's meer en meer tot de uitzonderingen behoren. De meeste missionarissen zien zichzelf nu als medewerkers van de lokale bisschop en zijn clerus. Zij zijn dan ook heel dikwijls met ontwikkelingswerk bezig en zien over het algemeen verlangend uit naar de komst van vrijwilligers. De kwaliteit van hun samenleven en -werken hangt van heel wat factoren af (persoonlijkheid, motivatie, aanpassingsvermogen, leeftijdsverschil, enz.), maar sommige moeilijkheden duiken steeds opnieuw op omdat ze structureel zijn. De vrijwilliger gaat de missionaris zien als een geprivilegieerd persoon. Hij wordt inderdaad op alle vlakken ondersteund door zijn instituut dat een verantwoordelijke met ruime bevoegdheden ter plaatse heeft. Missionarissen ontmoeten elkaar regelmatig, beschikken over een uitstekende infrastructuur (woning, bevoorradiging, vervoer, enz.) en worden vrij goed beschermd tegen de willekeur van de plaatselijke overheid. De vrijwilliger, wiens organisatie zich in België bevindt en over minder mogelijkheden beschikt, voelt zich soms wat verweesd en aan zijn lot overgelaten. Daartegenover staat dan dat hij, precies omwille van zijn grotere afhankelijkheid, dichter bij de lokale bevolking leeft en ter plaatse gemakkelijker een eigen vriendenkring opbouwt. De mensen laten dan soms blijken dat de missionaris er goed aan zou doen het voorbeeld van de vrijwilliger te volgen, wat wel eens tot spanningen leidt. Spanningen komen vaak voor, maar leiden slechts zelden tot onoverkomelijke moeilijkheden.

Zelfde zending

Missionarissen en vrijwilligers worden op verschillende manieren uitgezonden, maar uiteindelijk gaat het om dezelfde zending. Daarom is het belangrijk dat zij elkaar vinden en de hun toevertrouwde taken als aanvullend beschouwen. Zij worden trouwens door dezelfde partner uitgenodigd: de lokale bevolking, over het algemeen door een kerkleider vertegenwoordigd. De samenwerking ter plaatse verloopt meestal vrij vlot omdat de omstandigheden (totaal vreemde omgeving en cultuur) mensen van dezelfde nationaliteit spontaan dichterbij elkaar brengen en omdat de noden zo groot en dringend zijn dat ze geen steriel gekibbel toelaten. Dit betekent echter nog niet dat beide groepen uitgezonden *bewust* aan dezelfde zending deelnemen.

Verkondiging en diakonie of dienst aan de medemens (in dit geval ontwikkelingswerk genoemd) zijn steeds twee onafscheidelijke componenten van missie geweest. De dienst aan de medemens vloeit normaal voort uit een positief antwoord op de verkondiging. Wie leerling van Christus wordt, kan niet onverschillig blijven voor de noden van zijn medemens. Men

kan evenmin de Boodschap op een overtuigende wijze verkondigen, wanneer men nalaat in praktijk te tonen wat het betekent een volgeling van Christus te zijn.

Zo begreep men de band tussen verkondiging en dienst aan de medemens echter niet gedurende de periode van geestelijke verovering. De diakonie werd eerder opgevat als een middel om mensen aan te trekken: men had er voordeel bij katholiek te worden, want dan kon men gemakkelijker gebruik maken van diensten zoals scholen en hospitalen. Uit die aanpak is een soort parasitair christendom ontstaan: massa's mensen werden gedoopt en maakten gebruik van de diensten van de katholieke instellingen, maar slechts weinigen zetten zich in voor de medemens. Dat was de taak van de missionaris! Vrijwilligers weigeren terecht zich in deze context te situeren en geven de voorkeur aan een engagement zonder bijbedoelingen, dus dienst zonder band met de verkondiging. Een groeiend aantal missionarissen wenst niet nogmaals in dezelfde val te lopen en houdt het bij verkondiging zonder geïnstitutionaliseerde dienst.

De autonomie van beide componenten van missie werd tevens in de hand gewerkt door het groeiend professionalisme in de zestiger en zeventiger jaren. Men kan nu eenmaal niet in alles competent zijn! Men dacht dat het daarom beter was dat verschillende experts elk enkele welomschreven problemen oplosten zoals honger, onderontwikkeling, ziekte, enz. Elke expert hield zich bezig met het hem toegewezen probleem, maar de landarbeider, de analfabeet en de zieke werden vergeten. Kerkelijke experts dachten eveneens in termen van op te lossen problemen. Men diende nieuwe bisdommen op te richten en vormingsprogramma's voor autochtonen op te stellen. De mens achter dit alles stond theoretisch centraal, maar werd in de praktijk nogal eens vergeten en noch de missionaris, noch de vrijwilliger, die dichter bij de mensen leefden, waren helemaal tevreden met deze gang van zaken. Het resultaat was trouwens allesbehalve bemoedigend. Vandaar een nieuwe trend die de nadruk legt op de mens in zijn geheel, om hem gaat het uiteindelijk. Door hun aandacht in de praktijk eerder op de mens (dezelfde mens!) dan op problemen te richten, komen missionarissen en vrijwilligers dichter bij elkaar. De kans zit erin dat de oude band tussen verkondiging en dienst aan de medemens hersteld wordt in een goed overwogen en gezamenlijk geplande missie. Beide groepen hebben in dit verband heel wat geleerd van hun ervaring in Zaïre.

4 Een blik op de toekomst

De ervaring van zowel missionarissen als vrijwilligers in Zaïre is eerder pijnlijk te noemen. De meesten zijn enthousiast over hun verblijf ginds en

vooral over hun verhouding tot de lokale bevolking waarvan ze ook na hun terugkeer blijven houden. Zaïre betekent voor hen mensen, mensen met een gelaat dat in hun geheugen en hart gegrift is, mensen ook die er vandaag slechter aan toe zijn dan gisteren en dat ondanks de inspanningen van de uitgezonden van Vlaanderen. Je mag dan persoonlijk heel wat aangename ervaringen opgedaan hebben, het feit dat de mensen voor wie je naar ginds gegaan bent er dag na dag op achteruit gaan, doet je pijn en dwingt je tot nadenken. Wat betekenen solidariteit en missie in een dergelijke context? Kan je werken zonder resultaten te zien?

Interculturele solidariteit

Wie in termen van projecten en meetbare resultaten denkt, houdt het niet lang vol in Zaïre, tenzij hij of zij geen enkel contact met de basis heeft. Dit land heeft nu meer bekwaame mensen dan tien jaar geleden, maar het staat er slechter voor dan ooit. Het huidige Zaïrese regime en de opeenvolgende Belgische regeringen zijn zeker de voornaamste verantwoordelijken voor deze toestand, maar dit betekent niet dat ze er veel aan kunnen veranderen. Een nieuw regime in Zaïre en werkelijk opbouwende relaties met België zouden een eerste stap in de goede richting kunnen zijn, maar toch niet meer dan een eerste stap. Alles moet opnieuw opgebouwd worden, vooral de menselijke relaties moeten opnieuw gezond worden en dat veronderstelt een grondige mentaliteitsverandering.

Waarom willen sommige vrijwilligers dan toch nog werken in een land waar voorlopig geen reële verbeteringen te verwachten zijn? Hun antwoord is vrij eenvoudig: 'Omwille van onze solidariteit met de mensen die als het ware door het regime gegijzeld worden'. Die solidariteit zien zij als een wezenlijk aspect van hun christelijk engagement. Zij sluiten ook aan bij een nieuwe internationale trend die het heersende economische groei-geloof in twijfel trekt en op zoek gaat naar nieuwe modellen van ontwikkeling. Zij verkiezen de term 'interculturele solidariteit' boven 'ontwikkelingssamenwerking' omdat deze laatste teveel aan het oude groeimodel doet denken en te weinig nadruk legt op de culturele emancipatie van de volkeren.

Wederkerigheid komt meer en meer centraal te staan. Een groeiend aantal vrijwilligers is ervan overtuigd dat zij iets te ontvangen hebben voor ze iets kunnen geven. Dit betekent niet dat beroepsbekwaamheid niet langer belangrijk is, maar wel dat intermenselijke ontmoeting voorrang krijgt op technische samenwerking. Dergelijke solidariteitsinzetten komen reeds veelvuldig voor in Latijns-Amerika en de Filippijnen. Dit lijkt nu ook de aangewezen weg te zijn in Zaïre, waar een autochtoon volontariaat stilaan vorm krijgt. In de toekomst zal de Vlaamse vrijwilliger met de Zaïrese vrij-

williger samenwerken en samen zullen zij een *teken* zijn van de solidariteit tussen Noord en Zuid. Dit is een profetische daad, een eigen manier om het Rijk Gods mee op te bouwen. We mogen spreken van een authentieke vorm van missie, al zullen heel wat Vlaamse vrijwilligers de term missie verwerpen omdat die bij hen nog steeds het oude beeld oproept.

Interreligieuze solidariteit

In de missie-instituten is ook heel wat veranderd, de Europese missionarissen hebben niet langer alleen de touwtjes in handen. De jongere leden (onder de veertig) zijn vooral uit Derde Wereldlanden afkomstig. De blanke kleur domineert niet langer, je vindt er zowat alle schakeringen, met een duidelijk overwicht van bruin en donker-bruin. Over geestelijke verovering wordt niet meer gesproken en 'nationale uitzending' is niet langer een relevante term. De jongere missionarissen zijn met het 'parasitair' christendom vertrouwd en zien geen heil in het aantrekken van mensen met allerlei sociale voordelen. Verkondiging heeft voor hen een andere betekenis: mensen in contact brengen met Christus, hen uitnodigen Hem te volgen met alles wat dat inhoudt aan inzet voor de medemens.

Zij wensen niet langer als een soort voorlopige diocesane clerus te functioneren, maar willen hun specifieke roeping radicaal beleven. Deze bestaat erin onder andersgelovigen te gaan leven (al dan niet in eigen land) en hun aldus de gelegenheid te bieden leerlingen van Christus te ontmoeten. Op die manier willen zij getuigen van de universaliteit van Zijn boodschap. Hij is het immers die ieder van ons uitnodigt om de vriend te worden van hen die onze vijanden zouden zijn, indien we ons lieten leiden door ons natuurlijk aanvoelen.

Men kan hier spreken van een vorm van interreligieuze solidariteit die meestal ook intercultureel is. Missionarissen verlaten hun vertrouwde christelijke omgeving om met andersgelovigen een gemeenschappelijke toekomst op te bouwen. Zij worden uitgezonden, niet naar een andere lokale kerk, maar naar andersgelovigen om met hen aan het Rijk Gods te bouwen. Zij nemen aan dit gemeenschappelijk project deel teneinde er een nieuwe dimensie binnen te brengen, namelijk deze welke zij dank zij Jezus Christus ontdekt hebben. Binnen deze context bevorderen zij het ontstaan van nieuwe christelijke gemeenschappen die op hun beurt missionair worden. Op dat ogenblik kunnen ze die ook verlaten, maar ze blijven vooral aanwezig waar de mensen besloten hebben te blijven wat ze zijn: gelovigen van andere godsdiensten.

Deze opvatting van missie zal in de toekomst steeds meer ingang vinden. Wat nu nog uitzonderlijk door kleine internationale en interraciaal community's beleefd wordt, zal in de komende decennia meer en meer de

regel worden. Wellicht zullen deze nieuwe groepen missionarissen, voor het merendeel afkomstig uit de Derde Wereld, de natuurlijke partners worden van de christelijke vrijwilligers die een interculturele solidariteit beogen. Samen kunnen zij, geheel gratis en zonder bijbedoelingen, van Jezus' boodschap getuigen en zo met andersgelovigen van andere culturen nieuwe uitdagingen ontdekken en erop antwoorden.

1 Missionerende instituten: alle instituten die minstens enkele leden uitzenden. Missie-instituten: instituten die principieel alle leden uitzenden.

2 Zie *Perfectae Caritatis*, no. 3 en *Nostra Aetate*, no. 2.

3 Meer hierover in E. Manhaeghe, "L'évolution d'une présence missionnaire: CICM (Missionnaires de Scheut) en Afrique", in *Spiritus*, no 117, 1989, p. 380-394. Id., "CICM Tomorrow. Missionary Identity and Tasks", in *Euntes-Studies*, no. 1, 1990, p. 3-20.

4 Voor concrete informatie over de verschil-

lende organisaties en hun activiteiten, zie *Dossier van Wereldwijd*, november 1984, p. 28-40. Tevens interessant: het themanummer "Volontaires" van *Vivant Univers*, mei-juni 1986, 50 p.

Drs. E. Manhaeghe (1947) is missioloog en priester-lid van CICM (Scheut). Als missionaris was hij werkzaam in Zaïre, Nigeria en Kameroen. Thans is hij directeur van 'Euntes' (centrum voor voortgezette vorming van missionarissen) en redactielid van o.a. CICM, Kerk en Missie en *Spiritus*.

Maar we wisten dat maar gedeeltelijk...

Wat blijft er over van zending van uitzending van mensen als alle bestaande concepten op de helling gaan? Zullen we in de ontstane onzekerheid ooit nog het missionaire spoor kunnen vinden naar mens, cultuur en samenleving? Ook Rogier van Rossum geeft een overzicht van probleemvelden waarin missie en zending verstrikt zijn geraakt. Maar hij doet meer. Hij speurt naar de kern van het missionair bezigzijn. Hij lanceert de term 'via negativa' om de missionaire inhoud en strekking opnieuw inzichtelijk te maken. Zo komt hij verrassend uit bij inculturatie als de missionaire vraag waar alles om draait.

J.G. Donders heeft wat ik hier naar voren wil brengen in dit tijdschrift onlangs nog zo verwoord: 'Ik meen dat wij missionarissen en zendelingen steeds zo uitgetrokken zijn. We wisten waarom we gingen, maar we wisten dat maar gedeeltelijk. Het gevoel en het weten dat we moeten trekken komt van Iets binnenin ons, of misschien is het Iemand in ons.'¹ Laat ik beginnen bovenstaand citaat nog wat aan te scherpen met persoonlijke aantekeningen vanuit de schaduw van San Marco, Theologie in Kontekst, UTP. De grote missionaire opdracht lijkt mij te liggen in het waagstuk van de inculturatie als reactie op de zogenaamde 'ene wereld'. Om aan te tonen hoe nauw 'zending' met 'waagstuk' samenhangt, introduceer ik vervolgens de term 'via negativa'. De kans bestaat dat deze aantekeningen op de lezer nogal katholiek overkomen. Evenwel, op het punt van inculturatie als dé missionaire opdracht van nu en als dé bijdrage aan een andere 'ene wereld' zie ik geen verschil tussen missie en zending. Beleidsbijdragen van Rome en de Wereldraad van Kerken vullen elkaar aan. Eenheid in verscheidenheid, daar gaat het mij om.

Ik woon vlak bij San Marco, niet die van Venetië, maar die van Aken. Onder deze naam is deze aloude keizerstad, zetel van Misereor en Missio² in heel de Derde Wereld bekend. Het is een verplicht nummer voor de vele bisschoppen en theologen uit de Derde Wereld die Europa aandoen, hierlangs te gaan. Aken en Heerlen liggen niet zo ver uit elkaar, waardoor wij vele San Marco-gangers mogen verwelkomen als gasten. Steeds weer valt op hoe kritisch deze mensen zijn. Bij ons vinden ze dan ook de ruimte om vrijelijk hun gedachten te laten gaan over het reilen en zeilen van hun kerken, hun afhankelijkheidspositie van westerse middelen, de problemen die de katholieke kerk heeft om werkelijk wereldkerk te zijn. Westers bedrog en zelfbedrog blijken elkaar aardig in evenwicht te houden. Merkwaardig is wel dat al die mensen met hun kritische instelling zich kort daarvoor nog zo keurig hebben laten voorlichten om de weg te vinden naar de 'heilige' D-mark en het waarschijnlijk meest indrukwekkende documentatiecentrum betreffende de Derde Wereldkerken. Je moet wel van goeden huize zijn om te weigeren van al die service, voorlichting, hulp-programma's om de eigen mogelijkheden in de Derde Wereld te versterken, gebruik te maken.

Maar ik woon ook vlakbij een van de weinige katholieke theologische faculteiten die er nog zijn. In Heerlen worden nogal wat studenten voorbereid om minstens alvast door middel van stages kennis te maken met het missionaire handwerk in Afrika, Azië of Latijns-Amerika. De theologie die wij te bieden hebben is een soort verkenningsstocht langs de westerse bolwerken die missionair gezien op instorten staan. De 'geringe betrokkenheid van de missie op de wereld', de overmachtpositie van waaruit missie bedreven wordt, hoe onmogelijk het is om tot een werkelijke 'grensoverschrijdende communicatie' te komen, al die zaken stellen wij aan de orde. Veel opruimwerk te doen dus, maar ook een aantal 'prolegomena van de missionaire theologie'³ vormen een onderdeel van het programma. Op alle literatuurlijsten figureren vertalingen van werken van theologen uit de Derde Wereld. (Gutierrez, Boff, Sobrino, Comblin, Ela, Nolan, Pieris.) Zo worden de studenten gevoerd tot de kern van de zaak. Een goede oriëntatie om te leren om praktisch bezig te zijn, hoe het pastoraat opnieuw geijkt kan worden aan de mensen. Een eerste proces van leren van de kerken daar komt op gang.

Overigens, ook het Missionair Centrum blijkt een goede vindplaats voor wat missie betekent. Men is er druk in de weer met vreemdelingen en asielzoekers. Men speelt sterk in op oude en nieuwe ervaringen. Hier gaat het om missie op straat, dichtbij het eigen huis, in huis; hier gaat het om hoe je met interculturele ervaringen leert omgaan als je vreemdeling

dreigt te worden in eigen huis.

In al deze genoemde tegenstrijdigheden is de vraag wat uitzending is gesitueerd. Alles loopt door elkaar: missiethologisch voorbehoud; concentratie van geld, macht en kennis; verplichte pelgrimage; de hang naar wat vreemd is en dat helemaal in je op te nemen; heel de wereld één dorp; heel de wereld één gemeente. Alles bij elkaar een wereld van bijzondere ervaringen waarbinnen je moet wachten en ook de roep klinkt om te gaan.

Missie: inculturatie als waagstuk

Vanaf de zestiger jaren heeft de missie-theologie een grote ontwikkeling doorgemaakt. In de Oecumenische Inleiding in de Missiologie⁴ hebben J.A.B. Jongeneel en J.M. van Engelen huidige missiologische stromingen in kaart gebracht. Identificatie van missie en kerk werd losgelaten. Missie ging zich richten op de wereld, op de komst van het Rijk Gods. Missie leerde inzien dat Gods handelen verder reikt dan de kerk. Ze werd zich ook bewust van de breuklijnen die er lopen tussen kerk respectievelijk de wereld en het Rijk van God. Missie leerde tekenen ontwaren van Gods aanwezigheid in andere godsdiensten. Missie leerde zichzelf verstaan als communicatie, in de zin van presentie, maar vooral ook als participatie. Universaliteit werd niet langer begrepen als een kwestie van hebben en houden, maar als iets dat steeds opnieuw gerealiseerd moet worden. Uiteraard was de oude behoudende missiologie nog sterk genoeg om al deze nieuwe ontwikkelingen en ontdekkingen verdacht te maken. Maar er kwam steeds meer ruimte voor de Geest om Zijn werk te doen. En ook ruimte om het missionair engagement eigentijds in te vullen, minder vroom vaak. In het snakken naar nieuwe adem werd de gangbare missionaire idee steeds scherper op haar authenticiteit getoetst. Wat het missionair denken betreft werd bovendien hoe langer hoe meer gelet op de betekenis die de Derde Wereldkerken daaraan gaven. Er ontwikkelde zich daar een missiologie waarin men moeite genoeg had met het oude begrip van (uit)zending, maar het toch ook weer niet liet vallen. Niet alleen omdat men vond dat missie op basis van Schrift en traditie wel degelijk papieren heeft, maar ook 'om het altijd bij zich hebben van de historische hypothesen die op de missie liggen (kolonialisme, ethnocentrisme, strijdbare intolerantie), al was het maar om de oude ondeugden niet opnieuw te laten opduiken met nieuwe kleren en nieuwe taal'.⁵

Voorrang aan de hoop

Maar als het op missionair handelen aankomt, kun je in de praktijk toch heel moeilijk om het concrete missiebedrijf heen. Inderdaad, uitzending gedragen door welke gelovige en theologische motivatie dan ook, zal zich altijd op de een of andere wijze aan dit concrete bedrijf moeten proberen te relateren. Dat wil niet zeggen dat zij nog langer pretenderen subject van missie te zijn, maar zij fungeren wel als raam waarbinnen nieuwe missiologische inzichten tot uiting kunnen worden gebracht.

Dan is de Latijnsamerikaanse missiologie meer uitgesproken. Hier baseert men zich op het Nieuwe Testament waarin men het Oude Testament mee laat trekken. Zo wordt hoop vertrekpunt van het geloof. De aankondiging van de komst van het Rijk veronderstelt de verwachting van het Rijk. Israël is er om ons eraan te herinneren dat toekomst en verwachting voorrang hebben op alles wat volgt. Het evangelie spreekt alleen voor wie leeft gericht op de toekomst. Hiermee wordt het van de Grieken geërfde schema omgekeerd. Daar gold eerst geloven en van daaruit is er reden tot hoop, in plaats van eerst de hoop en vervolgens het geloof, zoals men in Latijns-Amerika stelt. Voor hen bestaat het geloof uit het herkennen van de actuele tekenen met een sterke verwijskracht naar al de tekenen van het komen van het Godsrijk in ons midden, vanaf Jezus' geboorte tot vandaag toe. Het is God zelf die evangeliseert. Mensen die zich daarbij laten inschakelen moeten aan twee voorwaarden voldoen: 1 leven vanuit de verwachting, 2 getuige worden van de tekenen van de huidige aanwezigheid van het Rijk. 'Dat wat we zien en horen, dat verkondigen wij' (1 Joh. 1, 3). Maar daar komt nog iets bij. Uitgezonden is dat volk dat bereid is vanuit het kruis te leven. Zij die missioneren zijn profeten. Wanneer de profeten zich gescheiden opstellen van de schreeuw van het lijdende volk, dan gaat de betekenis van een evangeliserende inzet verloren. Wordt de roep van het volk niet gesteund, gestimuleerd, verlicht door het woord van de profeten, dan is evangelisatie zonder enige zin en kracht. Evangeliseren kan dus niet zijn het onderwijzen van kant en klare religieuze systemen.⁶ Subject van missie zijn de armen, missiologie kan dus uitsluitend vanuit de onderdrukking worden gedaan en beoefend.⁷

Geïncultuereerd christendom

Missie als communicatie, als dialoog, als presentie kreeg gestalte binnen de grote 16e en 19e eeuwse westerse missiebeweging die de kerk over de hele wereld verspreidde. Nieuwe kerken bloeiden op in Latijns-Amerika, Azië, Oceanië en Afrika. Hoewel overgeplant vanuit het Westen proberen

deze kerken nu op een authentieke manier kerk te zijn. Grote aandachtspunten waarop men zich oriënteert zijn: bevrijding, interreligieuze dialoog, inculturatie. Dat allemaal samen stelt hen voor de riskante opdracht: 'het christendom niet van buitenaf overdragen aan een andere cultuur, maar het geloof articuleren vanuit het binnenste van een andere cultuur, vanuit de eigen rationaliteitsstructuur van die cultuur'.⁸ Het is vooral Piers die de noodzaak onderstreept om juist door een tocht door de eigen cultuur en godsdienst een geïncultuureerd christendom te vinden. In dit verband verwijst hij naar de doop van Jezus door Johannes. Niet Jezus doopte Johannes, maar omgekeerd. Doordat Jezus zich onderdompelde in de stroom van een oude spiritualiteit, kwam Hij eruit te voorschijn met Zijn eigen nieuwe zending. 'Is het niet de angst voor het verlies van hun identiteit die de plaatselijke kerken verhindert dit te ontdekken? Is het niet de angst om te sterven die hen ervan weerhoudt te leven?'⁹

De wereld een dorp

Uit het voorafgaande mag blijken dat missie en zending vandaag geen andere keuze hebben dan de missionaire opdracht te laten samenvallen met het grote waagstuk van de inculturatie. De inculturatie-visie gaat ervan uit dat de ene wereld die het beeld oproept van een werelddorp, gestempeld moet worden door verschillende culturen. Het christendom moet zijn identiteit durven uitdrukken in termen van polyculturele verscheidenheid. Dat dit inculturatieproces niet de wind mee heeft, is ons ook duidelijk geworden. De econoom E. Altvader¹⁰ heeft laten zien dat in de jaren vijftig van deze eeuw vooral een snelle uitbreiding van de wereldhandel werd gerealiseerd. In de jaren zestig werd vervolgens 'naast het warenkapitaal ook het *productieve kapitaal* geïnternationaliseerd'. Hierbij zij opgemerkt dat daarvoor reeds een *institutioneel kader* voor de internationalisering van de waren-, kapitaals- en geldcirculatie was ontstaan. De basis hiervoor was gelegd met de oprichting van het wereldgarantiesysteem van Bretton Woods in 1944, met de GATT-overeenkomst even later (ook al was dit slechts een bleke afdruk van het vrije handelssysteem dat in het charter van Havanna was bedoeld), maar kreeg vooral vorm via de grootscheepse hulpverlening van de U.S.A. aan het zwaar door de Tweede Wereldoorlog getroffen West-Europa. Naarmate het economisch internationaliseringproces voortschreed, veralgemeenden de consumptie- en leefpatronen van de mensen en de politieke reguleringsmodellen van maatschappelijke conflicten. Op politiek terrein ontwikkelde zich overigens ook een gedifferentieerd systeem van internationale politieke organisaties waarmee de wereldmarkt werd gestructureerd: de V.N., Internationaal Garantiefonds,

de Wereldbank, IMF, GATT, enz. In nauwe samenwerking met de nationale staat kreeg de wereldmarkt steeds meer vat op de ontwikkelingen. Zelfs de meest afgelegen gebieden werden naar de eigen logica en behoefte van de wereldmarkt gemodelleerd. Weliswaar was er een aantal Derde Wereldlanden dat de opbouw van een socialistische maatschappij nastreefde. Maar de een na de ander raakte op den duur in grote economische moeilijkheden. Ze hadden geen andere keuze dan zich aan te passen aan de wereld (marktstructuur) en het program van fundamenteel alternatieve ontwikkelingswegen prijs te geven.

Tegendruk weggevallen

Zoals gesteld: de missionaire optie voor deze ene-wereld-ording is de ontwikkeling van een polycultureel christendom. Ten aanzien van de positie van de kerken is deze optie niet zonder risico. Het christendom is gekoppeld aan de westerse wereld. Op tal van punten maakt zij deel uit van die ene wereld die wij zojuist beschreven. Daardoor ook worden tal van 'werken' van de traditionele missie en zending, nog daterend uit de koloniale tijd, van een modern jasje voorzien. Met behulp van een beetje 'ontwikkelingsjargon' zit blijkbaar, zoals Röttlander het uitdrukt, de neiging om als een begeleidingsgodsdienst van de kapitalistische verovering van een wereld te fungeren heel diep verankerd in de missie, in ons.¹¹ Maar hoe kan het ook anders, veel tegendruk is inmiddels weggevallen. In de zestiger en zeventiger jaren leek het erop dat alternatieven een kans zouden krijgen. Onder het trefwoord 'socialisme' werden nog allerlei ideeën en projecten op een en dezelfde noemer gebracht. Zo werd een doorbraak verwacht in het overheersingssysteem van de markt, de waarde-wet en de rationaliteit. Een willekeurig en subjectloos regerende economie zou niet langer de samenlevingsstructuur van groepen en personen bepalen. Ook dacht men structurele voorwaarden te kunnen scheppen om behoud en ontplooiing van structuren mogelijk te maken. Van deze alternatieve ontwikkelingswegen, althans op nationaal niveau, is niet veel overgebleven, maar dat wil niet zeggen dat daarmee ook het ideaal van inculturatie is verdampd.

Geen neutrale werken

Zeker is dat het huidige ideaal van inculturatie mede voortkomt uit de vele alternatieve pogingen waarmee de bestaande situatie onder druk werd gezet. Maar de plaats waar dit ideaal echt geboren werd, was de Derde We-

reldkerk zelf. En het kreeg echt vat op die mensen. In dit verband wil ik verwijzen naar de ideeënstrijd van de Braziliaanse kerken in het begin van de zestiger jaren rond het werk van de 'Ação Popular' en de 'Movimento de Educação de Base', het pedagogisch werk van Paulo Freire, de herwaardering van het katholicisme van het volk, de vormgeving van de kerkelijke basisgemeenschappen, de theologische reflectie op de dependentie die bevrijdingstheologie zou gaan heten.¹² Ook genoemd moet worden Azië waar rond 'grassroot development' en 'people's participation' nieuwe kerkelijke activiteiten van de grond kwamen. Dependenciatheorieën zoals de ujamaa of de harambee-ontwerpen gaven hiervoor de stoot. In al deze werkvormen, hoe gevarieerd ook van aard, werd steeds aansluiting gezocht bij wat er in de samenleving zelf leefde en waar deze open voor stond. Kerken vonden in een later stadium hierbij moeizaam aansluiting. Maar eenmaal de keuze gemaakt zetten ze wel door. Ook de relatiepatronen van de kerken worden daarmee in processen van verandering betrokken, hoewel niet in elk opzicht. Instellingen op het gebied van onderwijs, ziekenzorg, enz. vergen kennelijk nog andere betrekkingen. Zowel in- als extern gestructureerd op basis van professionaliteit vertegenwoordigen ze veel minder de basis die zich wel opent voor allerlei initiatieven op alternatief niveau. Eveneens komt het voor dat de kerk – zoals in tal van Afrikaanse landen – wegens falend regeringsbeleid weer in de richting wordt geduwd van de grote instellingen. Om hier goed te kunnen kiezen zal de inculturatievraag richtinggevend moeten zijn. Dat impliceert tevens dat elk werk dat op een of andere manier met missie en zending, diaconaat en ontwikkelingssamenwerking te maken heeft, niet los gedacht en gedaan kan worden van het inculturatievraagstuk. Er zijn geen 'neutrale' werken. Alles wat met missie en zending te maken heeft moet aan zelfanalyse doen. Wat we nodig hebben is een religieuze herfundering met het oog op de missionering van de wereld. Het inculturatievraagstuk gaat daarom ook niet allereerst de elite aan. Op het niveau van de 'kleine tradities', het denken en doen van het gewone volk, moet het zijn werk doen. Slechts voor zover wij erin slagen aansluiting te vinden bij de eigen historische en culturele bepaaldheid en identiteit van het volk zouden missie en ontwikkelingswerk nog kans van slagen hebben. Deze verantwoordelijkheid kunnen we ook daarom niet ontlopen, omdat we in de koloniale periode het interne evolutieproces van veel Derde Wereldsamenlevingen zelf ernstig hebben laten verstoren. Rond de herdenking van 500 jaar Latijns-Amerika in 1992 zullen we er niet aan ontkomen die hele geschiedenis dan maar weer eens op te halen.

Het waagstuk van inculturatie: een uitdaging voor ons?

Vele vormen van inculturatie-initiatieven dienen zich aan. Hiermee is het bewijs geleverd dat een niet-geïncultureerd christendom niet bestaat. Missionaire bewegingen hebben daar weet van. Zijn ze daarom ook niet de eerst aangewezenen om de westerse kerken duidelijk te maken dat het project van een polycultureel christendom in een polyculturele wereld vraagt om wederzijdse solidariteit van alle betrokkenen? Ook te onzent maakt de wereld, de 'ene wereld', slachtoffers. Tenzij wij solidair met hen leren te zijn, zullen wij de sleutel tot het verstaan van wat de Derde Wereldkerken nu bezighoudt nooit in handen krijgen.

Menig 19e-eeuws missionair initiatief is begonnen in evangelisatiecampagnes onder de slachtoffers van de eerste industriële revolutie. Solidair zijn met de slachtoffers met de huidige 'ene wereld' vraagt om bereidheid om te leren van de Derde Wereldkerk. Alleen uit respect voor verschil en anders-zijn kun je leren solidair te zijn.

Ik ken geen Derde Wereldkerk die voor ons niet als leerschool wil dienen om 'het volgen van de boodschap' opnieuw te begrijpen. Vanuit de jonge Braziliaanse missiologie klonk onlangs de volgende wegwijzing: 'via negativa is voor hen een sleutelbegrip om het geheim van de evangelisering te begrijpen. Zij die zich gedroegen als "heren van het geloof en eigenaars van de waarheid" in het huis van anderen droegen het aan hen over. Maar wat nu onderwerp van evangelisering is, beschouwt zichzelf als gast in het huis van anderen, als leerling in het volgen van Jezus, als kwetsbare dienaar in de kracht van het evangelie'.¹⁴

Het geheim meedragen

Tot slot en bij wijze van nabeschouwing een eigen parafrase op het citaat van Paulo Suess. Dat ik opende met de titel: 'maar we wisten dat maar gedeeltelijk' mag niet de suggestie wekken dat er een en ander aan de voorbereiding ontbreekt, maar dat evangelisering een geheim is. Middenin het bezigzijn met al onze missie'werken' raakt dit geheim makkelijk verloren. Missionaire werkers en werksters daarentegen die 'onze werken' prijsgeven door hun missionarie inzet te concretiseren als présence, als een manier van solidair bezigzijn, ervoeren opnieuw dit geheim en zagen zichzelf geëvangeliiseerd door de ander. Het woord 'via negativa' hoort thuis in de leer over het 'geestelijk leven' (spiritualiteit), het is een woord dat staat voor de weg van ontlediging die naar de kern voert. Ook het aloude woord voor missie klinkt erin mee, namelijk pelgrimeren naar God toe. Deze vi-

sie op wat missie wezenlijk is, kwam aan het licht in de vroegmiddeleeuwse Benedictijnerkloosters: zij hebben ook ons land gekerstend. Maar 'via negativa' is meer. Het is ook het verleden op je schouders nemen en meedragen. We stappen in, begonnen is het al eeuwen her, dragen zware hypotheken. Via negativa is nooit een doodlopende weg, het is de enige weg naar God en het mysterie van God in de mensen.

Meedragen van het verleden en heden van missie en zending wordt zo het meedragen van 'het geheim'. Dat wekt verwondering, er opent zich een poort van het leven die wij op onze lange tocht verloren hebben. 'Zij die zich gedroegen als de heren van het geloof en eigenaars van de waarheid': hoe zit dat dan? De katholiek Paulo Suess zal zeker aan geloof en werken gedacht hebben. Ligt hier niet onze grootste beproeving, loutering: de opgetaste kennis van oud en nieuw. Hoe steken die culturen in elkaar? Wat zijn de dragende gelovigheden ervan, hoe te incultureren, te dialogeren? De geschriften hierover, ook die uit de Derde Wereld, ze liggen hier allemaal opgestapeld, zoals bijvoorbeeld in Aken. Je kunt het allemaal 'weten' en 'beter weten'. Maar hoe dit te leren zien als 'stukwerk' in de zin van St. Paulus? Stukwerk in het huis van de ander? Een missionair werk(st)er word je pas als je werkelijk gast bent in het huis van een ander, de boodschap volgt en leerling wordt in het volgen van Jezus, dus echt kwetsbaar wordt: evangelie appelleert primair op hoop.

- 1 J.G. Donders, "Afrika en onze menselijke hoop", in: *Wereld en Zending* 1990/2, blz. 140.
- 2 Misereor is het equivalent van onze bisschoppelijke Vastenactie in Duitsland, terwijl Missio het equivalent is van de zg. Pauselijke Missiewerken in 's-Gravenhage, die zich overigens sinds kort ook Missio noemen. De Pauselijke Missiewerken zijn ontstaan uit Frans lekeninitiatief in het begin van de vorige eeuw.
- 3 Een goed voorbeeld is G. Collet, *Das Missionsverständnis der Kirche in der gegenwärtigen Diskussion*, Mainz 1984, blz. 245-265.
- 4 'Hedendaagse Missiologische stromingen'. In: *Oecumenische Inleiding in de Missiologie*, Kampen 1988, blz. 444-462.
- 5 P. Suess, 'Companheiro-perigrino na terra dos pobres; Hospede-irmao na casa dos outros'. In: *Revista Eclesiástica Brasileira* 1988, blz. 649.
- 6 J. Comblin, J., 'A Nova Evangelização: depois de 500 anos'. In: *REB* 1987, blz. 171-181.
- 7 Titel van een nieuwe missiologie van Leonardo Boff, verschenen bij de Vozes in Fortaleza 1990.

- 8 P. Rottländer, 'De ene wereld: goede kans of gevaar voor de wereldkerk'. In: *Concilium* 1989, blz. 91.
- 9 A. Pieris, *Theologie der Befreiung in Asien*, Freiburg 1986, blz. 74.
- 10 E. Altvater, *Sachzwang Weltmarkt*, Hamburg 1987, blz. 228; Rottländer, *o.c.*, blz. 86-87.
- 11 Rottländer, *o.c.*, blz. 90.
- 12 R. van Rossum, J. van Engelen, *Kerk op zoek naar haar volk*, Baarn 1976.
- 13 F. Wilfred, *The emergent church in a new India*, Tiruchirappalli 1988, blz. 170vv.
- 14 P. Suess, *o.c.*, blz. 647.

Drs. R.G.J.W. van Rossum (1936) is hoogleraar aan de Hogeschool voor Theologie en Pastoraat te Heerlen. Hij is betrokken bij de opleiding van missionarissen. Tevens is hij priesterlid van de congregatie van de paters der Heilige Harten.

Thandiwe Hensen en Susan Mutambirwa

Echte partnership is nog ver te zoeken

Als Nederlanders in het kader van ontwikkelingssamenwerking uitgezonden worden, denkt iedereen meteen dat het gaat om kennisoverdracht. Dat ze ook nog iets te leren hebben, komt niet bij hen op. Ontwikkelingshulp vindt louter eenzijdig plaats. Van ontwikkeling kun je niet spreken. Een echte dialoog ontbreekt. Om van partnership maar te zwijgen. Deze en andere uitspraken werden door Wilma Kuperus-Muns uit de mond opgetekend van twee Zimbabwe-deskundigen, Thandiwe Hensen en Susan Mutambirwa. Deze vrouwen verblijven een aantal maanden in Nederland in het kader van het zogenaamde Andersom Projekt. Dit multidisciplinaire project wordt georganiseerd door een aantal Nederlandse organisaties met als doel deskundigen uit de Derde Wereldlanden te betrekken bij de evaluatie van het werk van Nederlandse ontwikkelingsorganisaties.¹

Het grootste probleem: de uitvoering

Thandiwe Hensen stelt voorop dat de idee achter personele assistentie een goede is. De noodzaak voor assistentie is er. Echter, volgens haar schuilt een van de grootste problemen in de uitvoering van de personele assistentie in het kader van ontwikkelingssamenwerking. Gedurende het gehele interview was dat een punt dat steeds weer terugkwam: er is geen sprake van ontwikkeling zolang er geen verandering komt in de uitvoering van personele uitzending.

Verkeerde beeldvorming

Het eerste probleem is al merkbaar wanneer het beeld van Afrika onder de loupe genomen wordt. Het beeld dat jullie van Afrika gevormd hebben, stelt Thandiwe, is een zeer romantisch beeld. Films als 'Out of Africa' blijken dan ook zeer populair te zijn. Het Afrika waar jullie aan denken is het Afrika van de wilde dieren, van de mensen die nog in hutten leven.

Allereerst moeten de mensen begrijpen over welk Afrika ze spreken. Afrika is zo'n immens groot continent. Welk deel van dat continent wordt bedoeld? Is dat Botswana, of is dat Centraal Afrika, of wellicht Ethiopië?

Het tweede probleem is dat de mensen klaarblijkelijk, wanneer ze aan Afrika denken, een beeld voor ogen hebben van honger, dood, gebrek etc. En uiteraard is dit in sommige landen het geval; maar zeker niet overal. Kijk bijv. naar Botswana; het Bruto Nationaal Produkt is waarschijnlijk het hoogste in heel Afrika.

En ik durf te stellen, op het gevaar van generaliseren af, dat wanneer mensen in Zimbabwe arriveren ze steeds weer opnieuw teleurgesteld zijn. Want ze zien *niet* de armoede en al die dingen die ze eigenlijk verwacht hadden. Ze vinden *niet* hun stereotiepe Afrika.

Is hier dan helemaal geen verschil te maken tussen toeristen en ontwikkelingswerkers?

Nee, ook al train je de mensen voordat ze vertrekken (acculturatiecursus) dat beeld van Afrika zit in hun hoofd en dat krijg je er niet uit! Bovendien, wanneer de ontwikkelingswerkers naar ons land komen zijn ze in Nederland door Nederlanders getraind. Wij zijn niet betrokken geweest bij die acculturatiecursussen. Zij blijven de wereld waar ze naar toe gaan, zien door de Nederlandse bril, aldus Susan.

Toch is het niet alleen een kwestie van verkeerde beeldvorming, het is eveneens een proces van socialisatie, van omgaan met elkaar. Om een paar voorbeelden te geven: wanneer een Nederlander naar ons land gaat, wordt er altijd verondersteld dat hij daar heen gaat om de Zimbabweanen te onderwijzen, terwijl iedereen hier automatisch van ons denkt dat wij hier zijn gekomen om te leren!

Wanneer de westerlingen ontdekken dat Suzanne en ik in Zimbabwe best heel comfortabel gehuisvest zijn, dan vinden deze mensen dat wij geen Afrikanen zijn en zij menen en zeggen dan ook dat ik mijn cultuur verloren heb en dan wil ik wel uitschreeuwen: *'This is me! I'm African!'*

En nogmaals: al deze zaken hebben niets te doen met het oorspronkelijke idee van het zenden van ontwikkelingswerkers naar Zimbabwe. Toch is het een van de grootste problemen die we tegenkomen. En... hoe kan men

het beeld dat de mensen van Afrika hebben, veranderd krijgen? Suzanne herinnert ons eraan dat Holland ook een ontwikkeling heeft doorgemaakt. De Nederlanders woonden immers in plaggenhutten? En wordt er tegen hen gezegd dat zij hun cultuur verloren hebben omdat zij nu in (grote) huizen wonen? Nee toch? Bestaat er niet bij iedereen behoefte om zich te ontwikkelen? Afrikanen mogen dat blijkbaar niet; zij moeten blijven wonen in hun kleine hutjes met nauwelijks kleren aan hun lijf.

Specialisten/experts/consultants of ontwikkelingswerkers?

Volgens Suzanne gaat menig ontwikkelingswerker naar Afrika met een uitgekiend doel voor ogen. Ze komen om het nodige te leren zodat ze, wanneer ze naar hun eigen land teruggaan, terecht komen in een prima baan bij een van de vele organisaties die zich met het ontwikkelingswerk bezighouden.

Is dit inderdaad zo? Het is mij ook bekend dat mensen die terugkeren moeielikheden ondervinden om weer aan het Nederlandse arbeidsproces deel te nemen omdat de ervaring die zij in jullie land opgedaan hebben juist helemaal niet telt!

Dit is wat wij zien. Velen maken ook gebruik van hun eerste ervaring, om voor een tweede keer terug te keren naar Zimbabwe als experts/specialists/consultants en een andere categorie keert opnieuw terug als onderzoekers. Wanneer zij door jullie de eerste keer gezonden worden zijn het geen experts, maar zodra zij terugkeren zijn zij dat ineens wèl geworden. En daar wringt hem de schoen. En datgene dat verkeerd is, is niet het feit dat er in het begin ontwikkelingswerkers gezonden worden. Het is wat al eerder genoemd is: de uitvoering van ontwikkelingsprogramma's creëert de vele problemen.

En daar zijn voorbeelden genoeg van te geven, zoals het volgende probleem: de regering in Zimbabwe stelt vast dat er een tekort aan landbouwkundigen is. Men wil dus meer landbouwkundigen gaan opleiden. Na drie jaar studeren die landbouwkundigen af en verwachten dat ze in ieder geval voor de regering kunnen gaan werken. En dan blijkt dat het ministerie alle banen bevroren heeft omdat er niet genoeg geld is! Hoe lost het ministerie dit probleem op? Ze vraagt een organisatie die personele assistentie verleent om landbouwkundigen. En deze ontwikkelingswerkers, wier lonen betaald worden door een Nederlandse organisatie, nemen de plaats in van Zimbabweaanse afgestudeerde landbouwkundigen! Daar begint de frustratie!

Maar het is toch zo dat niet alle organisaties mensen uitzenden en eveneens het salaris van deze uitgezonden betaald?

Je kunt dit soort zaken niet op zichzelf zien, aldus Thandiwe. Het is eveneens een feit dat de Zimbabweanen zichzelf meten aan de expatriates/counterparts. Hun verwachtingen worden hoger. Een Zimbabweans arts die een redelijk salaris verdient, ziet dat een expatriate arts komt werken op basis van een lokaal salaris, maar daarnaast wordt er nog een behoorlijke aanvulling gegeven. De arts brengt o.a. een auto mee, die hij later zeer voordelig kwijt kan. En dat zijn die onderliggende zaken, die meespelen. Dat zijn de dingen die wij zien!

Hoe kunnen jullie bovendien van ons verwachten dat wij een onderscheid maken in die hoeveelheid van verschillende organisaties, die ons land overspoelen?

SNV, Medicus Mundi, DOG, en dat zijn alleen nog maar enkele Nederlandse organisaties. Daar komen nog eens organisaties bij uit Noorwegen, Engeland, Canada etc. etc. Maar voor ons is een Nederlander een Nederlander; en een Deen een Deen.

De slechte informatievoorziening van jullie kant is hier ook wel debet aan. Er is nauwelijks informatie aanwezig in Zimbabwe over al die verschillende organisaties. Al jullie organisaties nemen zoveel informatie mee uit ons land, maar zij geven geen enkele informatie terug!

Hoe kunnen we dan een onderscheid maken tussen de vele ontwikkelingswerkers als we niet eens weten welke organisaties ze wellicht vertegenwoordigen?

Gedrag ontwikkelingswerkers

Wat wij wel zien is het gedrag dat de ontwikkelingswerkers tentoonspreiden: zij voeren auto's in met de bedoeling ze met grove winst weer te verkopen. Zij wonen in mooie huizen, die vroeger aan de kolonialisten behoorden. Om dit soort mensen als ontwikkelingswerkers te zien is erg, erg moeilijk.

Je vraagt je dan vaak af hoeveel van de hulp waarom wij noodzakelijkerwijs moeten vragen, werkelijk in Zimbabwe terecht komt.

Zo zien wij dat, maar jullie zien het weer vanuit je eigen optiek en jullie zeggen: Zimbabwe vraagt om assistentie, en zij krijgen het. Laten ze toch dankbaar zijn! Het is een vicieuze cirkel.

Maar we kunnen niet voortgaan onze ogen te sluiten en te zeggen dat het ons niet betreft, dat wij er geen deel aan hebben of dat het niet onze, maar juist die ene organisatie is. Wij maken er allen deel van uit!

Het is zo gemakkelijk om te zeggen: de regering in Zimbabwe vraagt men-

sen, dus wij zenden ze. Wat betekent zo'n uitzending eigenlijk?

Wat zou een organisatie als DOG doen wanneer je van een Zimbabweaanse organisatie het verzoek krijgt om niet de leerkrachten te zenden, maar het geld dat met zo'n uitzending gemoeid is? Ik zou dan van zo'n organisatie wel eens een positieve reactie willen horen, want als dat zo was dan zou het ook de eerste zijn, die dat ooit gedaan heeft! Ik heb met zoveel organisaties gewerkt, die met zo'n groot dilemma zitten. Zij weten dat wat wij eigenlijk nodig hebben, geld is om de klus te klaren, maar helaas werkt het niet zo. Suzanne refereert aan een project voor vrouwenontwikkeling in Zimbabwe. Toen er fondsen gezocht werden, kregen ze indirect te horen dat er een Nederlands persoon betrokken diende te zijn bij het project, anders zou er geen geld gegeven worden.

En aangezien het project wanhopig naar fondsen zocht, hebben wij daar genoeg mee genomen. En nu is er dan een Nederlands persoon, en we houden haar voor het geld, voor de typemachine, voor de computer en voor de auto, verzucht zij.

Ik blijf het gevoel houden dat, ook nu we over personele assistentie spreken, je het hele proces moet bekijken. En ik blijf bij het standpunt dat zolang het op deze manier uitgevoerd wordt, je niet van ontwikkeling kunt spreken. Als ik zie dat er in Kenya een FAO-programma gestopt wordt omdat de Deense regering medegedeeld heeft dat zij geen Denen beschikbaar hadden, en dat er dus ook geen geld van hen te verwachten viel, dan zeg ik: wat is voor mij het verschil tussen dit en een of andere gerespecteerde organisatie in Nederland?

De dialoog ontbreekt!

Wat ontbreekt bij de ontwikkelingsproblematiek is de *dialoog*. Er bestaat geen discussie tussen het Noorden en het Zuiden. De agenda is al gemaakt voor de Derde Wereldlanden. Het maakt niet uit wat we doen: het is allemaal al gepland. De actuele problemen kunnen niet aangepakt worden, omdat de budgets voor 3 jaar vaststaan. Dus wat gebeurt er met die organisaties, die in die 3 jaar een nieuw project willen starten? Zij zullen geen enkele ondersteuning krijgen.

Er is absoluut geen sprake van deelgenootschap. Wanneer organisaties in het Noorden besluiten om te niezen, gaan de organisaties in Zimbabwe dood.

Al die mooie woorden 'partnership, collaboration, participation' zijn loze woorden. En zolang ze geen inhoud krijgen, zolang de agenda opgesteld wordt in het Noorden, is eigenlijk onze aanwezigheid hier niet relevant,

en dit interview is niet relevant.

Het duurt jaren voordat iemand wil begrijpen waar we het over hebben; men wil het niet zien, men wil het niet begrijpen. Dus blijven we het herhalen, keer op keer.

En je kunt nu zeggen dat dit erg harde woorden zijn. En dat is begrijpelijk omdat je pijnlijke dingen zegt tegen mensen die vinden dat zij een bijdrage proberen te leveren om de mensen in Afrika te helpen en nu zeggen diezelfde mensen in Afrika dat hun hulp nutteloos is. Maar de afgelopen periode hebben wij ons gerealiseerd dat je een keuze moet maken: of je zegt niets, of je zegt wel wat. En als je tot dat laatste besluit dan komt het zeer schokkend over.

En er is niemand, zwart of wit, Noord of Zuid, die kan zeggen dat hij/zij niet deel uitmaakt van de arm/rijk-verhoudingen. Als iemand, die bij een Nederlandse uitzendorganisatie werkt, 's ochtends opstaat en zegt dat hij/zij niet betrokken is bij de situatie in bijv. Mozambique, dan is dat een hypocriet. Wij hebben er allen deel aan! Het moet niet zo zijn dat we nu alleen spreken over de mensen in Afrika en hun ontwikkeling, want kijk in jullie eigen land waar de daklozen 's nachts in de portieken slapen, en dan zeg ik: *Dit mag niet gebeuren!* Wij allen zijn deel van de problematiek.

¹ Het programma Andersom is gestart vanuit Interkerkelijk Vormingswerk Ontwikkelingssamenwerking (IKVOS). Platform Andersom bestaat verder uit de volgende organisaties: Bisschoppelijke Vastenactie (BVA), Centraal Missie Commissariaat (CMC), Commissie Werelddiakonaat (CWD), Dienst Over Grenzen (DOG), Centrum Kontakt der Continenten (KdK), Nederlandse Missieraad (NMR), Commissie voor Ontwikkelingssamenwerking, Diakonaat en Zending (ODZ), Vereniging voor

Personele Samenwerking met Ontwikkelingslanden (PSO), Raad voor de Zending (RVDZ), Stichting Oecumenische Hulp (SOH), Young Women Christian Association in the Netherlands (YWCA), Deputaten voor Zending en Werelddiakonaat (ZWD).

Mw. W. Kuperus-Muns (1953) is sinds 1985 werkzaam als secretaresse bij Dienst Over Grenzen te Zeist.

Wederkerigheid: *ideaal en praktijk*

Uitzending van mensen veronderstelt en beoogt wederkerigheid in relaties tussen hier en daar. In de praktijk evenwel blijkt menige uitzendorganisatie frustraties te ondervinden op dit gebied. Wat zijn de factoren die bij het uitzenden van mensen een rol spelen? Hoe raak je op de overzeese problematiek ingespeeld? Hierover doet ons oud-redactielid Joke Schraevesande een boekje open. Zij schrijft met kennis van zaken vanuit haar werk bij PSO. Onderstaand artikel schreef ze overigens op persoonlijke titel.

Via het samenwerkingsverband PSO (Personele Samenwerking met Ontwikkelingslanden) worden jaarlijks meer dan honderd mensen uitgezonden door Nederlandse zendingsorganisaties, Memisa Medicus Mundi, Dienst Over Grenzen, Centraal Missiecommissariaat, Komitee Zuidelijk Afrika, Eduardo Mondlane Stichting, Tear Fund en andere.

Vanuit hun doelstelling zoeken deze organisaties naar mogelijkheden om de uitzendingen te plaatsen in een proces van wederkerigheid. Zonder wederkerigheid hebben uitzendingen de smaak van koloniale verhoudingen; hoewel goed bedoeld om de mensen dáár iets te leren, is het de vraag of dit leren emanciperend is, of het bevrijdt, of er een bondgenootschap uit voortkomt in de strijd voor vrede, gerechtigheid en het behoud van de schepping. Op sombere momenten wordt zelfs weleens verzucht dat het maar eens uit moet zijn met het uitzenden van wit-mensen naar een zwarte cultuur. Maar of dat een reële weg is om wederkerigheid te bevorderen, waag ik te betwijfelen.

Wederkerigheid

In de praktijk komen bovengenoemde organisaties de uitdaging van wederkerigheid tegen op drie niveaus:

- wederkerigheid in de voorlichting/educatie/bewustwording in Nederland;
- wederkerigheid in het beleidsoverleg met de partnerorganisatie in de Derde Wereld;
- wederkerigheid in de samenwerking van de uitgezonden Nederlander met de mensen in het project ter plaatse.

De discussie hierover binnen de Vereniging Pso is nog niet afgerond, maar er tekenen zich toch reeds enkele lijnen af.

1 Bewustwording in Nederland

Voorlichting in Nederland heeft een dubbele doelstelling; enerzijds moet het werk met de Derde Wereld gefinancierd worden, waardoor er fondswervende voorlichting nodig is. Anderzijds kan het werk in de Derde Wereld niet losgezien worden van veranderingen in Nederland, waarvoor bewustmakende voorlichting nodig is. Dit wordt meestal als 'educatie' aangeduid. De uitgezonden medewerkers vervullen een functie hierbij middels rondzendbrieven. Elke uitzending is tevens een investering in mensen die zich later, als ze terug zijn, blijvend inzetten voor de Derde Wereld. Dit alles gaat niet vanzelf. Steeds meer wordt duidelijk dat systematisch gewerkt moet worden aan educatie om niet meegezogen te worden in de concurrentieslag van de fondswervende voorlichting. De educatieve dimensie is bovendien niet zomaar voorhanden in de ervaringen overzee: veel uitgezonden medewerkers raken de draad kwijt. Het helpen van mensen in ontwikkelingslanden blijkt in de praktijk niet zo eenduidig en vanzelfsprekend.¹ De uitzendende organisaties weten dit wel, en beseffen dat begeleiding en nazorg van de mensen noodzakelijk is, maar veelal ontbreekt de menskracht om hier voldoende aandacht aan te besteden.

Een duidelijk bijproduct van uitzendingen is dat, via contacten met de partnerorganisaties, mensen uit de Derde Wereld uitgenodigd worden om in Nederland te spreken op educatieve bijeenkomsten. Bij groeperingen die nog niet 'ontwikkelingsbewust' zijn, kunnen zeer intensieve gesprekken ontstaan op basis van de betrokkenheid via de uitgezonden medewerker. Ook hier is wederkerigheid een gevecht: mensen uit de Derde Wereld kunnen 'gebruikt' worden als reclame voor onze organisatie of denkbeelden. Het kost inspanning om ruimte te scheppen om hen echt aan het woord te laten.

In de Vereniging Pso is afgesproken bij uitzendingen aandacht te beste-

den aan 'bewustwording in Nederland'. We hebben ons daarmee wel een duidelijke maar geen gemakkelijke taak gesteld. Samenwerking met en betrokkenheid van de achterban van de uitzendende organisaties is hierbij fundamenteel.

2 Beleidsoverleg met de partnerorganisatie

De partnerorganisaties, die de uitgezonden mensen in dienst nemen, hebben ook een dubbele bedoeling daarmee. Enerzijds dienstverlening aan de armen en aan mensen die geen stem hebben; anderzijds het behoud en versterking van hun eigen organisatie. Uit een evaluatierapport dat Bert van Woersum en Anneke Slob in opdracht van Pso maakten over de verzelfstandiging van de partnerorganisaties in Afrika,² blijkt dat de meeste partnerorganisaties zich in deze spanning bevinden. Als de externe condities verslechteren, komt de nadruk sterk op het behoud van de eigen organisatie te liggen. In die situatie is het moeilijk om een beleidsdialoog te voeren: aan de uitzendende organisatie en de project-donor worden verlanglijstjes voorgelegd, zonder dat geanalyseerd is wat men zelf wil/kan bereiken met die hulp. Ook in Nederland speelt het eigen behoud van de organisatie een woordje mee: de donor moet het geld besteden of de uitzendende organisatie zit aan bepaalde mensen vast die geplaatst moeten worden.

Het komt ook voor dat aanvragen voor medewerking via via binnenkomen bij de uitzendende organisatie, en dat het moeilijk is met de partnerorganisatie, bijvoorbeeld een regeringsbureau, goed door te praten wat de bedoeling is. De gevolgen hiervan zijn niet altijd direkt merkbaar, want soms komt er toch een goede uitzending uit voort. Maar op den duur ontstaat er een verstopping van de relatie en wordt de partnerorganisatie steeds afhankelijker van ons aanbod. In bovengenoemd rapport worden enkele gevolgen daarvan gesignaleerd bij uitzendingen:

- aanvragen voor uitzendingen worden niet in een ontwikkelingsplan geplaatst;
- beslissingen over details van de uitzending worden niet overgelaten aan de partner maar in hoge mate in Nederland door de uitzendende organisatie ingevuld, en door deskundigen hier gescreend;
- de partnerorganisatie houdt zich niet aan de functiebeschrijving van de uitgezonden medewerker en aan andere afspraken;
- de uitgezonden medewerker wordt op zichzelf teruggeworpen en kan zijn/haar werk niet in een ontwikkelingsgericht kader plaatsen: hij/zij voelt zich gebruikt;
- de overdracht van het werk van de uitgezonden persoon aan plaatselijke mensen wordt gehinderd door een gebrek aan personeelsbeleid van de partnerorganisatie;

- aan de participatie van de doelgroep en de financiële en personele verzelfstandiging van de projecten wordt slechts lippendienst bewezen door de organisaties daar en hier.

De uitzendende organisaties zijn zich deze problemen zeer wel bewust en zoeken naar wegen om de wederkerigheid te herstellen. Meer nadruk op de beleidsdialog met de partnerorganisaties, meer aandacht voor de context waarin de uitzending plaatsvindt en meer oor voor de ervaringen van de uitgezonden medewerker zijn van belang. Toch blijft het moeilijk. Juist in de landen met een problematische ontwikkeling zijn de partnerorganisaties zelf nog in ontwikkeling en moet er geduld geoefend worden. Bij sterk gestructureerde partnerorganisaties, bijvoorbeeld de grote kerken, kan echter toch steviger worden onderhandeld. Projectmedewerkers zijn hier niet altijd voldoende voor toegerust.

3 Wederkerigheid in de samenwerking

Je kunt de uitgezonden medewerkers niet over één kam scheren. Voor sommigen is wederkerigheid in de samenwerking geen vanzelfsprekende zaak. Ze worden uitgezonden als professional, bij wie de individuele prestaties op de voorgrond staan. Dit ligt bijvoorbeeld bij artsen voor de hand. In het algemeen is het voor de uitgezondene moeilijk niet direkt als individu, maar als representant van de andere wereld te worden gezien en behandeld. Dit wordt echt een probleem, als de uitgezonden persoon terecht komt in een situatie waarin hij denkt dat de werkgever zich niet aan de afgesproken taakbeschrijving houdt, en de direkte medewerkers of bovengeschikten hem voor eigen (beperkte) doelstellingen willen gebruiken. Als de Nederlander probeert dit conflict op een eigen manier op te lossen, kan hem verweten worden dat hij eigenwijs is, of tactloos, of de plaatselijke gebruiken niet respecteert. Als hij te sterk gesteund wordt vanuit Nederland, kan hij gaan domineren.

De uitgezonden medewerkers met gevoel voor humor en het vermogen te relativiseren, beginnen na verloop van tijd in te zien welk spel er gespeeld wordt, en ontwikkelen een geheel eigen visie op wederkerigheid: ze gaan ter plekke onderscheid maken tussen bondgenoten en tegenspelers. Velen hebben het geluk goed terecht te komen en door vrienden te worden geholpen. Soms zijn er meerdere Nederlanders die in één project werken, en dan kan de neiging ontstaan om in moeilijke omstandigheden een groep in een groep te vormen: het helpt de mensen om de moed erin te houden, maar het is geen stimulans voor de wederkerigheid. Tenslotte is er een aantal mensen dat het niet redt. Ze hebben onvoldoende ervaring, flexibiliteit en zelfvertrouwen. Hun ideaal van hulp aan de Derde Wereld breekt

af en ze houden de teleurstelling over van een ongelukkige werkrelatie. In de Vereniging PSO wordt gesproken over de mogelijkheid mensen psychologisch weerbaarder te maken voor de eerste uitzending en eventueel tussendoor bezinningsdagen of cursussen te organiseren. Afspraken met de uitzendende organisatie over wat wel en wat niet geaccepteerd hoeft te worden, kunnen ook helpen. Een duidelijke functiebeschrijving opgesteld door de partnerorganisatie, is een 'must'. Sommige organisaties zetten alleen mensen in vanuit eigen veldkantoren in het ontwikkelingsland. Vanuit het veldkantoor wordt dan de functie voorbereid en de uitgezonden medewerker begeleid. De meeste van de bij PSO aangesloten organisaties willen dit niet. Ze vrezen dat daarmee de wederkerigheid ernstig verzwakt wordt, omdat de partnerorganisatie dan niet langer als de opdrachtgever gezien wordt, maar slechts als doelgroep van een beleid dat hoofdzakelijk door Nederlanders uitgestippeld wordt.

Samenvattend

Het bondgenootschap met partnerorganisaties in de Derde Wereld is een serieuze zaak. Dit bondgenootschap vindt plaats in een wereld die verscheurd wordt door groeiende ongelijkheid, gewapende conflicten en een ecologische ramp. Ik geloof dat deze problemen niet zonder bondgenootschap bestreden kunnen worden. Een bondgenootschap dat niet wederkerig is, wordt echter steeds zwakker en dient tenslotte tot niets dan het in stand houden van de status quo.

Door sommige organisaties wordt ook gezocht naar alternatieven voor uitzending, namelijk door mensen uit de Derde Wereld uit te nodigen hier te komen werken en ons iets te leren. Ik denk dat dit een belangrijke aanvulling is, maar het zou te gemakkelijk zijn het als vervanging van uitzendingen te zien. Dezelfde soort problemen, die wortelen in een gebrek aan wederkerigheid, doen zich ook bij uitwisselingsprojecten voor.

De zekerheid dat een bondgenootschap nodig is, moet ons kracht en richting geven om de juiste keuze's te maken.

1 Deze problematiek werd uitgediept op een studiedag bij Dienst Over Grenzen, in april 1990, over het proefschrift van Dr. J. Breetvelt, *Dualisme en Integratie*, waarin de relatie met de collega's in Afrika geproblematiseerd wordt.

Workers in Rural Africa, 1989, interne PSO-publicatie.

Drs. J.B. Schravessande-Oranje (1947) is secretaris van de Vereniging PSO.

2 B.V. Woersem, A. Slob, *Development*

Terug van weggeweest

Uitgezonden worden naar een Derde Wereldland en daar allerlei nieuwe ervaringen opdoen die vaak een creatieve uitwerking blijken te hebben op je denken en op je maatschappelijk bezigzijn is één ding. Iets anders is als je als teruggekeerde weer teruggeplaatst wordt in de Nederlandse context. Hoe ga je dan verder? Kun je nog verder? Ervaringen van die mensen zijn tot nu toe nooit zuiver in kaart gebracht. Wat Leen Schotel hierover noteert zal best eens representatief kunnen zijn voor wat velen hebben ondervonden en anderen nog zullen meemaken.

Afscheid nemen is een beetje sterven, maar terugkomen kan veel erger zijn. Bovendien viel dat afscheid nemen best wel mee want we hadden een duidelijk doel voor ogen. We wisten wat ons te wachten stond, we waren opgeleid en voorbereid door het Hendrik Kraemer Instituut en dat wierp z'n vruchten wel af. Meer dan Hendrik bedoeld had trouwens, want het spookbeeld van de cultuur-shock bleek dankzij z'n wijze lessen gemakkelijk te temmen.

Terugkeren was andere koek; wat kan ik anders doen dan m'n eigen verhaal vertellen. Het eerste wat me opviel was dat er zoveel dingen in m'n vaderland zijn die me vroeger nooit opgevallen waren en nu wel. Ik waarshuwde m'n kinderen op de terugreis al dat ze niet onnodig Engelse woorden moesten gebruiken. Een bekend irritatiepunt van oud-ontwikkingswerkers.

'Durex, the best there is'

'Have a coke'

'Don't worry, be happy'

Vlak voor ik m'n zoon een knal voor z'n kop wilde verkopen, besepte ik dat

hij alleen maar de reclame-teksten op de borden stond te lezen. Ze schreeuwden ons toe en ze stonden daar al sinds jaar en dag in de opening van Schiphol.

Wie is veranderd?

De eerste dagen vielen wel mee, alles draaide en was in beweging, iedereen was blij en vaak ontroerd bij het weerzien. Maar toen de eerste roes van het weerzien was uitgewerkt, ging iedereen weer aan het werk en daar stond ik, alleen.

Ik was ervan overtuigd dat ik binnenkort weer werk zou hebben want er was in Nederland een enorm tekort aan het vak waarin ik les gaf. Na een half jaar werd het duidelijk, er is geen behoefte aan mensen die de magische grens van 40 jaar gepasseerd zijn. Wat een afknapper, die stommelingen weten niet wat ze afwijzen!

Ik heb ervaring, zojuist een enorm project opgezet, geef me een groep mensen en ik motiveer ze, ik maak van schroot bruikbare artikelen en maak er geld van, ik kan mensen ompraten, ik ben een duizendpoot, bezit management-capaciteiten en leiderschap, de laatste twee jaar verwekte ik twee kinderen! Vooral dat laatste werd helemaal niet als een prestatie gezien, ook niet positief bevonden. Mijn God, wie was er veranderd, mijn vaderland of ik?!

Ik dus. Ik was veranderd, ik was anders geconditioneerd geworden!

Natgeregende hond

Natuurlijk besepte ik dat op den duur wel, maar van sommige van die condities wilde ik niet af omdat ik ze van onschatbare waarde vind. Toch blijft het pijnlijk als je denkt een familielid met een onverwachts bezoek te verrassen en de deur wordt dan geopend met een verbaasde blik en angstig klinkt dan: 'Is er wat aan de hand?' Aarzelend en wantrouwig worden dan de aardappelen op een laag pitje gezet in afwachting van je vertrek.

Welwillend luistert men naar je verhaal over Afrika, over hoe fijn het was, wat je er allemaal kan leren en over... Men kijkt op het digitale horloge en je druipt af als een natgeregende hond, je zit nog even op en geeft een pootje om je schuldgevoel in eigen bezit te houden.

Toen ben ik aan de kant van de vijver naast andere werkelozen gaan zitten vissen, maar die zeiden niets. Voor andere hobby's is geen geld en fietsen in de natuur omdat het niets kost is ook niet leuk. Niets was leuk, zelfs m'n kinderen en m'n vrouw niet, houd je dat voor mogelijk?! Voor ik het wist

rolde ik van m'n bed op de canapé en van m'n canapé in m'n bed.

De enige lichtpunten waren de bezoeken van oud-kameraadontwikkelingswerkers en de spreekbeurten die ik gaf over m'n geliefde Afrika dat ik niet los wilde laten omdat ik wist dat er niets voor in de plaats was gekomen. Veel bevrediging vond ik in het opschrijven van m'n ervaringen dat zelfs in een boek resulteerde.¹

Best leuk allemaal, je zou er tevreden mee moeten zijn, maar dat was ik niet!

Er paste iets niet in m'n leven en ik besepte al te goed dat ik uit m'n jasje zou scheuren als er niet gauw wat zou gebeuren. Teruggaan leek de enige oplossing. Maar dat was om praktische redenen weer onmogelijk, ik raakte verward en leefde van spreekbeurt tot spreekbeurt en van mislukte sollicitatie tot de volgende van dezelfde aard.

Tot die ene onverwachte sollicitatie die wel succesvol was. Ik werd leraar op een vwo-school en stortte me weer in de wereld van de wiskunde. Eind goed, al goed!

Vechten

Als je er dan achter komt dat het eind wel goed is, maar niet het 'al', begin je goed aan jezelf te twijfelen. Ik had een baan, een goed salaris, een knal van een huis en toch had ik dat onbestemde gevoel dat het niet in orde was. Het was te simpel om dat gevoel af te doen met het missen van Afrika, dat had ik al overwonnen.

Ik ging ervan uit dat ik nu helemaal geschift was geworden, want ik had het weer naar m'n zin en toch een incompleet gevoel. Er miste nog iets.

Ik begon m'n leven in Afrika te vergelijken met m'n leven in Holland zoals het nu was. Maakte een lijstje met twee kolommen: links Afrika, rechts Holland. Alles zette ik erop en schrapte vervolgens gelijke termen tegen elkaar weg, je bent en blijft analytisch. Er bleven twee termen over in de kolom Afrika: vechten en nodig zijn. In Holland had ik niets om voor te vechten en ik had ook niet het gevoel nodig te zijn.

Tegelijk besepte ik dat ik het aan het verkeerde eind had want Holland was zo gek nog niet!

Holland met z'n democratie, met z'n onbehouden tolerantie die zelfs zover ging dat diezelfde democratie door tolerantie bedreigd werd.

Daar lag de oplossing voor term één: 'vechten'! Holland met z'n democratie is best de moeite waard om voor te vechten. Toen ik dat eenmaal besepte, meldde ik me weer aan bij m'n politieke partij voor een functie. Het kon niet uitblijven en 21 maart dit jaar werd ik in de gemeenteraad gekozen, tegelijkertijd met de eerste fascist in die raad. De bel ging voor de eer-

ste ronde en vele ronden zullen volgen.

Nodig zijn

Bleef over 'nodig zijn'.

Met alle respect voor vwo-studenten overigens, kan ik toch niet zeggen dat ze me het gevoel gaven me nodig te hebben.

Toen dan ook de directeur van de ambachtschool (LTS) waar ik zelf als leerling op had gezeten me belde of ik soms zo gek zou zijn om daar te komen werken, heb ik geen moment geaarzeld. Nu geef ik les aan ito-kinderen en probeer ze te leren rekenen en hun vakbladen te lezen, zodat ze wat sterker staan in de maatschappij. Ze hebben me nodig, althans dat gevoel geven ze me.

Als ik nu zo terugblik op de laatste twee jaar waarin ik me zo rot heb gevoeld en op zoek was naar mezelf, kan ik het gevoel niet onderdrukken dat de oplossing van m'n probleem al die tijd zo dicht in de buurt was.

Maar ik herkende het niet en er was niemand die begreep waarover ik het had!

Als ik denk aan al die ontwikkelingswerkers die teruggekomen zijn en nog terug gaan komen, moeten er bij zijn die hetzelfde meegemaakt hebben als ik. Daarom denk ik dat een zekere vorm van geformaliseerde nazorg zeker wel op z'n plaats is, nodig is, onmisbaar is, rechtvaardig is...

Doe er wat aan Hendrik!

L. Schotel (1947) was via Dienst Over Grenzen in 1983-1987 werkzaam in Zimbabwe als leraar wiskunde en metaaltechniek. In 1989

werd zijn boekje 'Bandengeesten' gepubliceerd.

Training voor uitzending in de jaren negentig

Uitgezonden worden vraagt zowel van organisatorische instanties als van de mensen zelf een intensieve periode van voorbereiding. Je proberen in te leven in de situatie waarin je terecht komt via zelfstudie en het volgen van een basistraining horen daarbij. Zendingen oude stijl deden daar jaren over, maar nu gaat het veelal sneller. Hoe zijn de trainingen in het Hendrik Kraemer Instituut te Oegstgeest en het Kontakt der Continenten te Soesterberg opgezet? Welke instrumenten krijgen de cursisten aangereikt om elders aan de slag te gaan en om hun ervaring terug te koppelen naar het thuisfront? Barend Drewes en Henk Bekker tekenen een plaatje van de manier waarop ze in Oegstgeest respectievelijk Soesterberg samen met de cursisten bezig zijn.

Barend Drewes: Basiscursus Hendrik Kraemer Instituut

In 1971 fuseerden de Zendingshogeschool van de Nederlandse Hervormde Kerk en het Zendingseminarie van de Gereformeerde Kerken in Nederland en ontstond het Hendrik Kraemer Instituut. Over verschillende voorbereidingscursussen van dit instituut is midden jaren 80 reeds een en ander gepubliceerd in *Wereld en Zending*.¹ In verband met deze bijdrage in de jaargang van 1991 vroeg ik me af: wat is er veranderd wanneer we onze vier maanden durende voorbereidingscursussen ('Basiscursus') van de periode 1981-1985 (periode I) vergelijken met die van de periode 1986-1990 (periode II)? En ook: zijn er bepaalde nieuwere tendensen te bespeuren in de meer recente cursussen?

Vooraf valt op te merken, dat deze Basiscursus is opgebouwd uit verschillende blokken, met aandacht voor: introductie tot de cursus, cultuur, religie, politiek, ontwikkeling e.d., doorweven met de missionaire reflectie op deze onderwerpen. Ook is er brede aandacht voor relationele vaardigheden. Naast het groepsprogramma zijn er de onderscheiden parallelprogramma's, met een specifieke spits op juist dat land, waarbinnen iemand zal gaan werken en leven. Uiteraard gaat het bij dit alles zowel om kennisoverdracht als om attitudevorming. De laatste, vierde maand wordt gebruikt voor intensieve taaltraining. Contractanten volgen, samen met hun eventuele partners, de gehele cursus. Alle cursusteelnemers, met hun kinderen, wonen tijdens de cursus in het Hendrik Kraemer Instituut.

Cursisten in de jaren 80

In de periode 1981-1990 kwamen de Basis-cursisten uit de kring van de Raad voor de Zending, Nederlandse Hervormde Kerk, Zending (en Wereldiakonaat), Gereformeerde Kerken in Nederland, Gereformeerde Zendingbond, Lepra-zending en incidenteel uit enkele andere organisaties.

Het aantal cursisten is in zijn totaliteit iets teruggelopen van 99 in I naar 93 in II. De gemiddelde leeftijd steeg iets van 29,2 jaar bij de aanvang van de cursus, tot 31,4 jaar (ook de leeftijd van de meegaande kinderen vertoonde een lichte stijging van 2,6 naar 3 jaar).

In beide periodes werd de grootste groep getraind voor Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara (49 in I; 42 in II; in deze periode II vertrokken 3 mensen naar Egypte). Op Azië - vooral Indonesië - waren respectievelijk 27 cursisten in I gericht en 28 in II. Naar Midden- en Zuid-Amerika vertrokken er 23 in I en 20 in II.

Wanneer we de vakkennis bezien blijkt in beide periodes het overgrote deel der contractanten universitair onderwijs te hebben gevolgd, terwijl de theologen percentueel een groeiende plaats innemen (in I 45%, in II 60%). Het aantal artsen - in omvang de tweede beroepsgroep - is wel teruggelopen: in I 29%, in II 17%.

Is de rol van de vrouw prominenter geworden onder de contractanten? In periode I werd 1 alleengaande contractante opgeleid; hadden 3 vrouwen een contract, terwijl hun partners als 'dependent' meegingen; in 3 gevallen was er sprake van dat beide partners de toezegging van een eigen, officiële werkkring hadden bij vertrek. In periode II waren er 5 alleengaanden, 1 contractante met meegaande 'dependent'; en was er 6 maal sprake van een contract voor beide partners. Dus in deze laatste categorie - beide partners een eigen werkkring bij vertrek - is er duidelijk groei!

Enkele notities betreffende de voorbereiding

Wanneer we de huidige cursussen vergelijken met die van begin jaren 80 dan vallen er verschillende accentverschuivingen te signaleren:

Plaats binnen de hiërarchie en invulling van de taak Uitzending en voorbereiding worden beïnvloed door het feit dat uitgezonden zelden meer in de top van een hiërarchie werkzaam zijn, maar op een meer ondergeschikte plaats. Een goede ontwikkeling, die reeds vele jaren zichtbaar is. Maar het betekent wel dat men met des te meer zorg zijn/haar weg moet zien te vinden binnen hiërarchieën, die anders functioneren dan Nederlandse organisaties van na de jaren 60! Bovendien heeft de top van kerk of andere instantie, waarbinnen men werkt, vaak verbindingen – ook financieel gekleurde – met de uitzendende instantie. Dus de uitgezondene kan terecht komen in een ingewikkeld spanningsveld.

Daar is allereerst het contact tussen de uitzendende organisatie en de organisatie in het gastland, die bepaalde afspraken met elkaar maken. Daarbij komt dan al de vraag op: heeft men elkaar werkelijk begrepen? Wanneer er bijv. overeengekomen wordt dat iemand uitgezonden zal worden voor de opbouw van kerkelijke gemeenten, hebben beide instanties dan hetzelfde voor ogen gehad? In Indonesië bijv. kan onder gemeenteopbouw verstaan worden het bekend maken van besluiten van de kerkleiding tot in de afgelegen dessa's, terwijl de uitzendende instantie waarschijnlijk denkt aan het zelfstandig en weerbaar maken van de mensen aan de basis van de kerkelijke organisatie.

Ook kunnen binnen de gastlandorganisatie verschillende belangen een rol spelen. De kerkleiding kan dus, zoals opgemerkt, prijs stellen op bekend worden en uitvoering van synodebesluiten; de mensen aan de basis willen kennis en kunde verwerven, wat o.a. als gevolg kan hebben, dat men kritisch naar de kerkleiding gaat kijken. Maar dat laatste was niet bedoeld door de kerkleiding! Zo kan er spanning ontstaan tussen gastlandorganisatie (in dit voorbeeld kerkleiding) en doelgroep (in dit geval gemeentes op lokaal niveau). Met wie moet de uitgezondene zich solidariseren en hoe moet hij dat doen?

Voor alle duidelijkheid: deze vragen doen zich echt niet alleen bij kerkelijke uitzendingen voor. Een ieder, die met enigerlei vorm van uitzendingen te doen heeft gehad, zal deze problemen herkennen.

Hoe gaan wij in de voorbereiding met deze vragen om?

Allereerst is er, voordat de cursus begint, overleg tussen uitzendende instantie, uitgezonden en Hendrik Kraemer Instituut betreffende toekomstige taakstelling en structuur, waarbinnen men komt te werken. Dat werkt verhelderend voor alle betrokkenen. Soms ook in die zin, dat er be-

paalde onduidelijkheden aan het licht komen in taakstelling of plaats binnen de ontvangende organisatie. Ook tijdens de cursus vindt er nogmaals een dergelijk overleg plaats.

Verder wordt er binnen de cursus uitgebreid aandacht gegeven aan het organisatorische 'plaatje' van de toekomstige werksituatie. Zo wordt de eigen plaats binnen de hiërarchie duidelijk, alsmede de weg, die men bij een eventueel conflict moet bewandelen.

Verder komen vroeger uitgezonden aan het woord met hun ervaringsverhalen.

Het is belangrijk dat er zo een zogoed mogelijk zicht wordt ontwikkeld op belangen en motieven die een rol spelen bij uitzendende organisatie, gastlandorganisatie en uitgezonden. Door verheldering van belangen en motieven worden de uitgezonden weerbaarder in eventuele spanningen.

Rol van de vrouw Binnen de huidige cursussen wordt, nog sterker dan vroeger, aandacht gevraagd voor de rol van de vrouw – en dat betreft zowel de vrouw in de landen waar men naar toe gaat, als de vrouw, die vanuit Nederland naar elders vertrekt. Daarom is het goed, dat bijv. gedurende de introductie-periode van de Basiscursus in een studieopdracht de rol van de vrouw in het land van bestemming aan de orde wordt gesteld. Zo wordt al bij het begin van de cursus voor dit thema aandacht gevraagd, dat in de gehele cursus op verschillende wijzen terugkeert. Uiteraard krijgt ook de 'meegaanden-problematiek' de nodige aandacht, rondom vragen als: waar zal ik mijn tijd en aandacht op richten? Valt straks ter plekke werk voor mij te regelen?

Terugkoppeling De rol van de 'terugkoppeling' komt meer structureel aan de orde. Praktisch allen die een Basiscursus volgen worden verbonden aan een kerkelijke gemeente of groep van gemeenten (classis). Deze kerkelijke binding is maar niet een bijkomstigheid, maar is duidelijk gekoppeld aan de taakstelling van de uitgezonden. Zij gaan ook uit om iets van de wereldwijde verbondenheid van christenen te realiseren. Zij worden uitgedaagd om de ontmoetingen met andere vormen van geloof, om hun ondergedompeld worden in een andere spiritualiteit terug te vertalen naar de Nederlandse situatie. Dit terugkoppelingsproces vindt niet automatisch plaats, maar behoeft voorbereiding. Deze voorbereiding bestaat uit intensieve kennismaking met de betrokken kerkelijke gemeente, bezinning op de wijze waarop men dit contact vorm kan geven en uiteraard ook op de doelstelling van deze terugkoppeling. Om zelf volwassen gemeente te worden hebben we de anderen hard nodig. De recente verzuchting van een Indonesische predikant spreekt in dit verband boekdelen: 'Ach, als het ons

toch zou lukken te maken dat anderen (lees: kerken in andere landen, vooral de westerse) in staat en bereid zouden zijn ons te aanvaarden en te waarderen zoals we zijn, dan zouden wij werkelijk een zeer grote en onschatbare bijdrage geven in het proces van hun volwassenwording!² Deze terugkoppeling kan uiteraard ook weerstanden oproepen, wanneer de beeldvorming hier duidelijk moet worden bijgesteld. Ook dan kan er spanning tussen de uitgezondene en de uitzendende instantie optreden.

Evangelie in eigen, westerse context Deze vraag van de terugkoppeling brengt ons op een volgend punt: vanuit de 2/3 wereld wordt meer en meer de vraag gesteld naar de rol van het evangelie binnen onze westerse cultuur. In het algemeen geldt: 'Het ontwikkelen van cross-cultural skills vraagt een uitgebreide en zorgvuldige analyse van eigen etniciteit'.³ Daaraan kan worden toegevoegd, dat het nadenken over de rol van het evangelie in andere culturen de vraag naar de rol van het evangelie in onze cultuur onontkoombaar maakt. 'Mission in six continents' betekent ook, dat we in de voorbereiding van mensen voor werk en leven daar, steeds sterker onze situatie hier niet buiten schot kunnen houden. Niet alleen de invloed van 'pentecostalisering' elders, maar ook de grote vragen rondom secularisatie, economische mechanismen e.d. hier, komen zo aan de orde. En ook op persoonlijk niveau geldt, dat de betekenis van het evangelie elders moeilijk beleefd kan worden, wanneer het in de eigen context betekenisloos is geworden.

Een nieuwe fase? Kan een deel van de opleiding niet beter plaatsvinden binnen het land, waar men zal gaan wonen en werken? Verschillende malen is deze vraag reeds gesteld vanuit kerken overzee. In de zestiger en zeventiger jaren heeft de Indonesische Raad van Kerken enkele bijeenkomsten belegd voor 'expatriates'. De Protestantse Kerk van Bali heeft ervaring opgedaan met acculturatie-training van buitenlandse medewerkers. In overleg met o.a. het H.K.I. is het Akrofi-Cristaller Memorial Centre for Mission in Ghana intensief bezig een training op te zetten, waarbij zowel Ghanezen als buitenlanders betrokken zijn. Samen zouden zij zich dan kunnen voorbereiden op missionaire uitdagingen van Ghana nu. Deze ontwikkelingen leiden ons wellicht naar een nieuwe fase in de voorbereiding van mensen voor taken elders; een fase, waarin de ontvangende landen en kerken ruimere gelegenheid krijgen om zelf hun situatie, vreugden, problemen en uitdagingen te definiëren. In die nieuwe fase zal het H.K.I. samen met andere partners zich nog intensiever kunnen bezighouden met de uitdagingen van oecumene en contextualiteit oftewel de uitdagingen om lokaal te leven binnen het ene, wereldomspannende lichaam van Christus.⁴

Henk Bekker: Training Kontakt der Kontinenten

'Waarom ik eigenlijk wegging...? Nu, dat weet ik niet meer', sprak Cees Hartog, een van de inleiders op het symposium van het KNV (Kontakgroep Nederlandse Vrijwilligers) op 10 november in Utrecht. Het symposium ging over Ontwikkeling en Idealisme. Zo'n 250 ontwikkelingswerkers keken terug op hun 'vrijwilliger' zijn in de zestiger en zeventiger jaren, bespraken de verandering van vrijwilliger naar ontwikkelingswerker en stelden zich de vraag naar het profiel van de ontwikkelingswerker in de jaren negentig. Hoe professioneel moet hij/zij zijn en is er nog plaats voor idealen en zo ja, welke dan?⁵

Het had er even de schijn van dat idealisme en motivatie niet meer pasten bij de 'professional' van nu. Is het zo dat de ontwikkelingswerker van vandaag anders weggaat dan zijn voorganger 20 jaar geleden? En als dat zo zou zijn, op grond waarvan dan wel?

Wereldburgerschap

Het centrum Kontakt der Kontinenten (verder KdK) is al vele jaren actief waar het gaat om voorbereiding van mensen die willen gaan werken binnen de ontwikkelingssamenwerking.

Samen met het KIT en het HKI is het een van de weinige instituten die zich specifiek bezighouden met de voorbereiding van ontwikkelingswerkers bij hun eerste uitzending.

Daarnaast is het KdK ook direct betrokken bij vervolgcursussen op het gebied van communicatie, teamwork en management voor mensen die uitgezonden zijn.

In 1959 is het KdK vanuit de katholieke kerkgemeenschap gesticht. Hoofddoelstelling was een bijdrage te leveren aan de bevordering van wat toen heette 'wereldburgerschap', een begrip dat weer helemaal terug is. Aanvankelijk betekende dat bijscholingscursussen voor missionarissen op verlof en werkweken met een mondiale thematiek voor middelbare scholieren.

De cursussen voor missionarissen zijn er nog steeds, zij het dat de deelnemers/sters steeds grijzer worden. De middelbare scholieren hebben plaats moeten maken voor vrouwengroepen, ambtenaren en migranten en voor ontwikkelingswerkers/sters van de Organisatie voor Ontwikkelingssamenwerking en Bewustwording, Memisa Medicus Mundi, Komitee Zuidelijk Afrika, de Edwardo Mondale Stichting e.a. En steeds vaker gaan mensen uit die zogenaamde Derde Wereld deel uitmaken van de cursussen.

Ideaal en werkelijkheid

Vrijwilligers waren een exponent van hun samenleving en in die tijd was 'hulp' essentie van de ontwikkeling en dan met name van hier naar ginds. Dat ideaal van helpen, de idee om die arme Derde Wereld te herscheppen naar ons beeld en gelijkenis bepaalde in grote mate de motivatie van de vrijwilligers, naast veelal het motief om aan de dienstplicht te ontkomen. Voor die taak waren en werden ze dan ook toegerust.

De tv moest nog gemeengoed worden en zendelingen en missionarissen hadden voor een groot deel het beeld van de Derde Wereld bepaald.

De vrijwilliger uit de zestiger en zeventiger jaren was in de meeste gevallen een man met een middelbare beroepsopleiding, niet ouder dan 25 jaar, uit een gezin met meerdere kinderen. Hij ging alleen weg, met geen of heel weinig werkervaring, was nauwelijks geïnteresseerd in politiek, had geen ervaring met andere culturen en was tevreden met een bescheiden inkomen. De uitzendperiode was voor twee jaar.

De uitzendende organisatie hechtte waarde aan een goede motivatie, zij bepaalde voor het grootste gedeelte de voorbereidingscursussen en veel daarvan was informatie.

Het kdk reageerde daar vooral op in de zin van: U geeft aan, wij ontwikkelen op wat U aangeeft programma's. Cultuur heeft daarbij vanaf het begin een belangrijke rol gespeeld. In de zeventiger jaren betekende dat vooral kennis van de andere cultuur, van andere normen en waarden en op grond daarvan aangepast gedrag.

Met de eerste uitzendingen kwamen ook de eerste ervaringen en met de eerste ervaringen ook de eerste reacties en vragen t.a.v. de voorbereidingen.

Op die reacties en vragen is het centrum serieus ingegaan. Zo heeft er een onderzoek plaatsgevonden naar problemen rond het werken in kerkelijk verband, naar de betekenis van werken onder zware politieke druk en naar de vraag hoe om te gaan met politieke keuzes als er loyaliteit gevraagd wordt van de werker/ster t.a.v. bepaalde bevolkingsgroepen. Ook de partnerproblematiek is onderwerp van studie geweest. Dit werk moest door de medewerkers zelf gedaan worden, want veel materiaal hierover was nog niet voorhanden.

De resultaten hiervan zijn vertaald in programmablokken voor de voorbereidingscursussen.

Veranderend profiel

Intussen bleef de maatschappij sterk in beweging. De idealen uit de zesti-

ger en zeventiger jaren moesten plaatsmaken voor nuchterheid en zakelijkheid.

De leeftijd van de contractant werd hoger vanwege de vraag naar betere opleidingen en meer ervaring. De contractduur werd verlengd en meer mensen gingen voor een tweede en derde keer uit. De vrouw kwam in beeld als dependent, als partner en als contractant.

Het kon niet anders, ook de titel en de status van de 'vrijwilliger/ster' kwamen ter discussie: de vrijwilliger/ster moest plaatsmaken voor de ontwikkelingswerker/ster.

Spanningsveld

Bij al deze veranderingen begon zich een interessant spanningsveld af te tekenen:

- a de uitzendende organisaties werden professioneler en vroegen om meer deskundigheid en vakmanschap, toegesneden op de projectsituatie; daarnaast kregen zij te maken met kritischer mensen;
- b het veld liet weten dat de deskundigheid en het vakmanschap niet veel te wensen overlaat maar dat er op het gebied van sociale vaardigheden (flexibiliteit, omgaan met autoriteit, gevoel voor relaties, zakelijkheid als prioriteit etc.) nog wel het een en ander te doen viel;
- c de uitgezondene had vooral behoefte aan zekerheden (o.a. vanwege carriëreplanning, partner, eventueel kinderen etc.)

Het kdk wordt met deze verschillende en soms bijna tegenstrijdige verwachtingen geconfronteerd. Verwachtingen die het gevolg zijn van veranderend denken over ontwikkelingssamenwerking. Verwachtingen ook die voortkomen uit pragmatisme en soms opportunisme.

Hoe reageer je daarop als trainingscentrum?

Accenten in de voorbereiding

Cultuur was, zoals eerder gezegd, een belangrijk aspect in de voorbereidingscursussen van het kdk. Dat is met al de veranderingen niet minder geworden. Integendeel, het kdk voelt zich gesteund door het groeiende besef dat cultuur een dragend element is bij ontwikkeling.

'Zelfkennis is het begin van de wijsheid', een gezegde dat zeker opgaat voor wie wil gaan leven, werken en wonen in een andere culturele omgeving. Weten wat je eigen normen en waarden zijn, je realiseren dat het jouw normen en waarden zijn en ervaren hoe 'ingebakken', hoe eigen, en daarmee hoe weinig veranderbaar ze zijn, is voorwaarde om een andere samenleving open en met respect tegemoet te kunnen treden.

Samenwerken met je counterpart als gelijkwaardigen en niet als gelijken is het tweede voor ons wezenlijke element.

Het derde is de wereld als een wereld zien, ontwikkelingssamenwerking niet beperken tot het verblijf ginds maar als een proces waar je hier na terugkomst mee doorgaat.

En een vierde element is bescheidenheid, jezelf en je werk als ontwikkelingswerker/ster relativeren.

Geen gemakkelijke accenten, met name de eerste en de tweede. Als je probeert je eigen cultuur van dé cultuur tot een van de culturen te maken, als je probeert je niet als de meerdere op te stellen terwijl je toch gevraagd wordt om je kennis, vaardigheden en ervaring (professional), als je probeert die ander echt te respecteren in zijn anders zijn, dan lijkt het in het begin alsof je zekerheden worden weggenomen en dat roept weerstanden op.

Maar werk je daar niet aan, stap je daarover heen, dan zal in veel gevallen de bevestiging van je vooroordelen het gevolg zijn; een slechte basis voor samenwerking.

Motivatie: ontwikkeling?

Avonturisme, carrière-planning en werk vinden, zijn veelgehoorde motieven. Kennismaken met een andere cultuur, iets willen leren en samenwerken hoor je steeds meer. Willen helpen mag je niet meer zeggen.

Maar als je doorvraagt naar idealen, als je doorvraagt naar beweegredenen om weg te gaan, dan blijkt de ontwikkelingswerker/ster van nu op zijn/haar deskundigheid te willen worden aangesproken, dan blijkt hij/zij van die andere wereld te willen leren, dan blijkt dat hij/zij te willen participeren in een ontwikkelingsproces dat ook na terugkomst doorgaat.

Follow-up

In de voorbereiding kan met veel rekening gehouden worden, maar de werkelijkheid is altijd anders dan de voorgestelde werkelijkheid.

Onlangs vroeg een counterpart van een Nederlander in een brief of er in de voorbereiding meer aandacht besteed kon worden aan de rechtlijnigheid en eigenzinnigheid van de Nederlanders in de samenwerking. Dat is vragen naar meer en kritischer aandacht voor onze culturele ruggegraat.

Een goede vraag naar iets waar in de voorbereiding veel aandacht en tijd aan wordt besteed. Maar waar het o.i. aan ontbreekt, is een follow-up in het veld na de eerste inwerkperiode van enkele maanden. Want kennelijk is dat wat je in de voorbereiding aangereikt krijgt en leert niet zo maar in

de werkelijkheid te onderkennen, zeker niet als het gaat om je eigen houding en gedrag. Daar heb je anderen voor nodig.

In het veld zouden, na een inwerkperiode, de belangrijkste elementen uit de voorbereiding nog eens kort en heel persoonsgericht doorgenomen moeten worden: motivatie, beeldvorming (bijv. t.a.v. mannen en vrouwen), gedrag en houding, de projectsituatie, ontwikkeling en samenwerking. Kortom de wijze waarop de betreffende ontwikkelingswerker zichzelf in de nieuwe omgeving ziet. Dit m.b.v. mensen uit de lokale en andere staven om het ideaal en de werkelijkheid van de ontwikkelingswerker/ster zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen. Zodanig dat hij/zij naderhand kan zeggen: Ik weet heel goed waarom ik destijds wegging!

1 D. Bakker, "Open maken van de geest, van verstand en hart, een week uit 'n missionaire voorbereidingscursus...", en J.J. Visser, "Klaar om te vertrekken – een DOG-cursus in Oegstgeest" In: *Wereld en Zending*, 1985/3. Zie ook N. Voltelen, "Het Hendrik Kraemer Instituut en wederzijdse assistentie". In: *Wereld en Zending*, 1986/2.

2 Pdt. Eka Darmaputra Ph.D., 'Tenaga utusan gerejawi (TUG), Beberapa catatan teologis'. In: *GKI Jabar dan pertukaran tenaga utusan gerejawi*, uitgave GKI Jabar, 1990, p. 16. (Vert. titel: De Indonesische Christelijke Kerk van West-Java en het uitwisselen van kerkelijk uitgezonden).

3 C.M. Jesserun, in: *Soan'noe*, orgaan van de stichting landelijke federatie van welzijnsorganisaties voor Surinamers, 17e jr., nr. 3 (1990), p. 9.

4 Oecumene en contextualiteit, dat is natuurlijk niet alleen maar aan de orde in verband met mensen, die via de Basiscursus vanuit Nederland elders gaan werken. In het H. K. I. hebben we daar ook op andere wijzen mee te maken. Ik denk aan de drie en halve week durende cursussen voor hen, die via

Dienst Over Grenzen uitgaan. Ik denk ook aan de trainingen van hen die van elders naar Nederland zijn gezonden – zoals de gezinnen van Ds. Kpobi uit Ghana, de predikanten Politton-Assa en Ds. Rumarar uit Indonesië, allen thans in Nederland werkzaam. Ook vallen te noemen de voorbereidingen op intensieve uitwisselingsbezoeken, zoals die momenteel tussen allerlei kerken en groepen plaatsvinden.

5 Ik heb dankbaar gebruik gemaakt van het congres en de congresmap van het KNV; deze laatste is verkrijgbaar bij het KNV, Keizersgracht 181, 1016 DR Amsterdam.

Drs. B. F. Drewes (1937) doceerde van 1968-1981 Nieuwe Testament in Yogyakarta, Indonesië, was van 1982-1987 werkzaam als predikant van de Evangelische Broedergemeente te Rotterdam. Vanaf 1987 is hij rector van het Hendrik Kraemer Instituut te Oegstgeest.

H. Bekker (1940) is als cursusleider verbonden aan het Kontakt der Continenten te Soesterberg en is speciaal belast met ontwikkelings-samenwerking en cross-culturele trainingen Noord-Zuid en Oost-West.

Over zending en uitzending

Individuele kritische reflecties zijn nodig om de missionaire beweging op koers te houden. Voorafgaande bijdragen in dit nummer over uitzenden van mensen hebben dit duidelijk aangetoond. Maar is het ook mogelijk om tot collectieve bezinning te komen over de vraag van uitzending? Door het curatorium van het Hendrik Kraemer Instituut werd een bezinningsgroep ingesteld met als opdracht vragen en uitdagingen rondom zending en uitzending in kaart te brengen. Belangrijke gegevens werden zo voor het voetlicht gebracht. De meest recente versie van de notitie werd ons door de groep voor publicatie in dit nummer van Wereld en Zending aangeboden. De redactie heeft geen moment gearzeld om tot plaatsing ervan over te gaan. Het stuk heeft de werking van een eye-opener. Missiologisch-theologisch en praktisch wordt een aantal gegevens in een helder historisch en cultureel kader gezet. Naast overzichten biedt het ook vergezichten en vooral keuzen die voor missie en zending onontkoombaar zijn. Moet de zendingsopdracht niet aanstonds worden toegespitst op onze eigen omgeving, om vanuit de situatie waarin wij hier en nu staan, te kunnen komen tot een werkelijk delen van gaven hier en daar?

Sinds enige jaren is een studiegroep ten behoeve van het curatorium van het Hendrik Kraemer Instituut te Oegstgeest doende discussiestof aan te dragen voor de bezinning over het hoe en waarom van uitzending. In een nota getiteld *Waarom zenden we nog mensen uit?* zijn er vanuit deze groep allerlei kritische vragen gesteld rond de huidige uitzendingspraktijk. Uit de discussies die er rond de nota zijn gevoerd werd duidelijk dat we er als

studiegroep niet aan konden ontkomen onze eigen visie op zending en uitzending duidelijk te maken, omdat zonder dat, het plaatsen van kritische kanttekeningen een wat al te vrijblijvende aangelegenheid wordt. We zullen daarom in wat volgt een poging doen een visie op zending en uitzending te ontwikkelen waarin de problemen die we eerder signaleerden zijn verdisconteerd. Dat betekent dat we zullen proberen een antwoord te geven op de vraag of het nog wel zinvol is mensen uit te zenden naar overzee en, zo ja, wat dan wel de zin is van die uitzending.

We doen dat overigens vanuit de kerkelijke context waarin wijzelf leven. Dat betekent dat niet allen die deze bijdrage onder ogen krijgen zich aangesproken behoeven te voelen. Het is bijvoorbeeld heel goed mogelijk dat evangelische christenen vanuit hun perspectief een ander, en wellicht overtuigender verhaal op tafel zouden kunnen leggen.

Zoals we in onze vorige nota hebben gesignaleerd wordt het kerkelijk denken over zending vaak in allerlei opzichten beïnvloed door de identiteitscrisis waaraan de westerse christenheid lijdt. Als moderne christenen weten we immers niet meer zo zeker of we anderen nog wel moeten bekeren tot het christelijk geloof. Het is daarom niet zo vreemd dat we tegenwoordig meer geneigd zijn bij het spreken over zending een grotere nadruk te leggen op de daad dan op het woord. De discussie over zending staat ook onder invloed van de belangen van de kerkelijke organisaties die zich met zending bezighouden. Als we de vraag of we vandaag de dag nog mensen moeten uitzenden namelijk ontkennend beantwoorden, komt immers hun voortbestaan in gevaar. Op zichzelf is daarmee de inhoud van het kerkelijk denken over uitzending niet gediskwalificeerd. Identiteitsproblemen en belangen kunnen immers een aansporing zijn om creatief en vernieuwend over de grondvragen van het christen-zijn en het kerk-zijn na te denken. Anderzijds maakt dit alles het wel vaak moeilijk om er onbevangen over na te denken. We moeten daarom de durf hebben om onszelf twee vragen te stellen, namelijk:

- Impliceert het gegeven dat zending wezenlijk is voor kerk-zijn ook het uitzenden van zendingsarbeiders naar de derde wereld?
- Zouden we in de huidige situatie ook blijven uitzenden als we geen uitzendende instanties hadden? Zouden we, als ze er niet al waren, die instanties ook nu nog in het leven roepen om alsnog met uitzending te gaan beginnen?

1 Motieven voor uitzending

Om te beginnen is het wellicht goed ons nog even de verschillende (elkaar meestal overlappende) motieven voor uitzending voor ogen te brengen.

In de eerste plaats kan men mensen uitzenden om (overeenkomstig de zendingsopdracht van Jezus zoals deze is opgetekend aan het slot van het Mattheus-evangelie en de uitzending van de 70 in het evangelie van Lucas) als zendeling aan mensen in verre en vreemde landen het evangelie van verlossing en bevrijding te verkondigen.

In de tweede plaats kan het uitzenden van mensen een voortvloeiende zaak zijn van vroegere zendingsactiviteiten. Door het uitzenden van zendingelingen in vroeger tijd, zijn er in de derde wereld dochterkerken ontstaan waarmee de Nederlandse kerken een aparte relatie onderhouden die voor de identiteit van de betrokken kerken van groot belang kan zijn. Uitzenden staat dus vaak ten dienste van het onderhouden van die relatie.

In de derde plaats zenden Nederlandse kerken mensen uit om, zoals wel wordt gezegd, kerken (en christenen) overzee te helpen zo goed mogelijk kerk (en christen) te zijn in hun getuigenis en hun dienst aan de wereld. Vaak gaat het daarbij om de opbouw van het kerkelijk leven (theologische opleiding, vormings- en toerustingswerk) en om de dienst van de plaatselijke kerk aan de wereld (medische zending en dergelijke). In veel gevallen betreft het ook uitzending in het kader van werelddiakonaat of ontwikkelingsamenwerking, gericht op het bevorderen van wat we 'ontwikkeling' noemen.

Het vierde motief is dat van het onderhouden van oecumenische contacten. Uitzending is dan uitvloeisel van het deelzigen van een wereldkerk waarvan de verschillende locale representanten met elkaar meelevend, meewerken, meedenken en (soms) mee(be-)lijden.

In wat volgt willen we allereerst de beide eerste motieven aan een nader onderzoek onderwerpen. In de daarop volgende paragraaf komen vervolgens de beide andere aan de orde. Tenslotte sluiten we af met een aantal kanttekeningen bij de hele discussie.

2 Zendingsopdracht en uitzending

a Het eerste motief

Om te beginnen kunnen we constateren dat het eerste motief in de zendingsactiviteiten van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken eigenlijk geen rol meer speelt. Zendingelingen van het ouderwetse slag worden nog slechts uitgezonden door groeperingen en kerken aan de rechterzijde van het kerkelijk spectrum en door evangelische organisaties. Naar onze mening is dat een juiste ontwikkeling. Op zichzelf behoeft de zendingsopdracht dus nog geen uitzending naar verre en vreemde

landen te impliceren. De kerken in Azië en Afrika kunnen tenslotte ook voluit kerk zijn zonder dat ze mensen uitzenden naar andere delen van de wereld.² Zolang er in hun eigen continent nog zo veel zending is te verrichten, is er geen reden om af te reizen naar verre en vreemde streken.

De zendingsimpuls vanuit het westerse christendom zoals deze in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw gestalte kreeg, was er een vanuit een gekerstende wereld naar die delen van de wereld waar het evangelie onbekend was. Het uitzenden van mensen naar landen overzee als uitvloeisel van de zendingsopdracht, had dus te maken met prioriteiten zoals die golden in een heel bepaald tijdsgewricht. Inmiddels is de situatie ingrijpend veranderd. In Afrika en Azië is inmiddels een groot aantal jonge kerken ontstaan, terwijl in West-Europa een snel om zich heen grijpende ontkerstening plaats vindt, waardoor de kerken geleidelijk aan naar de marge van de samenleving worden geschoven en het christelijke geloof een privé-zaak is geworden zonder al te veel maatschappelijk belang. Veel Nederlanders groeien op zonder ooit van het evangelie te hebben gehoord. Tegelijkertijd groeit het besef dat de levenswijze van de westerse consumptiemaatschappij vastloopt omdat de moderne technologie lijkt dol te draaien, het leefmilieu wordt vernietigd en de maatschappij steeds verder scheef groeit. Voor de steeds kleiner wordende christelijke gemeenschap komt het er meer dan ooit op aan juist in de eigen omgeving in woord en daad getuige te zijn van Jezus.

Er is daarom alle reden de zendingsprioriteiten van een eeuw geleden nog eens te heroverwegen. Niet langer meer staat een gekerstende wereld tegenover een niet-gekerstende wereld overzee. Dat bewustzijn klinkt ook duidelijk door in de conceptie van 'zending in zes continenten'. Het ligt niet langer meer voor de hand dat zending iets is dat mensen vanuit het christelijke westen doet uitgaan naar landen overzee. Het is noodzakelijk geworden dat de westerse christenen zich gaan bezinnen op hun zendingsopdracht thuis. Ze moeten zich daarbij niet al te zeer laten beïnvloeden door het feit dat de kerkelijke organisaties die zich met zending bezighouden nu eenmaal zijn ingesteld op kerken overzee en daarom niet erg geneigd om zich nu opeens met zending in Nederland bezig te gaan houden, terwijl de kerkelijke organen die zich traditioneel bezighouden met het missionaire werk in eigen land veel minder omvangrijk, kapitaalkrachtig en gezichtsbepalend zijn voor de kerk.

Natuurlijk is de ongelijke organisatorische ontwikkeling van beide takken van zending een probleem. Als de situatie werkelijk vraagt om het verleggen van de zendingsprioriteiten, dan zal er immers meer moeten gebeuren dan het overhevelen van wat geld van 'zending' naar 'evangelisatie'. Zo'n omschakeling van zending-verweg naar zending-dichtbij is echter geen eenvoudige opgave. Het eerste is immers in allerlei opzichten gemakkelij-

ker dan het tweede. Het zou een fundamentele herbezinning noodzakelijk maken op de vraag hoe het evangelie geloofwaardig en relevant kan worden verkondigd in de wereld van alledag waarin Nederlandse christenen leven. Het is daarom maar al te begrijpelijk dat we de zendingsopdracht die onlosmakelijk verbonden is met het kerk-zijn, liever beleven in het helpen en uitzenden van mensen naar kerken overzee dan in een missionaire inzet in onze eigen omgeving.

b Het tweede motief

Maar ook al is het eerste motief voor uitzending – namelijk de prediking van het evangelie aan alle volken – niet of nauwelijks meer actueel, het tweede motief, namelijk het onderhouden van contact met kerkgemeenschappen die voortkomen uit zendingsactiviteiten uit het verleden, blijft recht overeind staan. Het zendingsverleden brengt verplichtingen met zich mee op het terrein van materiële hulp zowel als personele ondersteuning die moeten worden gehonoreerd als ook de zendingsprioriteiten zouden moeten worden verlegd.

Als we hier spreken over ‘verplichtingen’ dan klinkt ons dat enigszins afstandelijk in de oren. Het is daarom goed te noteren dat het hier gaat om het instandhouden van vaak sterk emotionele banden die zijn geworteld in een gemeenschappelijke geschiedenis die niet kan en mag worden genegeerd. Dat neemt echter niet weg dat naar alle waarschijnlijkheid de aanvankelijke moeder/dochterrelatie zich geleidelijk aan zal ontwikkelen tot een oecumenische zuster/zuster-relatie, waardoor het motief van het onderhouden van historische relaties geleidelijk aan zal opgaan in het motief van het onderhouden van oecumenische contacten. Dit motief, hoe belangrijk het ook nog steeds moge zijn in de huidige zendingspraktijk (denk bijv. aan de relatie van de Gereformeerde zending met de Javaanse kerk en de banden die de GZB heeft met de Toraja-kerk), zal ons daarom hier niet verder meer bezighouden.

c Zending en uitzending

Dit alles betekent dat we een ontkennend antwoord geven op de vraag of het uitzenden van mensen naar andere culturen wezenlijk is voor het realiseren van de zendingsopdracht van de gemeente van Christus. Wáár de kerken hun zendingsarbeid verrichten, is volstrekt afhankelijk van de situatie waarin ze zich bevinden en de prioriteiten die daarbij moeten worden gesteld. Daarmee doen we niets af aan het feit dat uitzending nog steeds vaak met zending te maken heeft. Dat geldt bijvoorbeeld voor zendingsarbeiders die als docent van een theologische hogeschool uitgaan. Er

is in zo'n geval niet sprake van diakonaat of ontwikkelingssamenwerking, maar van zending aangezien het vaak gaat om assistentie bij het zendingswerk van de partnerkerk. De zendingsarbeider participeert in zo'n geval in de zendingsopdracht van de kerk bij wie hij of zij werkzaam is. Onze stelling is echter dat dit soort assistentie, hoe zinvol ook, een niet absoluut noodzakelijk onderdeel is van de zendingstaak van de kerken in Nederland.

Nu moeten we met zo'n uitspraak natuurlijk erg voorzichtig zijn, want het hangt er maar van af wat men onder zending verstaat. Het is heel goed mogelijk het woord zending zó in te vullen dat het in feite alles omvat wat de gemeente van Christus behoort te doen. Zending is dan niets meer of minder dan het gestalte geven aan het evangelie in geloofwaardig spreken, leven en handelen, of, in wat andere woorden, het deelnemen aan de *missio Dei*, de zending van God die de komst van zijn Rijk tot stand brengt. Als we zending zó veelomvattend invullen is zij niet meer één van de drie letters van zwo, maar alle drie die letters bijeen. En nog heel wat meer, omdat ook het diakonaat en het pastoraat in de Nederlandse situatie eronder vallen. Als in het kader van zo'n allesomvattende zendingsdefinitie de vraag wordt gesteld ‘gemeente wat maak je van je zending?’, gaat het onder meer óók om werelddiakonaat en mondiaal gemeente-zijn. Derhalve moet in dat kader het antwoord op de door ons gestelde vraag bevestigend zijn: het ligt voor de hand dat voor ‘dienst over de grenzen’ mensen zullen worden uitgezonden.

Zulk een *alomvattend spreken over zending* is voor veel missiologen klaarblijkelijk heel aantrekkelijk, want het is een heel gebruikelijk antwoord op de vraag wat zending eigenlijk is. Wij zijn echter van mening dat het goed is hier duidelijk te onderscheiden. Voor het alomvattende van de *missio Dei* reserveren wij liever de term ‘*apostolaat*’. Binnen het apostolaat kunnen daarbij een aantal functies, waaronder zending en werelddiakonaat, onderscheiden worden. Volgens ons heeft het spreken over ‘zending’ als het allesomvattende begrip grote nadelen, en wel om twee redenen.

Allereerst impliceert dit spreken over zending dat de klassieke onderscheiding tussen zending en diakonaat in feite zinloos is geworden. Ze brengt immers, zo zegt men, onderscheidingen aan in een geheel dat slechts als een eenheid van getuigenis en dienst kan worden begrepen. Het is echter de vraag of het voortdurend in een adem noemen van beide zaken niet het gevaar met zich meebrengt dat één van beide taken – namelijk de zending – wordt overschaduwed door de andere. In elk geval zal het duidelijk zijn dat in het kader van zo'n allesomvattende benadering van zending de vraag die wij ons hier stellen – namelijk of uitzending een noodzakelijk uitvloeisel is van de zendingsopdracht van de gemeente – in feite niet meer

gesteld kan worden. Zending is dan immers zo ongeveer alles wat van de gemeente van Christus verwacht mag worden – dus ook ‘dienst over de grenzen’. Een conceptie die het stellen van serieuze vragen in feite belemmert, werkt eerder versluisend dan verhelderend.

Ons tweede bezwaar tegen zo’n alomvattende invulling van het begrip zending is dat daarmee het toch populaire spreken over zwo – zending is iets dat direct te maken heeft met werelddiakonaat en ontwikkelingssamenwerking – in feite onmogelijk wordt gemaakt. Als zending alles is wat maar van een gemeente gevraagd kan worden (als zending dus ook diakonaat en ontwikkelingssamenwerking inhoudt), kan daarnaast niet óók over zending worden gesproken in *nevenschikking* met diakonaat en ontwikkelingssamenwerking. Het begrip zending zou anders immers in twee heel verschillende betekenissen worden gebruikt, hetgeen slechts verwarring kan geven.

Het zal duidelijk zijn dat de vraag die we stelden naar de relatie tussen ‘zending’ en ‘uitzending’ zo’n nevenschikking wél vooronderstelt. In het kader van de behandeling van het eerste motief werd over zending gesproken als een activiteit die staat *naast* de activiteiten van ‘werelddiakonaat’ en ‘ontwikkelingssamenwerking’. Onze vraag maakt dus gebruik van het onderscheid dat in de formule zwo tussen de drie soorten activiteiten wordt gemaakt. Dat onderscheid is ook niet zonder grond. Het woord ‘zending’ roept immers vanuit de kerkelijke traditie een activiteitenpatroon op waarin ‘verkondiging’ en ‘getuigenis’ centraal staan, terwijl allerlei vormen van ‘dienst’ daaromheen zijn gerangschikt. In diezelfde traditie klinkt in de woorden ‘werelddiakonaat’ en ‘ontwikkelingssamenwerking’ juist ‘dienst’ als centrale categorie door. Het maken van dat onderscheid in de formule zwo laat onverlet dat de formule vooral wil benadrukken dat de samenstellende elementen daarvan wezenlijk bij elkaar horen, omdat woord en daad niet zonder elkaar kunnen, gericht als ze zijn op de totale mens.

d Zending in Nederland

De vraag of het voor het realiseren van de zendingsopdracht nodig is om mensen uit te zenden, hebben we ontkennd beantwoord. Het succes van de zendingsinspanning in het verleden en de snel voortschrijdende secularisatie van onze eigen samenleving brengen ons tot de conclusie dat de prioriteit van de z van zwo niet meer ‘daar’, maar ‘hier’ ligt. Als we het over de zendingsopdracht in engere zin hebben dan dient het accent te worden verlegd van ‘uitwendige’ naar ‘inwendige’ zending. Daarom is het eigenlijk te betreuren dat via de zwo-formule de z van zending vast blijft geketend aan de w en de o. Daardoor blijft de comfortabele indruk be-

staan dat zending iets is voor de derde wereld. Die suggestie is ons misschien ook wel welkom. Het is immers verleidelijk om de pijn die voortkomt uit de ontkerstening van cultuur en samenleving te verdoven met – relatief – succesvolle activiteiten elders. Het is tenslotte veel gemakkelijker om wat aan onze zendingsopdracht te doen door de kerken overzee te assisteren bij het realiseren van hun zendingsopdracht, dan aan onze eigen opdracht te gaan werken. Als we eerlijk zijn zitten we immers met die opdracht behoorlijk in onze maag.

Waar het gaat om onze eigen situatie is het de vraag of we nog wel een woord voor de wereld hebben. Sterker nog: we blijken vaak zelfs niet eens meer een woord voor onze eigen kinderen te hebben. Zending is het geloofwaardig doorvertellen en voorleven van het verhaal van de bevrijdende komst van Jezus Christus in onze wereld. Dat verhaal doet het in vele niet-geseculariseerde landen van de derde wereld uitstekend, maar in onze eigen samenleving blijkt het steeds moeilijker om het te slijten. Niet alleen aan buitenstaanders, maar ook zelfs aan jongeren die binnen de kerk opgroeien. Waar het dus gaat om het getuigen van de hoop die in ons is, staan we in onze onmiddellijke omgeving vaak met de mond vol tanden. De daden willen er vaak nog wel komen, maar de woorden niet. *Concluderend: het onder ogen zien van de uitdaging van de zendingsopdracht betekent in de huidige situatie dus niet zozeer uitgaan, als wel hier blijven.*

3 Uitzending, oecumene en gemeente-zijn in een mondiale samenleving

Het wordt tijd over te gaan tot de behandeling van de beide andere motieven, namelijk ‘diakonaat en ontwikkelingssamenwerking’ en ‘oecumene’. Deze beide motieven zijn nauw met elkaar verwant. Het besef deel uit te maken van een wereldkerk is de laatste decennia sterk gegroeid. Dit oecumenisch bewustzijn heeft ingrijpende invloed gehad op de concepties die werden ontwikkeld ter rechtvaardiging van uitzending, zoals bijvoorbeeld ‘*wederkerige assistentie*’ en ‘*gaven delen wereldwijd*’ (*‘ecumenical sharing of resources’*). Als we die assistentie en dat delen inderdaad als een wezenlijke zaak van de kerk zien, dan ligt het voor de hand daarbij niet alleen te denken in termen van materiële hulpbronnen (geld), maar ook aan het uitzenden van mensen die uitgaan naar plaatsen waar ze kerken en andere instanties die zich inzetten voor ontwikkeling, kunnen bijstaan.

Het uitzenden van zendingsarbeiders brengt veel praktische problemen met zich mee; daarbij kan soms ook de spanning tussen de visies die in missiologische kring dienaangaande zijn ontwikkeld en de werkelijkheid waarop ze betrekking hebben, groot zijn. Laten we daarom eens proberen

de situatie zo open mogelijk onder ogen te zien en ons de vraag stellen in welke opzichten kerken, afkomstig uit verschillende delen van de wereld, elkaar kunnen assisteren, welke hulpbronnen ze reëel met elkaar kunnen delen en welke rol daarin het uitzenden van mensen kan hebben. Die vraag kunnen we in drieën opdelen, namelijk:

- wat hebben wij dat zij niet hebben;
- wat hebben zij dat wij niet hebben;
- hoe is het mogelijk met elkaar te delen.

a Wat hebben wij dat zij niet hebben

Waar het gaat om de eerste vraag zijn er twee hulpbronnen die wij in het algemeen meer hebben dan zij, namelijk enerzijds materiële rijkdom en technisch vermogen en anderzijds kennis van de eeuwenoude christelijke traditie. Die rijkdom spreekt voor zich en behoeft geen verdere toelichting. Dat we daarvan moeten en kunnen meedelen is vanzelfsprekend. Waar het echter gaat om de tweede hulpbron is een andere toelichting op zijn plaats.

Traditie is het geheel aan ervaringen, inzichten en symbolen die eerdere generaties christenen verwierven in de situatie waarin zij leefden. Deze traditie is bovenal een theologische traditie. Vele generaties westerse theologen hebben zich bezig gehouden met het verzamelen van kennis omtrent de geschiedenis van de christelijke kerk, met het lezen en herlezen van de bijbel en met de fundamentele vragen van de eigenlijke inhoud van het evangelie. Deze kennis van kerkgeschiedenis, bijbelexegese en de resultaten van systematisch-theologische reflectie is voor ons als huidige generatie gelovigen van belang omdat we in ons pogen iets te verstaan van het evangelie altijd op de schouders staan van vorige generaties. Met de erfenis die we van hen ontvangen kunnen wij ons voordeel doen, zowel bij het realiseren van de opdracht om concreet gestalte te geven aan het christelijk geloof, als bij onze reflectie op de eigenlijke inhoud van het evangelie.

De ervaringen, inzichten en symbolen die bijna 2000 jaar christendom hebben opgeleverd zijn vanzelfsprekend ook voor de jonge kerken van belang. Niet zonder reden vroeg Filippus aan de kamerling uit Morenland: 'verstaat gij ook wat gij leest'. Voor het verstaan van de bijbel is het van groot belang dat daarbij gebruik kan worden gemaakt van wat vorige generaties aan kennis en inzicht hebben verworven. Als we ervan uitgaan dat we slechts 'met alle heiligen' een idee kunnen krijgen van de hoogte en diepte van Gods liefde, dan behoren bij die heiligen ook degenen die ons zijn voorgegaan. Dat geldt voor elke nieuwe generatie van westerse christenen, dat geldt ook voor christenen overzee. Vanzelfsprekend zullen ze

daarbij evenals wij dat doen, een vrij gebruik maken van datgene wat de traditie ons te bieden heeft. Ook zij zullen eruit halen wat ze kunnen gebruiken en laten liggen waar ze niets mee kunnen aanvangen. De traditie is als het ware het materiaal waarmee christenen aan de gang gaan om in de situatie waarin zij zijn gesteld, de weg van bevrijding en navolging te vinden.

Op dit moment is er binnen de westerse christenheid meer dan elders op de wereld kennis van deze 'hulpbron' voor een christelijke geloofspraxis voorradig. We staan daarom voor de opgave deze gave te delen met anderen. Dat betekent dat het goed is mensen uit te zenden om deze hulpbron beschikbaar te maken voor die kerken overzee die daar behoefte aan hebben.

Dat geldt des te meer omdat de westerse christenheid ook beschikt over ruime ervaring met de confrontatie tussen het christelijk geloof en de moderne, wetenschappelijke, technologische en industriële cultuur die zich geleidelijk aan over de wereld verspreid heeft. Zo heeft de westerse theologie veel waardevolle inzichten opgedaan omtrent de wijze waarop het evangelie zich verhoudt tot de ontdekkingen van de moderne wetenschap. Ze was immers wel genoodzaakt een nieuwe manier van omgaan met bijbel en traditie te ontwikkelen. In vele kerken overzee is deze problematiek op dit moment nog niet direct acuut en het is bepaald niet zeker dat zij dezelfde maatschappelijke ontwikkelingen door zullen maken als wij in het westen. Toch kan de ervaring van westerse theologen in principe een waardevolle 'hulpbron' zijn voor kerken overzee als ze in hun eigen bestaan met overeenkomstige ontwikkelingen worden geconfronteerd.

Nu moeten we met de gedachte dat we onze kennis van de traditie en onze ervaring met moderniseringsprocessen moeten delen met kerken overzee, wel oppassen. Onze kennis en onze ervaringen zijn immers aan alle kanten bepaald door de culturele en maatschappelijke context waarin wij leven en de wijze waarop we ze onder woorden brengen is gebonden aan onze eigen verstaanshorizon. De kerken overzee leven in een andere context en een andere verstaanshorizon. Het ligt daarom voor de hand dat ze vaak sterk selectief en heel autonoom omgaan met de door ons aangereikte kennis. Ze moeten die immers gebruiken in de culturele en maatschappelijke context waarin zij leven. De kennis die we delen is dus niet meer dan een hulpbron: het is materiaal om mee aan de gang te gaan.

Dat dwingt ons tot uiterste bescheidenheid. Natuurlijk hebben westerse christenen die worden uitgezonden hun eigen oordeel over de wijze waarop het christelijk geloof feitelijk functioneert in het land waar ze hun werk verrichten en ze hebben zo hun oordelen over de wijze waarop daar het christelijk geloof eigenlijk gestalte zou moeten krijgen. Ze dienen zich echter bewust te zijn van het feit dat zo'n oordeel onvermijdelijk bepaald

is door de eigen westerse context met alle beperkingen en vooringenomenheden van dien. Het belang van die ideeën en dat oordeel voor hun partners is dus slechts beperkt. Dat betekent dat westerse christenen met hun partners overzee slechts vruchtbaar kunnen meedenken over de vraag hoe het christelijk geloof handen en voeten moet krijgen in de situatie waarin de kerken dáár leven, zolang ze zich realiseren dat ze er eigenlijk geen verstand van hebben. Het is daarom niet aan hen om bijvoorbeeld 'bewustwordings-arbeid' te verrichten. Voor die arbeid is het immers onontbeerlijk dat men de culturele en maatschappelijke context van de mensen op wie men zich richt, daadwerkelijk deelt. Een westerse deskundige of ontwikkelingswerker, hoezeer hij zich ook identificeert met zijn omgeving, is en blijft in culturele en maatschappelijke zin een outsider.² Natuurlijk mag van hem verwacht worden dat hij kritisch meedenkt over de oplossing van de problemen waarmee de mensen onder wie hij leeft worden geconfronteerd. Hij kan dat echter alleen doen vanuit zijn eigen (cultureel bepaalde) visie. Westerse theologische visies en maatschappij-analyses zijn in andere continenten van betrekkelijk weinig nut.

b Wat hebben zij dat wij niet hebben

Als we ons vervolgens afvragen in welke opzichten kerken overzee beschikken over gaven die wij in het westen niet hebben, moet dat verschil in culturele en maatschappelijke context eveneens goed voor ogen worden gehouden. De kerken overzee hebben zonder twijfel een groot aantal gaven waarop wij slechts jaloers (zouden) kunnen zijn. Er is daar vaak meer zendingsdrang, meer geloof (in de zin van een onvoorwaardelijk vertrouwen op God), meer warmte, meer enthousiasme en meer dankbaarheid, meer gemeenschapszin ook. De christelijke spiritualiteit heeft daar vaak een heel eigen, originele vorm gevonden, waar de Nederlandse traditie vaak koel en afstandelijk bij afsteekt. Ze leven ook vaak in maatschappelijke situaties waar goed en kwaad vaak duidelijk tegenover elkaar staan, waar wel duidelijke keuzen gemaakt moeten worden en waar van christenen offers worden gevraagd waarvoor wij in ons veilige Nederland slechts de allergrootste bewondering kunnen hebben.

Het opvallende is dat niet al deze gaven door Nederlandse christenen in gelijke mate worden gewaardeerd. In het algemeen is er meer belangstelling voor de ervaringen die christenen overzee hebben opgedaan met een duidelijk maatschappelijk engagement dan voor hun persoonlijke vroomheid of hun bekeringsijver. Vaak vinden we die vroomheid ouderwets en die bekeringsijver overdreven. We ervaren hun geloofsbeleving als iets waarmee we eigenlijk weinig zouden kunnen beginnen. Dit heeft te maken met het feit dat zij in een heel andere culturele context leven dan wij.

Zij leven in een cultuur die in sterke mate door religieuze noties is doortrokken (vaak zelfs van christelijke noties) en wij leven in een steeds verder gesecculariseerde cultuur. Het ontbreekt ons dientengevolge vaak aan de openheid om werkelijk jaloers te zijn op de gaven die zij hebben en begeeren zeker niet om in al die gaven te delen. Onze hele geloofsbeleving en visie op het evangelie worden immers in sterke mate beïnvloed door de cultuur waarin wij leven. Vandaar dat we vaak meer respect hebben voor de daden die christenen overzee vanuit hun geloof stellen, dan voor de woorden die ze over het geloof spreken.

Onze bereidheid om in hun gaven te delen moet dus niet worden overschat. Hetzelfde geldt overigens ook voor de mogelijkheden tot delen, want juist geloofsbeleving, spiritualiteit, gemeenschapszin, e.d. zijn heel sterk gebonden aan de culturele context waarbinnen ze tot ontwikkeling kwamen. Hoewel we, als we kennismaken met andere culturen, vaak constateren dat we er nog veel van zouden kunnen leren, zijn de mogelijkheden daartoe minder groot dan we geneigd zijn te denken. Maar al te vaak is de constatering van het van-elkaar-kunnen-leren buitengewoon oppervlakkig. We zien in de levenswijze van anderen vaak heel aantrekkelijke kanten die we zo zouden willen overnemen. Maar culturele gegevens zijn meestal niet los van elkaar te verkrijgen. Men kan niet bepaalde elementen uit een cultuur wegplukken en in een heel andere context overplanten. Zo is het heel gemakkelijk te zeggen dat we nog veel kunnen leren van de gemeenschapszin van Afrikaanse christenen, maar zouden we bijvoorbeeld bereid zijn daarvoor onze zorgvuldig gekoesterde privacy op te geven of de verplichting op ons willen nemen willekeurig welke neef of nicht in ons gezin op te nemen of anderszins maatschappelijk te promoten?

c Hoe is het mogelijk met elkaar te delen

Hoewel er dus wel in principe het een en ander aan gaven te delen valt tussen de Nederlandse kerken en de kerken in de derde wereld, is de praktijk van dat delen niet zonder problemen. De onevenwichtigheid in de relatie tussen de Nederlandse kerken en de kerken overzee is daarom tot op zekere hoogte onvermijdelijk. Westerse kerken beschikken eenvoudigweg over meer gaven-die-gedeeld-kunnen-worden dan de kerken overzee. Geld en kennis van de traditie kunnen nu eenmaal gemakkelijker gedeeld worden dan vroomheid, spiritualiteit en gemeenschapszin. Ons probleem is dus minder het geven dan wel het ontvangen. (Dat blijkt wel uit het feit dat we eigenlijk niet zo goed raad weten met de assistentie die we – overigens in uiterst bescheiden omvang – van overzee hebben gekregen in de vorm van missionaire predikanten.) Aangezien het inderdaad zaliger is te geven dan

te ontvangen, schept deze onevenwichtigheid vooral voor de kerken overzee een onbevredigende situatie die moeilijk is op te lossen. Een bepaald type obstakels voor de ontwikkeling van een gelijkwaardige relatie kwam tot op dit moment niet aan de orde, maar verdient toch onze aandacht. Het gaat om problemen die sociologisch begrijpelijk zijn, maar daarom niet minder moeilijk op te lossen. Zo is er bij de kerken overzee soms een zekere irritatie bespeurbaar over het feit dat ze hier altijd te maken krijgen met zendingsinstanties als het gaat over 'gaven delen wereldwijd'. Daarmee wordt immers de uit het verleden stammende ongelijkheid tussen de zending-bedrijvende kerk en het zendingsveld gecontinueerd. Liever zouden kerken contact hebben van synode naar synode, terwijl theologische hogescholen liever direct contact zouden willen hebben met hogescholen en universiteiten hier, inplaats van met zendingsinstanties.³ Vanuit het Nederlandse perspectief is het echter min of meer vanzelfsprekend dat dit soort zaken wordt geregeld door zendingsorganen omdat daarin nu eenmaal de deskundigheid op het punt van dit soort contacten aanwezig is. Bovendien ligt het voor de hand dat organen die deze taken reeds sinds jaar en dag hebben niet graag overbodig willen worden. Maar ook bij de kerken overzee zijn allerlei uit het verleden stammende obstakels voor het ontwikkelen van gelijkwaardige relaties. Bij het proces van volwassenwording hoort de fase van het voortdurend aanklagen van wat de vroegere 'moeders' deden en nog doen. Meer in het algemeen staat ook een bepaalde wijze van denken over de ontwikkelingsproblematiek een volwassen relatie in de weg. We bedoelen het denken in termen van slachtoffers en schulden. (De these van het 'zij zijn arm omdat wij rijk zijn'.) Het voortdurend aan de orde stellen van de schuldvraag is iets wat menselijke relaties op den duur ernstig verstoort. En wat voor mensen geldt, geldt ook voor kerken. Het maakt het kerken overzee ook moeilijk om met de kerken hier creatief mee te denken over hun noden. Maar wat de moeilijkheden ook zijn, het uitzenden in het kader van 'gaven delen wereldwijd' blijft een noodzakelijkheid. En dat niet alleen omdat wij over materiële hulpbronnen beschikken en kennis van de traditie hebben die de kerken overzee goed kunnen gebruiken. We kunnen niet dan tot onze schade geen kennis nemen van wat er elders in de wereldkerk aan ervaringen is opgedaan. Zo blijkt bijvoorbeeld dat het kennismaken van de grote-stads-problematiek in een land als Peru van groot belang kan zijn voor het zich bewust worden van de problemen van de grote steden hier. Kerkmensen die zich uit conservatisme en vooringenomenheid plegen af te sluiten voor de ervaringen die een bepaald deel van de Nederlandse kerken reeds met deze problemen heeft opgedaan, blijken gevoelig te zijn voor de ervaringen die een van hen opdeed in een ver en vreemd land. Onze ogen kunnen dus geopend worden via de omweg van de ervaringen

die uitgezonden overzee opdeden. Hetzelfde geldt voor de ervaringen die uitgezonden opdoen met de gemeenschapszin en de spiritualiteit van de kerken overzee. Ook deze ervaringen kunnen dienstbaar gemaakt worden aan het gemeente-zijn in Nederland. De openheid voor andere vormen van spiritualiteit is vaak groter als het gaat om dingen die van overzee afkomstig zijn. Profeten zijn in eigen stad niet geëerd. Alleen daarom is het goed wat 'profeten' uit te wisselen.

Het belang van het onderhouden van relaties met kerken overzee kan ook in een wat bredere zin niet gemakkelijk worden overschat. Het besef onderdeel te zijn van een wereldkerk, de gedachte dat overal op deze wereld christenen leven met wie we ons verbonden voelen is van groot belang ook voor ons persoonlijk geloof. Hetzelfde geldt voor het weten van de vaak hartverwarmende ervaringen en moedige daden van christenen in verre en vreemde landen. Het delen van gaven in deze allerruimste zin kan daarom heel bemoedigend en inspirerend zijn. Het is en blijft dus alleszins de moeite waard te zoeken naar wegen om dat delen zo goed mogelijk te optimaliseren. Het kan in de eerste plaats worden gerealiseerd door mensen van daar naar hier te halen. Het probleem is dan echter dat deze mensen hier worden geconfronteerd met het probleem dat ze hun inzichten moeten slijten in een kerkelijke wereld die ze niet kennen (zoals dat natuurlijk ook geldt voor de Nederlandse uitgezonden overzee). Het ligt daarom voor de hand zeker ook gebruik te maken van de inzichten en ervaringen van mensen die wij naar overzee uitzenden. Voor hen is het immers gemakkelijker de vertaling van daar naar hier te maken. Daarvoor is het echter noodzakelijk hun taak in de toekomst breder te formuleren. Ze moeten niet langer alleen worden uitgezonden om iets te gaan brengen, maar ook om iets te gaan halen. Dat betekent dat, willen we werkelijk profijt hebben van ervaringen van uitgezonden, het noodzakelijk is niet alleen de uitzending van deze 'verspieters' goed te organiseren, maar ook hun terugkeer.

Het zal uit het bovenstaande duidelijk zijn geworden dat onzes inziens uitzending van mensen overzee van belang blijft. De organisaties die daarvoor zorg dragen zouden er dus moeten komen als ze er al niet waren. Wél kunnen we ons afvragen of we die organisaties nu *zendingsorganisaties* moeten blijven noemen. Beter ware het wellicht te spreken over een 'bureau buitenland' van de betreffende kerk of over 'organisaties ten behoeve van oecumenische uitwisseling'.

4 Conclusies

In de beide voorgaande paragrafen hebben we in feite een antwoord gege-

ven op onze uitgangsvraag. Dat antwoord luidt: de Nederlandse kerken zenden mensen uit om

- historische relaties te onderhouden (zolang als er nog 'moeder/dochter'-relaties zijn);
- kerken overzee te laten delen in onze materiële rijkdom en in onze kennis van de traditie;
- verspieters uit te zenden naar overzee om ervaringen en inzichten te verzamelen die voor de kerken hier belangrijk kunnen zijn.

We kunnen dit antwoord ook wat persoonlijker formuleren: we zenden als Nederlandse kerken mensen uit:

- omdat we de veelkleurigheid van de wereldkerk nodig hebben om 'te vatten hoe groot de breedte en lengte en hoogte en diepte is en te kennen de liefde van Christus';
- omdat we het meeleven met het wel en wee van de kerken overzee ervaren als versterkend en bemoedigend voor ons geloof en
- omdat het onderhouden van relaties met kerken in andere cultuurgebieden een kritische factor instandhoudt die wij (en zij) goed kunnen gebruiken om allerlei vanzelfsprekendheden van een vraageken te kunnen voorzien.

Bij dit antwoord willen we echter wel een aantal kanttekeningen plaatsen. De eerste is dat uitzending alleen zinvol is wanneer we de problemen die dat met zich meebrengt ook eerlijk onder ogen willen zien en niet voortdurend toedekken onder een zachte deken van mooie woorden. Een tikkeltje meer realisme zou de uitzendings-onderneming geen kwaad doen. Visies moeten immers gestalte krijgen in een weerbarstige maatschappelijke werkelijkheid waar ook christenen zich niet aan kunnen onttrekken. Mooie woorden verschaffen alleen visie als ze ons beter toerusten om creatief met de feitelijke problemen om te gaan. Een kritische doorlichting van onze mooie woorden is daarom voortdurend noodzakelijk.

De tweede kanttekening betreft het feit dat in de huidige situatie onvoldoende aandacht is voor de wenselijkheid dat uitzending ook de kerken in Nederland ten goede zou moeten komen. Als we mensen uitzenden in het kader van het *wederszijds* delen van gaven, dienen de voorwaarden hier aanwezig te zijn om die gaven te ontvangen. Daarvoor is een mentaliteitsverandering nodig die gericht zou moeten zijn op openheid voor en het serieus nemen van de spiritualiteit zoals kerken die in de niet-geseculariseerde samenlevingen van de derde wereld hebben verworven. Daarnaast is er ook de noodzaak van een aangepaste organisatorische infrastructuur ten behoeve van de teruggekeerden. Als de verspieters die we uitzonden in Nederland terugkomen, moeten ze systematisch de mogelijkheid krijgen hun ervaringen ten nutte te maken voor de Nederlandse kerken.

De derde kanttekening is dat het uitzenden van mensen overzee voor ons niet de oplossing kan zijn t.a.v. de zendingsopdracht van Jezus zoals ons die aan het slot van het Mattheus-evangelie is overgeleverd. In de huidige situatie bevinden de zendingsvelden zich eerder hier dan daar. Ze zijn bovendien bepaald nog niet wit om te oogsten. Het is op dit moment met heel veel Nederlandse christenen al zo ver gekomen dat ze niet meer in staat zijn aan hun eigen kinderen duidelijk te maken dat het evangelie ook voor hen van levensbelang is – laat staan dat ze dat inzicht aan buitenstaanders kwijt kunnen. Het hanteren van alomvattende definities van zending en het systematisch ineenschuiven van zending en diakonaat, maskeert de identiteitscrisis waarin Nederlandse christenen verkeren en versluiert het feit dat *niet zozeer de daad als wel het woord ons moeilijkheden geeft*. De inspiratie die we als Nederlandse christenen ontleen aan bijvoorbeeld de Latijnsamerikaanse bevrijdingstheologie, heeft wat dat betreft gevaarlijke kanten. In een niet-geseculariseerde cultuur als die van Latijns-Amerika is het accentueren van het maatschappelijk handelen volstrekt verantwoord omdat godsdienstig spreken nog een relatief vanzelfsprekende zaak is. In de geseculariseerde Westeuropese samenlevingen kan het leggen van hetzelfde accent een heel andere betekenis hebben en resulteren in het systematisch naar de achtergrond schuiven van de problemen die we hebben met het spreken over het geloof.

Het is deze zorg over ons onvermogen het verhaal van Jezus en van het bevrijdend en verlossend handelen van de God van Israël door te geven aan een volgende generatie die er ons toe bracht in deze discussie steeds onderscheid aan te brengen tussen zaken die natuurlijk alles met elkaar te maken hebben, zoals zending en werelddiakonaat, woord en daad, etc. Er is op zichzelf geen enkel bezwaar tegen om over die zaken te blijven spreken met behulp van concepties die bovenal de samenhang tussen deze zaken benadrukken (zwo, *missio Dei*, e.d.), zolang dat maar niet betekent dat die zorg daarmee wordt gemarginaliseerd en de pijn ervan verdoofd. Het is daarom goed de vraag naar de zendingsopdracht van de Nederlandse kerken toe te spitsen op wat op dit moment ons grootste probleem is, namelijk: hoe kunnen we het verhaal van Jezus weer op een geloofwaardige en aansprekende wijze vertellen in onze eigen omgeving, aan de mensen met wie wij persoonlijk te maken hebben. Zolang we dat probleem niet hebben opgelost, hebben we als Nederlandse christenen aan onze zendingsopdracht niet voldaan.

1 Overigens kennen ook kerken in de derde wereld hun uitzendingen. Zo worden er bijvoorbeeld vanuit Korea zendelingen uitgezonden

den naar Duitsland, Indonesië, Latijns-Amerika etc.

2 Er is wat dit betreft echter wel verschil

tussen de continenten. Het is voor Nederlanders aanzienlijk gemakkelijker om thuis te geraken in de Latijns-Amerikaanse cultuur dan in de Afrikaanse of Aziatische wereld.

3 Alleen wanneer zij net zo zouden kunnen

deelnemen aan onze zendingsopdracht als wij aan de hunne, zou er sprake kunnen zijn van gelijkwaardigheid. Hun organen voor zending in Europa zouden dan contact kunnen onderhouden met de Nederlandse zendingsorganen.

Ruth Harvey en Jaap van Slageren

De Iona Community: mensen vooruit zenden

Binnen de missionaire beweging kennen we vooral het uitzenden van hier naar daar. In het kader van uitwisselingsprojecten zien we intussen een beweging van daar naar hier op gang komen. Dat het missionaire concept van uitzenden nog heel anders kan worden ingevuld, blijkt uit de hiernavolgende beschrijving van de Iona Community door Ruth Harvey en Jaap van Slageren. Iona blijkt allereerst een gemeenschap te zijn, waar mensen graag naar toe gaan, zich van daaruit laten wegzenden, alsmaar verder en dieper de wereld in.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog nam de jonge Zwitserse theoloog Roger een opvallend initiatief. Hij opende in de Bourgondische heuvels in Frankrijk een tehuis voor vluchtelingen en onderduikers. Naderhand werd dit centrum wereldwijd bekend als de broedergemeenschap van Taizé. Hun oecumenische gezindheid, hun praktisch bezigzijn en vooral hun creatieve omgang met de oeroude symbolen van liturgie en christelijk leven bleek een geweldige aantrekkingskracht te hebben op mensen van buiten, jongeren vooral, die het in de eigen kerken niet meer zien zitten. Bij tienduizenden tegelijk trekken ze jaarlijks op naar Taizé. De gezamenlijke vieringen, maaltijden, studiebijeenkomsten, groepsgewijs klussen doen, drukt, zo zou men kunnen zeggen, het verlangen uit naar een nieuwe manier van christen-zijn. Vanwege het succes dat via de formule van Taizé wordt geoogst, wordt wel gezegd dat hier sprake is van een missionair appel dat perspectief biedt om kerk en samenleving van binnenuit te vernieuwen. Maar intussen was het velen ontgaan dat in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog in Iona, een eiland aan de westkust van Schotland, een gemeenschapscentrum werd gesticht dat inspirerend zou werken voor tienduizenden Engels sprekende christenen op de Britse eilanden en we-

reldwijd. Op wie gaat dat initiatief terug, wat is de doelstelling van deze gemeenschap en hoe wordt hier de interactie tussen kerk en wereld ingevuld? En vooral: wat betekent zending hier en hoe weten mensen zich hier uitgezonden?

George MacLeod

Tijdens de crisisperiode van de dertiger jaren was George MacLeod predikant van de Schotse kerk in Glasgow. In deze tijd van massale werkloosheid en armoede werd hij er zich gaandeweg van bewust dat de kerk hier wel aan het kortste eind moest trekken. Hij lanceerde weliswaar vanuit zijn middle-class kerk sociale, diaconale acties voor de armen, maar gaf er zich tegelijkertijd rekenschap van dat hij al doende bezig was hen een evangelie op te dringen dat eerder vervreemdend dan creatief functioneerde in de wereld van de armen. Het gedachtengoed van de kerk had geen wortels in het bewustzijn van de mensen. De kerk sprak niet de taal van de mensen. Maar het was niet alleen een kwestie van taal. Ook de evangelische boodschap zelf vond naar zijn besef geen ankerplaats in de voorstellingswereld van de mens. Gegeven die situatie nam de in het oog van het volk zeer geslaagde dominee MacLeod in 1938 een opmerkelijk initiatief. Met een aantal collega's, industriëlen, arbeiders en werklozen stichtte hij een gemeenschap op het eiland Iona. Een oom van hem had daarvoor de oude kloosterkerk herbouwd. Op de oude ruïnes begonnen zij vervolgens de hele abdij weer op te bouwen. Maar dit initiatief bleef niet onopgemerkt. Al spoedig was het op Iona een komen en gaan van mensen om mee te helpen. Gedurende de zomer organiseerde MacLeod met zijn team ook studieweken, met de nadruk op liturgische vernieuwing, breed oecumenische samenwerking en de vraag hoe als christenen in te spelen op heersende ideologieën en met de mensen te verkeren in hun zoektocht naar geestelijk-maatschappelijke zingeving. Het gemeenschappelijke opbouwproject was dus niet een doel op zichzelf, maar was essentieel bedoeld als een teken om de boodschap van Christus weer relevant te maken voor deze tijd. Muren die kerken en christenen van elkaar scheidde, moeten worden neergehaald. Maar vooral ook de barrières tussen persoonlijke geloofsbelevingen enerzijds en als christen in de wereld verkeren anderzijds, moeten worden geslecht. 'Jezus Christus', zo stelde hij, 'was niet gekruisigd op een altaar tussen twee kaarsen, maar tussen twee dieven op een vuilstortplaats.' De dood van Christus betekent verlossing en vernieuwing van de gehele geschapen werkelijkheid. Maar hoe aan het nieuwe leven van Christus gestalte te geven in de wereld van nu?

Het is meer dan toeval dat op Iona een plek werd gevonden om een nieuwe

gemeenschap op te bouwen. Voor de invulling van zijn missionair-maatschappelijk programma werd MacLeod duidelijk aangestoken door de Ierse monnik Columba, die hier in de 6e eeuw een klooster had gesticht.

Columba

Het voert in dit verband te ver om breed in te gaan op een van de boeiendste episodes van de zending in Europa. De beweging had haar oorsprong in Ierland, dat nooit onder Romeins gezag had gestaan en ook geen invloed heeft ondergaan van het antieke christendom. Hoe de boodschap van het evangelie hier is binnengedrongen, weten wij niet precies. Het gezicht van het Ierse christendom werd vanaf de 6e eeuw sterk bepaald door ascetisme en wereldmijding. Het zijn kloosters en kluisenaars die de kern van het christelijk leven uitmaken. Maar hun ingekeerd leven was tegelijk een beweging. Ze gedroegen zich als reizigers die met hun gedachten bij exotische bestemmingen zijn. Hun pelgrimage groeide uit tot een brede missionaire beweging, die reikte tot het hart van Centraal-West-Europa. Vanuit Ierland ging het ook in de richting van Schotland. Voor die laatste beweging tekende Columba, geboren uit edele ouders. Als monnik zou hij op de een of andere wijze schuld hebben gehad aan een bloedige veldslag, waar vele onschuldige mensen bij omkwamen. Zijn reis van Ierland naar Iona wordt dan ook wel gezien als een boetedoening die direct verband houdt met zijn behoefte te breken met de oude wereld en zich toe te wijden aan een nieuw christelijk ideaal. Met zijn twaalf volgelingen koos hij Iona als vestigingsplaats, omdat hij vanaf die plaats Ierland niet meer kon zien. Voor hem moest het afscheid definitief zijn om een nieuw begin te kunnen maken. Betekenis en werk van Columba bestaan voornamelijk voort in de vorm van christelijke legenden. Maar zijn kopie van het psalter werd voor het nageslacht bewaard. In de heilige levens die aan hem gewijd zijn, treedt Columba tevoorschijn als magiër die op vreedzame wijze boosaardige krachten van de natuur en samenleving bezweert. Kleine groepen monniken reisden te voet door de schotse Hooglanden (het volk noemde hen: de boodschappers, in het Gallic 'Celi Dé') en drongen door in het huidige Noord-Engeland. Vanuit het klooster Iona werden overal nieuwe gemeenschappen gesticht, maar Iona zelf bleef het trefcentrum, een geestelijke thuishaven om nieuwe geestelijke inspiratie op te doen. Behalve als thuishaven fungeerde Iona ook als broedplaats. Een voortdurende terugkoppeling vonden ze nodig om zin en betekenis van het evangelie tot op de kern te begrijpen. In liturgische viering, persoonlijke meditatie, gezamenlijke landarbeid hield men voor ogen dat de boodschap van het evangelie geen abstracte theorie is over zonde en genade, maar de belofte inhoudt dat

Gods heilswil het zal winnen van demonische tegenkrachten. Bij de Ierse monniken ging het om een beleden eenheid van God, wereld en mensen, betrokken op een beweging die naar het einde voerde. Om aan het dynamische ontwikkelingsproces deel te nemen, werden aan de volgelingen schier bovenmenselijke praktisch-ethische eisen gesteld. Aanstoot geven ging weliswaar vaak voorop, maar wezenlijk ging het hen om geloof te wekken in Gods goede schepping. Het gebed voor de aarde, het groeiende graan, de wol van het schaaap en de melk van de koe was voor hen even wezenlijk als de oproep aan de mensen om als instrumenten van de belofte van een nieuwe schepping te zijn.

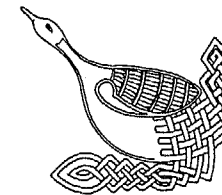
Pelgrimage

Wie vandaag kennismaakt met het nieuwe centrum van MacLeod, zal al die elementen van het begin hier weer tegenkomen. De liturgie in de abdij sluit heel nauw aan bij wat er verder gedaan wordt. Een wandeling over het woeste en tegelijk zo lieflijke eiland onderga je niet alleen in vakantie-sfeer, maar wordt ervaren als een pelgrimage. Treden in de voetstappen van de vroegere heiligen maakt je bewust wat zending en uitzending van mensen is. Steeds is er die spanningsboog tussen hoe je hier en nu de fysieke en geestelijke kracht van Gods heilsplan kunt ervaren en wat nog uitstaat aan belofte: je kunt er niet blijven. Met de evangelische boodschap van het heil moet je de wereld in, ook naar die plekken waar niets aan het heilig vaderland herinnert en je het slechts kunt volhouden met de belofte van het komende Rijk van God.

Iona gemeenschap vandaag

Terug naar MacLeod. Onder zijn bezielende leiding vond het nieuwe gemeenschapscentrum zijn voltooiing in 1967 met behulp van duizenden aan vrijwillige medewerkers. Later werd er nog een aantal centra op Iona zelf en daarbuiten bijgebouwd. Zelfs in de periode van de Tweede Wereldoorlog heeft het werk niet helemaal stil gelegen. Maar wat in die beginfase nog belangrijker was, was de opbouw van de gemeenschap die rond 200 leden telt uit verscheidene kerken en landen, hoewel de meesten wel tot de Schotse kerk behoren. De gemeenschap telt bovendien 800 gastleden en rond 2000 vrienden van Iona. De vaste leden doen beurtelings dienst op Iona, veelal levend in gezinsverband in het centrum. Ook is een aantal leden werkzaam op het administratiekantoor in Glasgow. Het merendeel is daarbuiten werkzaam in de kerk en in samenlevingsprojecten.

Van iedereen wordt verwacht daarin zijn eigen weg te gaan en de eigen verantwoordelijkheid vorm te geven aan de evangelische opdracht, aan de hand van leef- en geloofsregels die binnen de gemeenschap gelden. Leden worden gehouden minimaal een half uur per dag aan bijbellezen, meditatie en gebed te besteden, tien procent van hun inkomen af te zonderen voor het voortgaande werk van de gemeenschap en het gezamenlijk geformuleerde evangelische program tot richtsnoer van het dagelijks werk te nemen. Gedurende de periode van de koude oorlog en de bewapeningswedloop stond het vredesberaad sterk voorop. Nu wordt de betrokkenheid bij het milieuvraagstuk sterk aangescherpt. Hoewel een aantal mensen via de diverse missionaire uitzendorganisaties ervaring heeft met missie en zending in de Derde Wereld, is het besef groeiende dat verkeren met het evangelie in de Europese context al evenzeer een missionaire inzet vereist. Dat vergt kritische reflectie op de heersende denkschema's in kerk, politiek en samenleving en ook bereidheid om met de slachtoffers die het marktmechanisme produceert, te verkeren.

Wilde gans

Een vastomlijnd program mag evenwel nooit verstarren tot een vastomlijnd systeem. De gemeenschap moet voor alles een beweging zijn. Zoals uitgedrukt in het logo van Iona met een voorstelling van een wilde gans (zie afbeelding). Het oud-keltische symbool voor Heilige Geest is niet een duif, maar inderdaad een luidruchtig, snel zich voortbewegende wilde gans. Het is de Geest die mensen aandrijft op weg te gaan naar waarheid, zingeving en heelheid van bestaan. Steeds is er weer het risico om je veilig en zeker te voelen bij de tekenen van Gods goedheid die je ervaart. Maar dan doemt weer het beeld van de wilde gans op die je aanspoort om niet halt te houden, maar stapsgewijs je weg te vervolgen naar het Koninkrijk van God.

1 C.W. Mönnich, *De weg en de wegen, aspecten van de kerkgeschiedenis*, Amsterdam 1959, p. IIIe.v.
2 Idem, *Rijdans der heiligen, vreemdelingen uit Ierland*, Amsterdam 1962.

3 R. Ferguson, *Chasing the Wild Goose, The Iona Community*, Iona Community, Wild Goose Publications, 1988.
4 Idem, *George MacLeod, Founder of the Iona Community*, London 1990.

5 K.H. Ohlig, *Fundamental-Christologie im Spannungsfeld von Christentum und Kultur*, München, 1986, p. 363-385.

Ruth Harvey (1966) studeerde culturele

geschiedenis in Aberdeen. Zij was werkzaam voor de World Student Christian Federation in Amsterdam en is lid van de Iona Community. **Jaap van Slageren** bracht kort geleden een bezoek aan de Iona Community.

..... kroniek

In deze rubriek wordt kort verwezen naar belangrijke missiologisch-missionaire data, gebeurtenissen en ontwikkelingen.

De redactie overweegt op deze plaats tevens een platform te creëren waarop de lezers hun reacties kunnen geven op de reeds verschenen themanummers.

Het evangelie in het Westen: symposia 29 en 30 november 1990 te Oegstgeest

Medio 1990 verscheen in de Vandaar-serie 'Het evangelie van het Westen'. Dit boek bevat een aantal reacties op de 'statements' van Leslie Newbiggin over het secularisatieproces in Europa, welke hij naar voren had gebracht tijdens een breed oecumenisch beraad in 1986 te Amersfoort. Het betreffende boek voerde niet tot eenduidige conclusies, maar bevatte des te meer een aansporing om het beraad over deze centrale vraag verder te voeren. Een aantal protestantse organen nam de taak op zich een aantal studiedagen te organiseren over deze problematiek. Ook ditmaal werd Leslie Newbiggin bereid gevonden om zijn gezichtspunten over evangelie en cultuur

in de westerse context nader toe te lichten. Hij werd vergezeld door Rev. Ermal Kirby, een predikant uit het Caraïbisch Gebied die gedurende lange tijd betrokken is geweest bij het basispastoraat in Birmingham en sinds kort werkzaam is bij de Britse Raad van Kerken voor de Sectie Sociale Vragen.

Voor de eerste conferentiedag op het НК I te Oegstgeest werden 40 deelnemers uitgenodigd uit de kringen van de organiserende instanties rond het thema 'Kerk in de stad'. Tijdens een avondbijeenkomst op dezelfde dag vonden leidinggevende figuren uit kerken en missionaire organen elkaar rondom de tafel. Op 30 november werd het beraad voortgezet met missiologen en anderen die zich op een of andere wijze bij deze problematiek betrokken weten. Van deze bijeenkomsten zal binnenkort een uitvoerig verslag verschijnen. Vooralsnog is het niet duidelijk of het beraad over deze materie een vervolg verdient. Newbiggin en Kirby leverden zeker een inspirerende bijdrage aan deze conferenties en maakten ook gedachten los voor de zending in onze eigen samenleving. Maar onze eerste indruk is

dat het creatieve uitgangspunt voor een diepgaande missiologisch-missionaire bezinning en praktijk ten onzent nog niet is gevonden. De vraag van de godsverduistering veroorzaakt een sfeer van somberheid, die ondanks alle optimistische bijgeluiden niet wordt doorbroken. Ook voelbaar was de polarisatie tussen groepen en personen ten aanzien van de christelijke presentie onder niet-christenen, moslims, hindoes en zij die van de christelijke wortels zijn vervreemd. Ook poneren theologen en missiologen aparte stellingen, zodat van een onderling christelijk beraad over de voortgaande getuigenis nog weinig sprake is.

In Wereld en Zending zullen we zeker uitvoerig terugkomen op rapport en conclusies van deze bezinningsdagen.

J. van Slageren

Tien jaar Mondiale Werkplaats

Afgelopen jaar, in oktober 1990, werd het 10-jarig bestaan van de Mondiale Werkplaats en het 40-jarig bestaan van de Zendingsjeugdkrant/Marimba gevierd met een studiedag te Nijkerk. Het thema van de dag was 'Wereldwijd delen van leven'. Korte, stimulerende verhalen werden gehouden door de voorzitter E. de Jong (CPS), prof.dr. B. Goudzwaard (ICCO) en drs. A.C. Bronswijk (Kerk zonder grenzen). Daarnaast was er een

bijdrage van de Santenkraam (Utrecht) en van cabaretgroep De Framboos (Ichthus Hogeschool Rotterdam) met prikkelende liedjes en sketches. Ook werden levendige gesprekken gevoerd in vier werkgroepen. Al met al een feestelijke viering met inhoud, gericht op gezamenlijk verder werken aan mondiale vorming in bijbels perspectief.

De voorgeschiedenis van de Mondiale Werkplaats is overigens langer. Die begint in 1945 in de bevrijde zuidelijke provincies. Nadenkend over de wederopbouw van het kerkelijk leven, de relatie kerk en jeugd, zending en onderwijs, groeit het plan voor een Zendingsjeugdkrant. Dit gereformeerd-hervormde initiatief werd uitgevoerd en weldra begeleid door de Onderwijszendingscommissie van de NZR. Men probeerde zending van een hobby van enkelingen tot de verantwoordelijkheid van de kerken te maken. Immers, overal waar de bijbel opengaat, komt Gods zending aan de orde. De bijbel is nu eenmaal een missionair boek, onderdeel van een missionaire beweging die wereldwijd nog steeds voortgaat, ook op scholen.

Sindsdien is er veel gebeurd, in de kerk en op school. De bescheiden Zendingsjeugdkrant groeide uit tot een echt jeugdblad voor zending, werelddiakonaat en ontwikkelings-samenwerking. Een blad voor 'mondiale vorming', met een forse oplage en edities op verschillende

niveaus, nu onder de naam 'MARIMBA'.

Het draagvlak hiervan verbreedde zich, ook de werelddiakonaten en diverse onderwijsorganisaties werden erbij betrokken. In 1980 werd de gehele organisatie overgedragen aan de Mondiale Werkplaats, nu gevestigd in Zeist, vlakbij het ZZG en ICCO.

G.J. Rijks

Godsdienst in Meervoud?

Na de enthousiaste reacties op een dergelijke cursus in 1990, organiseert het Hendrik Kraemer Instituut in mei 1991 wederom een cursus rondom het thema 'Godsdienst in Meervoud?' Deze cursus bestaat uit twee zaterdagen (4 en 25 mei) en staat open voor allen, die zich willen verdiepen in de verhouding van het christendom tot andere godsdiensten. Medewerking is toegezegd door Drs. J. Gort (missioloog Vrije Universiteit) en de heer A. v. Bommel (Moslim Informatie Centrum, Den Haag). Ook zullen enkele gedeelten uit de bijbel gezamenlijk bestudeerd worden.

Nadere gegevens en opgaven bij Hendrik Kraemer Instituut (Drs. B.F. Drewes), Leidsestraatweg 11, 2341 GR Oegstgeest, tel. 071-177777.

40 jaar kerkelijke zending

Op 25 mei a.s. wordt op een bijzondere synodezitting in Oegstgeest

het feit herdacht, dat het 40 jaar geleden is dat de N.H. Kerk de verantwoordelijkheid voor de zending overnam van de zendingsgenootschappen. De Raad voor de Zending werd in het leven geroepen, waarin bijna alle zendingsgenootschappen zitting namen.

25 Mei zal geheel in het teken staan van de 'Verwondering'; verwondering over het feit, dat deze veertig jaren deel uitmaken van de missio Dei, een beweging die in Jeruzalem begon en die tot nu toe en tot de uitersten der aarde voortgang vindt.

Het is de bedoeling, dat de synodezitting uitloopt in een dankviering, waarbij ook anderen uit het land worden uitgenodigd.

Dezer dagen in Oegstgeest.

Europa en de kerken

Ontwikkelingen en gebeurtenissen in Europa hebben geleid tot intensievere bezinning binnen kerken op de toekomst van Europa. Deze bevindt zich in een verkennend stadium, omdat ontwikkelingen als in Oost-Europa nog zo kort en verrassend zijn, en de aandacht voor Europa binnen de kerken de afgelopen decennia relatief beperkt was.

Op 18 en 19 juni 1990 vond er een beleidsconferentie plaats van de Raad van Kerken in Nederland over 'De kerken en Europa '92'.

Op deze conferentie werd gepoogd om een allereerste aanzet te geven

tot een visie-ontwikkeling met betrekking tot de vraag 'Wat voor Europa willen we?' Daarbij werd aangesloten bij de gedachten, zoals we die verwoord vinden in de verklaring van de Oecumenische Assemblée te Bazel, namelijk bij de gedachte van Europa als gemeenschappelijk huis. Dat beeld herinnert ons aan het feit, dat volken en staten in Europa in hun geschiedenis, culturele erfenis en waarden hetzelfde fundament hebben. Het doet ons beseffen dat 'Europa' niet geïdentificeerd mag worden met slechts een deel ervan. Het is daarbij onaanvaardbaar, dat enkele delen ervan in verval raken, terwijl andere in weelde baden. De visie van een gemeenschappelijk huis houdt fundamentele kritiek in op alle scheidsmuren en barrières die communicatie onmogelijk maken. Toetsstenen voor het functioneren van de Gemeenschap intern en extern (met name naar Oost-Europa en de Derde Wereld) zijn gerechtigheid, vrede en heilheid van de schepping. Dat betekent een opkomen voor een Europa dat recht doet aan mensen in knelsituaties, dat geen 'fort' vormt ten koste van andere landen, dat een ecologisch verantwoord beleid voert en dat burgers de mogelijkheid biedt tot participatie zowel op decentraal als centraal niveau. Uitdrukkelijk werd er op de conferentie op gewezen om wat verleden en heden betreft niet te idealistisch over Europa te praten. Europa kent ook een traditie van kolonialisme en

imperialisme. Eén van de drijfveren achter de Gemeenschap, uitbanning van oorlog, is wat de Gemeenschap intern betreft, zeker gelukt. Europa '92 als zodanig riep op de conferentie vragen en weerstand op. Ze komt neer op het slechten van de binnengrenzen, waardoor vrij verkeer van personen, goederen en kapitaal mogelijk wordt. Hierdoor ontstaat een gemeenschappelijke binnenmarkt. Daardoor kan de Gemeenschap beter concurreren met de v.s. en Japan in de wedren op de Wereldmarkt. Overheersend gezichtspunt bij dit alles is de vrije marktgedachte. Ecologische, culturele en sociale gezichtspunten zijn tot nu toe daaraan ondergeschikt. De conferentie sprak dan ook uit, dat het mede tot de taak van de kerken behoort om zich in te zetten voor een Europa, waar sociale, culturele en ecologische aspecten tot hun recht komen. Dat vereist, dat kerken meer dan tot nu toe, de Europese ontwikkelingen kritisch volgen en mogelijke toekomstige ontwikkelingen verkennen, tot een gezamenlijke presentatie van hun visie, inzichten en belangen komen, alsmede aanwezig zijn op plaatsen waar in Europees verband beslissingen vallen en worden voorbereid. Dat vergt een versterking van de Europese kerkelijke organen. Een en ander wordt in een aantal aanbevelingen uitgewerkt. Belangrijk bij dit alles is dat de stem van de mensen aan de rand (binnen en buiten Europa) gehoord wordt.

88

De achtergrondstukken en aanbevelingen zijn gebundeld te verkrijgen bij de Sectie Sociale Vragen van de Raad van Kerken, Postbus 405, 2260 AK Leidschendam, tel. 070-3131239 (prijs waarschijnlijk ongeveer f10,—).

Uit een behoefte aan doordenking van de gevolgen van de ontwikkelingen in Oost-Europa voor het kerkelijk beleid besprak de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde kerk in haar vergadering van 23 november 1990 de nota 'De recente ontwikkelingen in Midden- en Oost-Europa en enkele mogelijke consequenties voor het beleid van de Nederlandse Hervormde kerk'. Naast een beschrijving van de situatie in de Midden- en Oosteuropese landen vinden we in deze nota een behandeling van de veelomvattende uitdaging, die de recente ontwikkelingen oproept:

- inspanning tot gezamenlijke verwerking van het verleden;
- gezamenlijke reflectie en heroriëntatie op het kerk-zijn in een gesecculariseerde samenleving;
- het bieden van een perspectief op een Europa waarin de tweedeling wordt overwonnen in plaats van vervangen door een economische tweedeling.

De synode sprak o.a. de wenselijkheid uit van contacten op alle niveaus tussen de Hervormde kerken en de kerken in Midden- en Oost-Europa, van een krachtige voortzetting van de diaconale hulp,

het betrekken van de situatie van de kerken in Midden- en Oost-Europa bij de doordenking van de secularisatieprocessen. Speciale aandacht vroeg de synode voor de rol en de positie van vrouwen onder het socialistisch systeem en de gevolgen van de recente veranderingen.

De nota zal, na verwerking van de op de synode gemaakte opmerkingen, als publikatie beschikbaar komen bij de Raad voor de Zaken van Overheid en Samenleving (ROS), Postbus 405, 2260 AK Leidschendam, tel. 070-3131238).

H. Noordegraaf

Symposium met mw.dr. Mercy Amba-Oduyoye

Universiteit van Amsterdam, 7 januari 1991

'Leuk hoor, zoveel mensen bij elkaar voor een toch vrij onbenullig onderwerp...', spotte de uit Ghana afkomstige Mercy Amba-Oduyoye vriendelijk, alvorens haar rede te houden over christologie vanuit het perspectief van Afrikaanse vrouwen. De dag na het symposium zou zij op de UvA het eredoctoraat in ontvangst nemen, als zwarte, vrouwelijke bevrijdingstheoloog. Het uitgangspunt van haar theologische werk vormen de ervaringen van Westafrikaanse vrouwen. Daarmee levert ze een correctie op het door mannen gedomineerde karakter van de Afrikaanse theologie.

Uit haar spirituele betoog over

feministische christologie bleek dat zij zich niet al teveel wil laten meeslepen door de eindeloze discussies over dogma's als die van de twe-naturen-leer van Christus. Zij richt zich in eerste instantie op het leven van alledag. Hij is allereerst degene die zich in de bijbel laat kennen als een persoon die met de mensen meelijdt, ze geneest en bevrijdt, mannen en vrouwen. Jezus heeft direkt met het leven zelf te maken. Christologen zouden zich naar de mening van Amba-Oduyoye vooral bezig moeten houden met het proces van Jezus' handelen in relatie tot de mensen om Hem heen.

Een dergelijke blik op Jezus stelt de Afrikaanse vrouwen in staat zich te identificeren met de Jezus van Nazareth, die zij ervaren als een bron van inspiratie, als een 'wounded healer, who lifts us to the level where we should be'. Jezus helpt hen te strijden voor een volwaardiger bestaan, als vrouwen in Afrika.

De christologie vanuit het perspectief van Europese vrouwen werd tijdens het symposium belicht in een drietal korte toespraken die door respectievelijk prof.dr. R. Bons-Storm, mw. H. Abrahams en mw.drs. M. Kalsky werden gehouden. Uit deze voordrachten en uit de discussie aan het eind van het symposium bleek onder meer dat Europese vrouwen, sterker dan hun Afrikaanse zusters, bepaalde denkschema's hanteren. Jezus is niet in de eerste plaats iemand die met hen mééleeft, maar Jezus is een

'man'. Afrikaanse vrouwen lijken minder hinder te hebben van een dergelijke categorisering. Gezien de verscheidenheid onder vrouwen uit verschillende contexten is het van belang, zo benadrukte Manuela Kalsky, de dialoog tussen vrouwen gaande te houden. Mercy Amba-Oduyoye heeft hiertoe reeds een kader geschapen in Afrika: het *Biennial Institute of African Women in Religion and Culture*, waar ruim 70 vrouwelijke academici uit 24 landen bij elkaar komen om ideeën uit te wisselen en om gezamenlijk te publiceren.

C. v.d. Ven

Vijftien jaar na de Indonesische invasie: Referendum voor Oost-Timor bepleit

De Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR) ondersteunt bisschop Carlos Belo in zijn streven om, onder auspiciën van de Verenigde Naties, een referendum te doen houden in Oost-Timor. De bedoeling daarvan is het volk van deze voormalige Portugese kolonie in staat te stellen vrij te beslissen over de eigen toekomst. De stellingname van de KNR blijkt uit een door voorzitter zuster Benedicte de Vries ondertekende brief aan het adres van de secretaris-generaal van de VN, dr. Javier Perez de Cuellar.

De leiding van de katholieke kerk in Oost-Timor heeft bij voortdu-

ring de gerechtvaardigde verlangens van de Oost-Timorezen ondersteund om te kunnen leven in vrijheid en waardigheid. Met name in de personen van de vorige kerkleider mgr de Costa Lopez en van de huidige apostolisch vicaris mgr Carlos Belo vonden en vinden zij pleitbezorgers voor hun aspiraties. De bevolking van Oost-Timor is naar de mening van dom Belo tot nu toe nooit gevraagd mee te denken en mee te beslissen over haar toekomst. Het tegendeel is waar: sinds Indonesië op 7 december 1975 de oostelijke helft van het eiland Timor met grote overmacht binnenviel, kan gesproken worden over een meedogenloze bezetting. Indonesië daarentegen zegt dat het volk in deze zogenoemde 'zevenentwintigste provincie' allang heeft gekozen voor integratie en de voormalige machthebber over het gebied, Portugal, houdt zich afzijdig. Ook recente berichten melden evenwel, dat de schending van de mensenrechten voortduurt. Sommige insiders spreken onomwonden van een regelrechte volkenmoord. Velen worden gevangen gezet en gemarteld; oogsten worden vernietigd. Rapporten van Amnesty International en het Internationale Rode Kruis bevestigen dat intussen bijna een derde deel van de bevolking is uitgeroeid; de overgebleven bewoners hebben momenteel zwaar te lijden onder onderdrukking, armoede, hongersnood en ziektes.

Al sinds vijftien jaar worden pogingen ondernomen om de internationale wereld tot actie te bewegen, maar het blijft grote moeite kosten om Oost-Timor op de agenda van de VN te houden. Dit wordt mede veroorzaakt door de afzijdigheid van de Verenigde Staten die de politiek van Indonesië oogluikend toelaten. 'Indonesië mikt waarschijnlijk op het afsterven van internationale protesten', vermoedt een ingewijde. 'En wij zien op dit moment niets anders voor ons dan de dood als volk en als natie', aldus bisschop Belo die zich overigens niet bij de situatie wenst neer te leggen.

De brief van de KNR maakt deel uit van een internationale protestactie, opgezet door mgr Manuel da Silva Martins, bisschop van Setubal en president van Pax Christi-Portugal.

Nadere informatie: Centraal Missionair Beraad Religieuzen (Gérard Verstijnen), Postbus 75, 2340 AB Oegstgeest, tel. 071-159159.

Konferentie Nederlandse religieuzen
(KNR)
afdeling Pers en Publiciteit

Afscheidsrede Johan v.d. Veer: zending is bondgenootschappen

Op zondag 25 november 1990 werd in het kader van een liefdemaal bij de Broedergemeente te Zeist het afscheid gevierd van ds. Johan van der Veer als Algemeen Secretaris van het Zeister Zendingsgenoot-

schap. In zijn plaats werd benoemd ds. Jan ter Veen. Hoewel hij ook in de gelegenheid was een beleidsvisie voor te stellen, stond toch wel de afscheidsrede van Van der Veer bij dit gebeuren centraal. Zijn lezing was een emotionele terugblik van tientallen jaren zwerven over de wereld. Speels verbond hij bijbelse overwegingen met verhalen over ontmoetingen met mensen uit het centrum en aan de rand van de wereldkerk. Daar tussendoor ontvouwde hij een missionaire zienswijze die wellicht in bredere kring aandacht verdient: 'Als het over zending gaat', zo stelde Van der Veer, 'spreken we vandaag vaak van wederzijdse assistentie, onderlinge solidariteit en partnership, gaven delen wereldwijd. Immers, 'hulp' begon als een schuttingwoord te klinken. Je helpt niet meer, nee, je assisteert om toch maar vooral niet de indruk te geven dat *zij* afhankelijk en *wij* paternalistisch zouden zijn. Jagen wij met dit soort versluijende taal op den duur de kat niet in de gordijnen. Ik vermoed dat we *hier* met elkaar teveel uitvinden en samen met de mensen *daar* te weinig. Partnership veronderstelt een bepaalde vorm van gelijkheid. Maar hoe kan een partner die voorlopig gehandicapt is door gebrek aan geld, goed of know-how zich gelijk voelen? In de praktijk komt het erop neer dat wij wel in hun keuken kunnen kijken, maar zij niet in de onze. Vragen wij hun wel eens advies over zaken die ons aangaan? En

zijn we ook werkelijk emotioneel betrokken bij wat daar gaande is? Zending zie ik voornamelijk als een bondgenootschap dat de ander met mij wil aangaan en afsluiten. Een bondgenootschap waarin je elkaar door de diepte heen helpt en voor elkaar blijft instaan. Als je een eed hebt gezworen om afspraken na te komen, geeft dat een bijzondere betrokkenheid aan beide zijden. Je bent bereid met elkaar te wenen, te lachen en fel te discussiëren als het moet. En God staat tussen beiden in. Van de Joden kunnen we leren dat zo'n verbond niet als vanzelfsprekend opbloeit. Je moet er wat voor doen. Je moet er ijver inleggen. Een mijl verder lopen dan strikt noodzakelijk is, je hemd geven als alleen om je mantel wordt gevraagd, de sabbat liever een uur te vroeg dan een minuut te laat beginnen. Ondanks de groeiende oecumene hebben we te maken met verstoorde bondgenootschappen. Toch zou de kerk, in al haar facetten en gebrokenheid, een wereldwijd bondgenootschap moeten vormen. Bondgenootschap is de oproep samen een eigen huis te vormen. En de vraag is dan: zijn we ook in staat elkaar geestelijk-maatschappelijk onderdak te geven?'

J. v. Slageren

Pastoraal adviesbureau officieel van start

In deze tijden van diepgaande veranderingen op kerkelijk en maat-

schappelijk gebied wordt van mensen die in de kerk werkzaam zijn, lichamelijk maar vooral geestelijk veel geëist. Het geestelijk klimaat vraagt wendbaarheid, veerkracht, geloof en vertrouwen, kortom: een gezond geestelijk leven. Een groot aantal factoren kan een bedreiging vormen voor de geestelijke gezondheid; met name als problemen in het persoonlijke leven samenvallen met crisisverschijnselen in een overgangstijd van kerk en maatschappij. Vaak meldt zich dan de vraag naar de zin van het bestaan op zijn hevigst. Met het oog daarop is op instigatie van enkele provinciaal oversten een Pastoraal Adviesbureau opgericht. Het bureau staat open voor allen die betrokken zijn bij en werkzaam zijn binnen de kerkgemeenschap en zich in de eigen geestelijke gezondheid bedreigd voelen. Zowel pastores, religieuzen, pastoraal werksters en werkers als missionarissen, oud-missionarissen en missionaire vrijwilligers mogen een beroep doen op advies, informatie, begeleiding. De dienstverlening kent een lage drempel, is direct, discreet en kostenloos. 'De basis van de organisatie', zegt voorzitter Vaanhold, 'is: solidariteit met diegenen in de kerk die om de een of andere reden pastorale hulp inroepen.' Bij de start kent het Pastoraal Adviesbureau negentien participerende orden en congregaties die samen de Raad van Bestuur vormen. Er worden momenteel

reeds intensieve contacten onderhouden met 36 cliënten (en – religieuzen, priesters, broeders, fraters, zusters).

Voor informatie en het maken van een afspraak kan contact worden opgenomen met: Pastoraal Adviesbureau (zuster Christa Schrama), Lauriergracht 41, 1016 RG Amsterdam, tel. 020-221845/222626.

KNR – afdeling Pers en Publiciteit

Jaarverslag 1989 OSACI

Het Oecumenisch Studie- en Actiecentrum voor Investerings (OSACI) publiceerde in het najaar van 1990 zijn jaarverslag over 1989. Zoals U wellicht weet is OSACI een betrekkelijk kleine organisatie die zich bezighoudt met economische vraagstukken. De drie parttime onderzoeksmedewer(st)ers richtten zich in 1989 op een breed scala van onderwerpen: 'Nederlandse landbouw en de Derde Wereld', 'voedingshulp', 'consumentenacties', 'banken en schulden crisis', 'bewapening en onderontwikkeling', 'verantwoord beheer van geld en vermogen', enzovoorts. OSACI onderscheidt zich van andere kerkelijke en oecumenische organisaties doordat OSACI zich voornamelijk richt op 'onderzoek'. Als zodanig is OSACI dienstverlenend aan andere organisaties. In 1989 kwam dit laatste o.a. tot uiting in het werk dat OSACI verrichtte in het kader van het conciliair proces voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schep-

ping. De visiestukken die gepubliceerd zijn in 'Leven met het verbond' over het schulden- en het hongervraagstuk zijn grotendeels geschreven door OSACI stafleden. OSACI vierde dit jaar zijn 15 jarig bestaan. Gedurende die 15 jaren is geprobeerd onderzoek en actie te verbinden. Onderzoek van OSACI is bedoeld om de bezinning over het economisch en het verantwoord handelen in de huidige economie te stimuleren. Bij alle ontwikkelingen gedurende het bestaan van OSACI is dit de rode draad in het werk van OSACI. De

inleiding van het jaarverslag geeft een indruk van de discussies die daaromtrent gevoerd zijn. Hoe de verschillende bestuurders, stafleden en anderen dit zelf ervaren hebben, kunt U lezen in een bijzondere 'vriendenbrief'. Deze brief bevat ook een overzicht van alle publicaties van OSACI stafleden. Het jaarverslag 1989 en de bijzondere vriendenbrief kunt U bestellen bij OSACI, Postbus 19170, 3501 DD Utrecht (030-319424). Beide publicaties kosten f 2,50 (exclusief verzendkosten).

D. Renkema

Frans Kekana: een interview

Geen nieuwe wijn in oude zakken in Zuid-Afrika

Als reactie op het uitroepen van de noodtoestand in Zuid-Afrika verscheen op 25 september 1985 het wereldwijd bekend geworden Kairosdocument. Ook in de kolommen van Wereld en Zending werd hieraan veel aandacht besteed.¹ Op de dag af vijf jaar later verscheen het vervolgdokument: The New Kairos.² In november 1990 verscheen bovendien nog de Rustenburger Verklaring. Inhoud en betekenis van deze stukken verdienen onze aandacht. Plannen voor een Nederlandse uitgave zijn in de maak. Hier alvast wat achtergrondinformatie van iemand die de theologische bevrijdingsbeweging in Zuid-Afrika van dichtbij heeft gevolgd: Frans Kekana. Jaap van Slageren sprak met hem.

Frans Kekana ('55) hoopt zijn studie aan de theologische faculteit van de UvA binnenkort af te sluiten. Het onderwerp van zijn doctoraalscriptie is: Contextuality and Evangelism in South Africa: Towards a Liberated Evangelical Ecclesia. Hij komt voort uit de Hervormde Kerk van Zuid-Afrika. Als zelfdenkende zwarte theoloog kwam hij onvermijdelijk in botsing met de leiding van deze kerk. Nadat hij uit het ambt was gezet sloot hij zich aan bij een evangelicale groepering. Hij was een aantal jaren werkzaam als secretaris van de WSCF en vervolgens als staf lid verbonden aan het bekende Institute for Contextual Theology (ICT). Na drie jaar Nederland zou hij zijn verblijf hier willen voortzetten om te promoveren, maar dit plan is op de lange baan geschoven. De overtuiging er nu weer bij te moeten zijn heeft voorrang gekregen in zijn leven. Het is niet zonder angst en beven dat hij met zijn gezin aan de terugkeer naar Zuid-Afrika begint. In het najaar van 1990 was hij terug om deel te nemen aan de Rustenburg Conferentie. De huidige situatie in Zuid-Afrika blijkt hem zorgen te ba-

ren. Niet alleen politiek-maatschappelijk, maar ook theologisch en spiritueel.

Gemengde gevoelens

Hoe kijkt u terug op de Rustenburg Conferentie? Heeft u niet de indruk dat de blanke vertegenwoordigers daar een belangrijke stap naar voren hebben gedaan door openlijk schuld te beleiden over het apartheidssysteem?

Allereerst dit. Ik denk dat wij terug mogen zien op een zeer geslaagde conferentie. Geslaagd vooral vanwege haar vertegenwoordiging vanuit de kerken. Nooit eerder in Zuid-Afrika werd er door christenen zo breed vergaderd. Uitgezonderd de Doppers waren ze er nagenoeg allemaal, de Anglicanen, de protestantse kerken met hun verschillende denominaties – blank, kleurling, zwart –, alsmede de evangelicalen en de onafhankelijke kerken. Geslaagd vooral ook vanwege de prima voorbereiding en de uitstekende inleidingen en de discussie daarna, waaruit zonneklaar bleek dat men elkaar nodig had om zich op de nieuwe situatie van Zuid-Afrika te bezinnen. Dit neemt evenwel niet weg dat ik met gemengde gevoelens op deze conferentie terugzie. Een probleem was dat niet alle vertegenwoordigers langs democratische weg door kerken voor deze conferentie waren afgevaardigd. Vooral de blanke vertegenwoordigers van de NG-Kerk waren dat niet. Zij vormden wel een belangrijke voorhoede van die kerk. Hun plechtige verklaring dat apartheid in het licht van de Schrift en het christelijk geweten onaanvaardbaar is en als zondig van de hand moet worden gewezen, heeft veel indruk gemaakt. Maar de nadere toelichting die prof. Heins erop gaf, liet toch nog veel vragen open. In dit verband bracht hij op een heel geraffineerde manier het probleem van de uitverkiezingsvraag ter sprake. Met de veroordeling van de apartheid als systeem mogen wij, volgens hem, al degenen die tegenover hun medemensen gezondigd hebben, het oordeel niet aanzeggen. Laten wij oppassen hen te verdoemen die God in Zijn eeuwig raadsbesluit niet verloren zal laten gaan. Gelukkig werd deze discussie snel afgekappt, want daar ging het niet om. Waar het wel om ging was om collectieve schuld uit te spreken, vanwege al die mensen die apartheid hebben veroorzaakt en hebben meegewerkt dit systeem in kerk en samenleving in stand te houden. Maar afgezien daarvan was de schuldbelijdenis van de blanke christenen uiteraard wel een emotioneel moment. En dat kon het ook zijn door het voortreffelijk optreden van de voorzitter van de conferentie, bisschop Tutu. Hun schuldbelijdenis werd door hem officieel aanvaard. Hun verklaring kreeg daarmee het karakter van een roep om hulp. Maar de vernederde werd niet aan zijn lot overgelaten. Hem werd de hand toegestoken zodat hij weer rechtop kon staan. Iedereen voelt het aan: hier gaat iets fundamenteels schuiven in menselijke en

geestelijke machtsposities. Maar voorzitter en vergadering hebben daar geen misbruik van gemaakt. De bedoeling was duidelijk: laten we samen verder optrekken. Maar of dat ook lukt? Naderhand werd aan de blanke vertegenwoordigers door de NGK-leiding het vuur na aan de schenen gelegd. Wat hadden ze gedaan en namens wie hadden ze gesproken? Iedereen schijnt zich te kunnen vinden in de gedachte dat apartheid inderdaad als geestelijk-maatschappelijk kwaad veroordeeld dient te worden. Maar dat betekent geenszins dat ook de gemeente op het grondvlak anders moet worden opgebouwd. Men houdt vast aan het idee dat er gescheiden ontwikkeling moet zijn en dat juist in deze spannende tijden voor de eigen blanke identiteit van de gemeente moet worden gewaakt.

Nieuwe afhankelijkheidsrelaties

Als ik dit zo hoor dan denk ik: stonden de blanken wel volmondig achter dit gebeuren? Hadden ze hier toch iets anders op het oog?

O jazeker, het is algemeen bekend dat president De Klerk een heel ander scenario had uitgedacht. Na de vrijlating van Nelson Mandela in februari 1990 ging hij ervan uit dat onderhandelingen met het ANC op korte termijn een positief resultaat zouden opleveren. Maar door allerlei oorzaken verliep het onderhandelingsproces veel moeizamer dan De Klerk had voorzien. Het ANC maakte bezwaar tegen het feit dat duizenden ballingen nog steeds wachten op terugkeer en nog altijd rond drieduizend politieke gevangenen zonder vorm van proces worden vastgehouden. Daarbij kwam de golf van geweld tussen zwarte groeperingen van respectievelijk het ANC en de Inkatha. Er werden steeds meer bewijzen geleverd dat het vuur van onenigheid door politie en blanke veiligheidstroepen werd aangewakkerd. Om de lucht van verdachtmakingen te zuiveren wilde De Klerk graag een beroep doen op alle christenen en kerken in het land om zijn plan van nationale verzoening door te voeren. Maar de kerken hebben zich niet laten spannen voor zijn karretje. Onduidelijk is wat De Klerk uiteindelijk voor ogen staat. Maar de vrees bestaat dat hij, hoewel voorstander van liberalisering, toch de economische structuren intact wil laten. Binnen zijn concept van democratisering hoort niet de vernietiging van het kapitaal dat in handen van de blanken is. Wat hij dus wil is nieuwe wijn in oude zakken doen, en dus met de afschaffing van de apartheid de bevrijde zwarten in een nieuwe afhankelijkheidsrelatie ten opzichte van de blanke minderheid brengen. Met Frank Chikane van de Zuidafrikaanse Raad van Kerken voorop werd dit onzalige plan van De Klerk tijdig doorgeprikt en was het snel van de baan. Maar ook speelde mee de verschijning van het Nieuwe Kairosdocument dat schreeuwde om een breed kerkelijk beraad, waarvan de toon niet gezet werd door de politiek maar door wat

het evangelie vandaag vraagt van de christenen met het oog op de maatschappelijke ontwikkeling.

Aanleiding en oorzaak goed onderscheiden

Waarom een nieuw Kairos, nu, na het eerdere Kairosdocument van 1985? Je zou zo zeggen dat het spreken van de kerk er niet sterker op wordt als almaar weer wordt geroepen dat 'het uur van de waarheid' is aangebroken voor de kerk en voor een ieder die de naam van Christus draagt?

Het Kairosdocument van 1985 moet je lezen als een theologie van de crisis. Het werd geconcipieerd na de afkondiging van de noodtoestand in Soweto. Tegen de schreeuw van woede en onmacht in wilde het toch ook de hoop uit de zwarte woonwijken laten doorklinken. Het was een oproep aan de kerken om in navolging van God aan de kant van de onderdrukten te gaan staan. Ook wil ik hier nog memoreren dat vanuit Zuid-Afrika een bijdrage is geleverd aan de publikatie van het bekende document van EATWOT: De weg naar Damascus.³ Dat geeft een analyse van de internationale crisis waarvan de Derde Wereld het slachtoffer wordt. Het is een vlijmscherp bericht aan het adres van de kerken uit de Eerste Wereld. Merkwaardig genoeg zijn reacties van die kant tot nu toe achterwege gebleven. Welnu, de reden waarom het ICT ertoe kwam het Nieuwe Kairosdocument voor het voetlicht te brengen was de volgende: er bleek behoefte om de gangbare verklaring voor het toenemende geweld in de Zuidafrikaanse samenleving te ontmaskeren. Er bleek meer aan de hand dan wat tot dan toe hieromtrent naar voren was gebracht: tribalisme, politieke wedijver tussen ANC en Inkatha, de rol van gangsters, armoede, de sociale omstandigheden in de hostels, de partijdige opstelling van de politie, enzovoort. Men vond dat oorzaken en aanleidingen voor de explosie zorgvuldig onderscheiden dienden te worden. Als gevolg van onderdrukking, exploitatie, kolonialisme en apartheid is de bevolking in een uitzichtloze situatie terecht gekomen. Ondanks het politieke gesprek over een nieuw Zuid-Afrika hebben de mensen geen hoop op verandering meer. Vanwege deze algemene maatschappelijke en geestelijke toestand van desillusie lijkt het heel aannemelijk dat mensen elkaar uit wanhoop naar de keel vliegen. Toch blijkt de aanleiding tot het conflict een andere te zijn. Er zijn steeds meer aanwijzingen dat er sprake is van een zorgvuldig georkestreerde geweldstructuur. Geheime operaties met de bedoeling om de samenleving totaal te ontwrichten en waarachter men de destructieve invloed van de zogenaamde Speciale Troepen vermoedt, die eerder al zoveel onheil gezaaid hebben in Angola en Mozambique, worden met beleid uitgevoerd. Misschien moet je wel spreken van een wereldwijde samenzwering die ten doel heeft een dam op te werpen tegen het bevrijdingsconcept gebaseerd

op het communistische ideaal. De situatie van het ogenblik plaatst zo de kerken voor uiterst ingewikkelde dilemma's die het haar schier onmogelijk maken om het evangelisch getuigenis naar buiten te brengen. Des te harder haar oproep om vrede klinkt, des te meer zal ze daarmee het geweld aanwakkeren. Verzoeningsboodschappen van de kerk zonder meer hebben tot gevolg dat het volk nog doelbewuster naar de wapens grijpt. Wat het volk nu van de kerk verwacht is een profetisch woord, is de evangelische moed om naar de wortels van het sociale conflict te grijpen. De waarheid moet niet alleen gesproken, maar ook aan het licht gebracht worden, de waarheid omtrent onrecht, discriminatie en van nu nog openlijk en morgen verborgen racisme, maar ook de waarheid omtrent heling van de schade die heel het volk van Zuid-Afrika door de apartheid heeft opgelopen. Maar tegelijk onderstreept het document het profetische woord van de hoop in de situatie van uitzichtloosheid en hopeloosheid. Het gaat erom de hoop gaande te houden langs de weg van strijd bare weerbaarheid en verdediging van elementaire levensvormen en maatschappelijke verbanden. Vanaf de basis van de townships moeten samenlevingsstructuren worden opgebouwd waarop het geweld niet langer greep kan krijgen. God in Jezus Christus kan alleen dan reden voor hoop zijn als metterdaad gerechtigheid geschiedt in dit land. Een oproep tot vrede is niet genoeg. Het gaat om een appel op gerechtigheid. Zonder gerechtigheid heeft de vrede weinig toekomst.

Ketters durven zijn

Het Nieuw Kairosdocument ging aan de Rustenburg Verklaring vooraf. Hoe is de relatie tussen die twee? Wat heeft die laatste bijeenkomst nog toegevoegd aan datgene wat al eerder was gezegd?

De Rustenburg Conferentie was een beraad van kerkleiders afkomstig uit 80 denominaties en 40 kerkelijke organisaties. De meer dan 300 mensen die daar waren, waren lang niet gelijktijdig gestart met het bezinningsproces over de verschrikkelijke gevolgen van apartheid. Voor velen van hen was deze bijeenkomst een inhaalmanoeuvre. Op de achtergrond speelde zeker mee het gegeven van het Nieuwe Kairosdocument, hetgeen ook duidelijk blijkt uit een aantal passages uit de slotverklaring. Maar in Rustenburg ging het over veel meer zaken. De problematiek van de jeugd, het falend systeem van de scholing van zwarte jongeren, de werkeloosheid onder jongeren, het huisvestingsprobleem, het uiteenvallen van samenlevingsverbanden in afzonderlijke groepen en personen die vervreemden van elkaar, het kwam allemaal uitvoerig ter sprake. Ook de innerlijke zwakte van de kerken die zich laten gebruiken door de staat om het repressieve systeem in stand te houden, het schenden van rechten van mensen en

de wijze waarop vrouwen lijdten onder seksistisch geweld van de mannen werden genoemd. Maar vanuit de conferentie klonk vooral de oproep tot een collectieve vernieuwing van mens, kerk, politiek en samenleving. Met het oog op de uitdagingen die Zuid-Afrika te wachten staan is de betekenis van Rustenburg mijns inziens dus ook veel groter dan wat in de uitvoerige slotverklaring naar buiten werd gebracht. Onder de conferentiegangers leefde heel duidelijk het besef dat we uitermate waakzaam moeten zijn met het oog op de gebeurtenissen van hierna. Nu de politieke bewustwording los van de kerken heel eigen wegen gaat, is het gevaar levensgroot dat ook de geestelijke spankracht van de kerken zal verminderen. De politieke idealen die via kansel en altaar zo sterk het zwarte bewustzijn hebben bepaald, krijgen inmiddels een andere lading. Persoonlijk ben ik heel bang dat kerken het nakijken krijgen, men valt op oude stellingen terug, het ouderwetse binnenkerkelijke confessionalisme komt weer op. Gevreesd wordt ook voor een fragmentatie van oecumenische verbanden en een te loorgang van spiritueel-maatschappelijke zingeving. Met het proces van maatschappelijk-politieke emancipatie doemt ook het gevaar van secularisatie op. Ik ben er niet zeker van of we dan ook nog met de bekende parolen van Kairos I en Kairos II op de route van de theologische vernieuwing verder kunnen gaan. Soms denk ik: we zullen weer kettters moeten durven zijn om een theologische doorbraak te forceren. En zo speel ik wel eens met de gedachte om hier nog eens naar Nederland terug te komen om secularisatie tot voorwerp van studie te maken om van daaruit zicht te krijgen op de roeping en taak van de kerk in de Zuidafrikaanse samenleving. Maar dat is nog toekomstmuziek. Nu ik naar Zuid-Afrika terugga, wil ik allereerst het oor te luisteren leggen bij de stem van het evangelie aan de basis. Optrekken samen met kinderen, jongeren en volwassenen en vrouwen vooral, die de strijdbaarste evangelische kernen vormen in het gisten-de Zuid-Afrika van heden.

1 *Wereld en Zending* 1986/1: 'Het uur van de waarheid. Consultatie over Zuid-Afrika van de Raad van Kerken in Nederland'.

2 Vertaling en bewerking van 'The New Kairos' zal binnenkort verschijnen in een publikatie over geweld in Zuid-Afrika. Te

bestellen bij Werkgroep Kairos, Kromme Nieuwegracht 10, 3512 HG Utrecht.

3 *Allerwegen* 1989/3: Op weg naar Damascus. Kairos en bekering. Een getuigenis van bevrijdingstheologen uit zeven landen.

.....
boeken

J.A.G. Gerwin van Leeuwen o.f.m. Fully Indian-Authentically Christian, A Study of the first fifteen years of the National Biblical Catechetical Centre (NBCLC), Bangalore, India, Kok Kampen, 357 pag.

Van Leeuwen beschrijft in dl. I de geschiedenis van het Instituut gedurende de eerste 15 jaar en behandelt in dl. II de theologie van de leider gedurende die periode: Amalorpavadass. Het is een boeiend boek. Na Vaticanum II wilde de bisschoppenconferentie in India een instituut stichten, waar het Concilie gestalte gegeven zou moeten worden voor India op het gebied van liturgie, catechese, en bijbels apostolaat. Brandende vragen rezen t.a.v. evangelisatie, inculturatie, secularisatie, bevrijding en de ontwikkeling van een Indiase spiritualiteit. Niet alleen theoretisch, theologisch maar in de vorm van een wisselwerking tussen theologie en praktijk is er gewerkt om wegen te vinden in zeer nauw contact met leken en geestelijken. Zo is dank zij dit Instituut onder de hoogst bekwame leiding van Dr. Amalorpavadass een belangrijke vordering gemaakt in de richting van de 'lokale kerk' naar de criteria van Ad Gentes 19.

Amalorpavadass gaat uit van één heilsgeschiedenis voor alle mensen en heel de schepping. God geeft aan Zijn heilswil op verschillende manieren gestalte. Zo spelen ook de andere godsdiensten een positieve rol in de heilswerking van wie Christus nooit bewust ontmoet hebben. Daarbij krijgt de exclusieve betekenis van Christus' heilswerk sterke nadruk. Een bona fide Hindoe wordt niet door het Hindoeïsme maar door Christus behouden. Dat volgt uit de kosmische betekenis van Christus, Zijn deelname in de schepping en in de geschiedenis. De persoonlijke Christus-ervaring is zo belangrijk, dat daarom evangelisatie de roeping, zelfs het wezen van de kerk is. Het evangelisatiewerk zal moeten zijn het uitwisselen van een diepe geloofs- en godservaring, het enige vlak, waarop dialoog echt kan plaatsvinden. 'Het is door de sacramenten van het Hindoeïsme, de ethiek, goed leven, het Mysterion dat op de Hindoe neerdaalt door het Hindoeïsme, dat Christus normaliter de Hindoe behoudt' (citaat Raymond Panikkar).

Zoals in veel Aziatische theologie heeft ook Amalorpavadass m.i. niet de bijbelse verbinding gevonden van algemene en heilsgeschiedenis. Komt dat door het ontbreken van de val in het theologisch schema? Wordt zo bij

het uitgaan van de kosmische betekenis van Christus de verzoening naar de achtergrond gedrongen?

Of is op de vraag naar de reikwijdte van het heil in Christus geen theologisch antwoord mogelijk?

Van Leeuwen heeft ons met zijn dissertatie theologisch zeer verrijkt. Maar tezeer is hem ontgaan dat Amalorpavadass zwaarwegende laatste vragen onbeantwoord laat.

A.G. Honig

Bernhard Mensen (Hrsg) Grundwerte und Menschenrechte in verschiedenen Kulturen Vortragsreihe 1987/1988/Akademie Völker und Kulturen, St. Augustin, Steyler Verlag, Nettetal 1988, 113 blz.

Jaarlijks organiseert de Akademie Völker und Kulturen in St. Augustin/Bonn een serie van 6 voordrachten over een bepaald thema. In het seizoen 87/88 was dit thema: Mensenrechten en de daaraan ten grondslag liggende waarden. Achtereenvolgens wordt dit thema bekeken in relatie tot het Sovjetcommunisme, de Afrikaanse context, de islam, de samenleving van India, de strijd in Brazilië en tenslotte het christendom.

Mensenrechten zijn antwoord op ervaringen van structureel onrecht. Daarom vormen ze een belangrijk thema in de strijd van de armen voor hun rechten. Ze hebben een grote emancipatorische waarde. Kerninhoud ervan is immers het absoluut stellen van de onaantastbaarheid en onschendbaarheid van de menselijke waardigheid van allen, altijd en overal. Mensenrechten worden meestal gezien als louter programmatische uitspraken. In deze serie voordrachten wordt echter duidelijk, hoezeer deze formele rechten van de mens ingebed liggen in een universeel ethos dat eigen is aan onze huidige moderne wereld, een soort zedelijk en gerechtelijk 'Leitidee' van het humanum (menselijke waardigheid). Dit universeel-menselijk mensenrechtenethos is de vrucht van een de mensheid omvat- tend historisch bewustwordingsproces en als zodanig is het pas begonnen om in allerlei culturen en samenlevingen en daarbinnen voor de verschillende deelterreinen van het menselijk leven zijn bewustzijnsvormende kracht te ontvouwen. De vraag naar de receptie van de mensenrechten bijv. binnen de islam of in het huidige India wordt vandaaruit gesteld.

Door de opzet van dit boek – zes slechts thematisch achter elkaar geordende bijdragen – komt op indringende wijze naar voren, hoe verschillend de context is van elke afzonderlijke cultuur of maatschappijvorm en hoezeer de eigenheid ervan van belang is voor verstaan, duiding en werking van de mensenrechten. Belangrijk is het zicht te krijgen op de algemene waarden-horizon die eigen is aan elke samenleving of cultuur: de plaats van het individu, het gewicht van de gemeenschap, de rol van de staat, het zicht op grond en op privébezit, de beleving van lot en noodlot, de verhouding tot

natuur en kosmos, het zicht op heilig en profaan. Dit alles bepaalt in hun onderlinge samenhang, of en in welke mate onrecht ervaren wordt en dus onrecht is dat menselijke waardigheid aantast. Deze horizon maakt dat aan geformuleerde mensenrechten slechts een zeer beperkte normatieve geldingskracht toegekend kan worden.

Jammer is dat de voordrachten los achter elkaar zijn blijven staan in deze publicatie. Blijkbaar is geen gesprek ontstaan tussen en met de auteurs van de verschillende bijdragen. Zo blijft bijvoorbeeld de aanzet vanuit Brazilië tot identificatie van mensenrechten met recht-van-de-armen, waarbij het meelijden met de lijdenden als hermeneutische weg voorgesteld wordt, vruchteloos in contrast staan met de meer Europees gesetelde theoretische benadering van de andere auteurs. Dit roept ook vragen op omtrent de opzet van de hele voordrachtenreeks. Vanuit Europa (Bonn) wordt gekeken naar de verschillende continenten van de wereld. In de zesde bijdrage wordt ingegaan op het thema binnen de context van het christendom in West-Duitsland, maar zonder op een voldoende zelfkritische wijze de eigen typisch Europees-westerse visie te thematiseren, waarbinnen vier van de vijf voorafgaande bijdragen geschreven zijn. Zodoende suggereert deze publicatie dat de dominante westerse visie op de rechten van de mens vanzelfsprekend is en – niet onderkend in zijn eigen contextualiteit – in staat alle andere visies adequaat te beoordelen.

H. Groenen

L. Oosterom Contemporary Missionary Thought in the Republic of Korea IIMO Utrecht/Leiden 1990, 136p.

Wie in Missiologie is geïnteresseerd komt vroeg of laat Korea tegen. Met name: Zuid-Korea, dat spectaculair groeit. Niet alleen economisch, maar ook kerkelijk. De combinatie daarvan is opmerkelijk!

Leo Oosterom studeerde een jaar in Korea en maakte daar een begin met een doctoraal scriptie, die nu als IIMO-research-paper wordt gepubliceerd.

Het eerste deel geeft een inzicht in de Koreaanse kerkgeschiedenis, die interessante eigen karakteristieken heeft. Het tweede deel bevat 'case studies' van missionaire concepten van drie verschillende presbyteriaanse kerken in Korea.

De eerste is de Presbyterian Church in Korea (Kosin), die wordt getypeerd als 'niet-oecumenisch, conservatief'.

De tweede is de Presbyterian Church of Korea (PCK/Tonghap), met als kenmerken: 'ecumenical non-liberal'.

Als derde maken we kennis met de Presbyterian Church in the Republic of Korea (PROK/Kijang), die wordt geschetst als 'ecumenical liberal'.

Er schijnen zo'n 50 presbyteriaanse kerken in Korea te zijn, en Oosterom

koos de meest representatieve voor zijn studie. Graag had ik iets vernomen over de andere kerken: katholiek, anglicaans, methodistisch, etc. die minder op de voorgrond treden.

De Minjung Theologie is volgens mij het interessantste wat Korea aan de oecumene bijdraagt. Het is een oorspronkelijke Koreaanse contextuele theologie die sinds 10 jaar aandacht trekt in de oecumene. Minjung krijgt ook hier aandacht, maar terecht wijst de schrijver er op dat Minjung – hoe interessant dit theologisch ontwerp in missionair opzicht ook moge zijn – in de Koreaanse kerken een randverschijnsel is.

In alle drie de concepties richt de missionaire opdracht zich in de eerste plaats tot het Koreaanse volk, en het lijkt erop dat Korea en de Koreanen een bijzondere plaats in de heilsgeschiedenis hebben. Met alle respect voor Korea en zijn cultuur, maakt dat me toch wel even wat huiverig.

Leo Oosterom heeft een eerste introductie gegeven in een gecompliceerde en uiterst boeiende wereld. We hopen daar nog eens meer over te horen.

K. van Oosterzee

H. Wagner (ed.) Papua-Neuguinea, Gesellschaft und Kirche, ein ökumenisches Handbuch Neuendettelsau, Freimund-Verlag, 1989, 461 pag.

Papua New Guinea (PNG) is een land van grote verscheidenheid: honderden stammen met evenzovele talen in een gebied waar de infrastructuur nog maar moeizaam wordt opgebouwd. Het land schijnt de grootste missionaris-dichtheid ter wereld te hebben en deelt ook in de veelheid van kerken en organisaties die de veelkleurige missionaire beweging vanaf het begin heeft gekenmerkt. Achtendertig participanten aan dit kerkelijk werk (slechts drie van hen geboortig uit PNG of omstreken) geven in dit handboek een beeld van maatschappij en kerk. Het werd geen droog handboek, waarin bestaande kennis nog eens wordt samengevat. Veel wat hier geboden wordt betreft juist nog niet beschreven recente geschiedenis. In de algemene beschrijvingen worden de gegevens uit 1987-8 ook nog verwerkt. Kerkelijke ontwikkelingen beslaan 3/4 van het boek. Het werk is zeer feitelijk opgezet, met weinig vergelijking en weinig analyse: het hele werkgebied wordt (net als op de kleurenfoto's) vanuit een gunstige hoek bekeken en met een glanslaagje overtrokken.

K. Steenbrink

L.D. Pate From every people; a handbook of two-thirds world missions with directory/histories/analysis; introduction by Lawrence E. Keyes; foreword by Edison Queiroz Marc, Monrovia 1989, 310 pag., \$ 14,95.

Dit boek is een gezamenlijke uitgave van Missions Advanced Research

and Communication Center (MARC) en Overseas Crusade Ministries.

Het grootste deel ervan (133-306) bestaat uit adressen van twee-derde wereld zendingsorganisaties, vermeerderd met gegevens over hun zendelingen en zendingsterreinen. Veel materiaal is verzameld. Een bestudering der Indonesië-gegevens heeft mij echter overtuigd van het willekeurige karakter hiervan. Wie verder grasduint, kan bijv. vaststellen, dat India de meeste evangelicale zendelingen heeft (8905 personen), en dat de Burma Baptist Convention de grootste evangelicale twee-derde wereld zendingsorganisatie is (1440 zendelingen).

De drie 'case studies' (59-131) lichten de werkwijze toe. De Evangelical Baptist Churches of Malawi bekeert succesvol Yao moslims. Argentinië heeft de grootste Latijnsamerikaanse zendingsorganisatie, met zendelingen op Formosa en in Noord-Afrika. En Indian Evangelical Team is gericht op de bekering van hindoes, o.a. via genezing op het gebed en exorcisme.

De analyse van twee-derde wereld zending (11-57) toont aan, dat er binnenkort meer twee-derde wereld dan eerste wereld zendelingen zijn.

De gehele uitgave ademt een geest van optimisme en vooruitgang.

J.A.B. Jongeneel

J.N.J. Kritzinger & W.A. Saayman eds. Mission in Creative Tension. A Dialogue with David Bosch, The Southern African Missiological Society Pretoria, 1990, 269 pag., R 25 franco.

Deze bundel verschijnt ter gelegenheid van de 60ste verjaardag van de bekende Zuidafrikaanse missioloog David Bosch die zoveel heeft betekend en nog betekent in de dialoog tussen evangelischen en oecumenischen. Het is tevens een themanummer van het tijdschrift *Missionalia* (Vol. 18, No. 1, April 1990) en de bundeling van lezingen gehouden tijdens het congres van de Southern African Missiological Society begin 1990. Negentien collega's van Bosch namen verschillende aspecten van zijn denken onder de loep, ieder vanuit zijn eigen specialisme. Het boek biedt dus een dwarsdoorsnede van de Zuidafrikaanse theologie. De 'zwarte theologie' wordt hier vertegenwoordigd door T.A. Mofokeng, hier te lande bekend door zijn Kamper proefschrift (1983). Mofokeng uit beleefd een vernietigende kritiek op de hele (zendings)theologische aanpak van Bosch. Met argumenten geput uit het arsenaal van de voor ons achterhaalde historisch-materialistische orthodoxie gaat hij Bosch te lijf. Bosch wil verzoening, terwijl de tijd dringt en de strijd woedt! Mofokeng wil 'organische theologie', totaal dienstbaar aan de onderdrukten (177). Andere bijdragen bieden meer aanknopingspunten voor een eerlijke dialoog met David Bosch. Ik vond de beschouwingen van G.J. Pillay over kerkhistorische paradigma's bijzonder boeiend (109-123). De bundel wordt afgesloten met een

programmatische lezing van Theo Sundermeier getiteld 'Missiology yesterday and tomorrow' die ook in Nederland werd voorgedragen voor een kleine kring van missiologen. Deze belangrijke bijdrage is nu voor alle belangstellenden toegankelijk.

M. Spindler

Studia Missionalia: Human rights and religions (Vol. 39, 1990), Uitg.: Pontificia Universita Gregoriana 458 pagina's, Roma 1990.

De afdeling missiologie van de Gregoriaanse Universiteit in Rome geeft ieder jaar een bundel gedegen studies uit. Voor 1990 is het thema: De rechten van de mens en de godsdiensten. In de verschillende bijdragen wordt steeds gevraagd naar het wezenlijke van de godsdienst uitgaande van de mensbeschouwing. De thematiek is breed opgevat. Het gaat bij mensenrechten niet in de eerste plaats om de traditionele westerse vrijheden. Mensenrechten zijn sociale rechten: het gaat om leven én brood.

Een eerste hoofdstuk laat zien aan de hand van het bijbelse scheppingsverhaal, dat de mens meer is dan schepsel. De mens is beeld en gelijkenis van God; in de mens heeft God Zijn wezen uitgedrukt. De mens is bestemd tot partner van God, niet meer, maar ook niet minder.

Aan het evangelie van Lucas, het sociale evangelie, wordt een apart hoofdstuk gewijd. Helder komt daarin naar voren, dat Jezus opkomt voor de mens en de menselijke waardigheid. Maar Jezus heeft ons geen sociaal programma nagelaten. Het ging Hem om de omkeer, bekering, toewending tot het Rijk van God.

Met veel interesse heb ik ook gelezen een bijdrage van J. Vermeylen over de bevrijdingstheologie. Hij weerlegt vaak vanuit Rome gehoorde verwijten. De bevrijdingstheologen maken gebruik van het exodusmotief. Ze lezen het exodusverhaal vanuit de situatie van de verdrukten. Daarin gaan ze niet tever, want het gaat niet om een toeëigening van dat verhaal, maar om analogie. De verwijten van horizontalisme en van onverantwoorde selectie zijn onterecht. Dat wordt aangetoond aan de hand van analyses van onder meer Gutierrez en Boff.

In de bijdragen over mensenrechten in de islam worden heel wat stereotypen onderuit gehaald. Helder wordt hoezeer de Koran uitgaat van Gods barmhartigheid en liefde. Juist in een tijd waarin politiek misbruik wordt gemaakt van de islam en er nieuwe vijandsbeelden ontstaan is het goed dat deze aspecten naar voren worden gehaald.

Hiermee werden slechts enkele zaken aangeduid uit de rijkdom van dit boek.

H. J. Zeldenrust

Mara, tijdschrift voor feminisme en theologie, mei 1990, jaargang 3, nummer 3, Kok, Kampen 1990, 64 pag., f17,50.

Dit themanummer presenteert vijf vrouwelijke theologen die in hun theologisch denken ruim plaats maken voor de gemeenschappelijke ervaringen van vrouwen in de werkelijkheid van alle dag.

Elsa Tamez opent het nummer met een prachtige Tolteekse legende, waarin zij de geschiedenis van de vrouwen van Latijns-Amerika herkent. Bovendien probeert zij verbindingen te leggen tussen elementen van traditioneel geloof en christendom. Ineke Bakker vergelijkt haar rol als theologe met die van een vroedvrouw: '...behulpzaam zijn bij de geboorte van nieuwe woorden en theorieën, waarin mensen hun ervaringen met God in leven en dood trachten te verwoorden.' (14) Het 'womanisme' waarin de samenhang tussen seksisme, klasseverschil en racisme essentieel is, krijgt veel aandacht in de artikelen over Doreen Hazel en Katie Cannon. Duidelijk wordt dat deze drie elementen onmisbaar zijn in de theologie van zwarte vrouwen in een witte maatschappij. Mercy Oduyoye gaat in op de spiritualiteit, die nodig is om door te kunnen gaan. Over 'het lijden' zegt zij: 'Lijden is alleen zinvol in anticipatie, in de verwachting van iets beters.' (38) De opzet van de redactie, een 'kennismaking' te bieden met verschillende theologische benaderingen veraf en dichtbij, is geslaagd. Het nummer nodigt uit tot een 'beter leren kennen'.

I. Droogers-Zoutewelle

D.B. v.d. Waals Het heilige communiceren. Delen van geloof in deze tijd Kok, Kampen 1990, 132 pag.

Er wordt nog altijd veel gezegd en geschreven over de toekomst van de kerk. Pedagogen, sociologen en theologen worden niet moe om dat onderwerp aan de orde te stellen. Geen wonder, want de kerk heeft pas toekomst, als zij door de communicatie van haar boodschap mensen weet te winnen. In al die geschriften duiken altijd woorden op als Godsverduistering, kerkverlating en secularisatie.

Van der Waals, de man achter het Publiciteitsbureau Christelijk Nederland dat diensten op het terrein van communicatie aan kerken en christelijke organisaties verleent, heeft vanuit zijn journalistieke achtergrond zijn licht over de toekomst van kerk en geloof laten schijnen. Met een beroep op Van Gennep ontwikkelt hij de stelling dat communicatieproblemen communicatief moeten worden opgelost en dat communicatie van het 'heilige' daarop geen uitzondering vormt. Ik ben met frisse tegenzin aan het lezen van dit boek begonnen, omdat ik – ten onrechte, naar zou blijken – dacht dat het wel weer de bekende koek en meer van hetzelfde zou zijn. Ik heb het boek echter in één ruk uitgelezen.

Van der Waals schrijft helder en boeiend en weet je ongemerkt deelgenoot

van zijn visie te maken. Gelukkig beperkt hij zijn verhaal niet tot een opsomming van hoe het communicatiebeleid van een plaatselijke, christelijke gemeente er uit moet/kan zien, maar bespreekt in verband daarmee ook het 'product' van de communicatie, de boodschap van de kerk. Een 'doordenkertje' vond ik: 'De Heilige Geest heeft ons niet nodig om toch werkzaam te kunnen zijn. De Geest werkt eerder via de ander naar ons dan via ons naar de ander'. (50)

Al met al een boek dat echte 'praktijkbezinning' geeft. Ik denk dat het aan mensen die zich binnen de kerk bezig houden met de communicatie van het evangelie, veel stof tot nadenken en veel mogelijkheden tot daadwerkelijk handelen biedt.

J.D. te Winkel

S. Hayes Black charismatic Anglicans. The Iviyo loFakazi baka Kristu and its relations with other renewal movements University of Sth Africa, Pretoria, 1990, 227 pag. Prijs R 39,50 (=US\$ 25,68).

In zes korte hoofdstukjes presenteert Stephan Hayes een zwarte charismatische beweging binnen de Zuidafrikaanse anglicaanse kerk. De rest van het boek – nog ruim 150 bladzijden – is gereserveerd voor interviews met leden van de beweging. De twee stichters, ook in de interviews vertegenwoordigd, begonnen hun revivalbeweging in de jaren 1944-1945 in de provincie Natal. Hayes is zelf geen lid, maar voelt zich naar eigen zeggen zeer betrokken bij de Iviyo. Het doel van zijn studie was: ten eerste de beweging te vergelijken met andere charismatische bewegingen om mogelijke wederzijdse beïnvloeding op te sporen; ten tweede te onderzoeken of zij zich ook buiten het Zoeloegebied wist te doen gelden; en ten derde, een stukje verwaarloosde kerkgeschiedenis onder de aandacht te brengen. Achtereenvolgens komen aan de orde de ontstaansgeschiedenis van Iviyo, haar relatie met soortgelijke bewegingen (zoals de Zionisten of de Pinksterbeweging) en met anglikaanse monastieke gemeenschappen – ideeën als leefregel en celibaat vonden er ingang –, haar theologie, haar missionaire inslag en haar houding tegenover maatschappelijke en politieke vraagstukken. Het hoofdstuk theologie beperkt zich tot een uiteenzetting over Doop en Bekering, over de gaven van de H. Geest en over de eschatologie (waarvan exorcisme en 'healing' tastbare voorboden zouden zijn). De Iviyo moet niet veel hebben noch van een Afrikaanse theologie die ze syncretistisch vindt noch van de Zwarte theologie. Ze is a-politiek, zo niet in theorie dan toch in praktijk. Een van de twee stichters was eerst lid van het ANC, maar toen dat verboden werd, werd hij actief in de Inkatha-beweging. Volgens Hayes zijn de niet-charismatische Zoeloe-priesters en -leken veel heviger aanhangers van Inkatha dan Iviyo. Het is jammer dat Hayes de verhouding tussen Inkatha en Iviyo als 'beyond the scope of this study'

(51) beschouwt. De beweging lijkt overigens de apartheid als een gegeven te zien en legt alle nadruk op een individuele ethiek. Het boek, dat een register en een bibliografie heeft, is verlicht met bijbelse houtsneden van Azaria Mbatha.

J. Heijke

M.A. Thung en H.M. de Lange (red.) Genoegdoening gevraagd. Opstellen over de Derde Wereld, de Vierde Wereld en onszelf. In samenwerking met het Multidisciplinair Centrum voor Kerk en Samenleving. Boekencentrum, Den Haag 1990, 103 pag.

Na een inleiding van de beide redacteurs, door wier volhouden deze reeds jaren geleden beoogde publicatie tot stand kwam, geeft Hans Linne-mann een helder overzicht van 40 jaar internationaal ontwikkelingsbeleid. Piet Terhal schetst het mechanisme van de 'Vierde Wereld', dat is ongeveer wat in de VS door de Amerikaanse socioloog Wilson de 'onderklasse' wordt genoemd, en in Nederland door de Leeuwarder welzijnsdirecteur Jan de Boer de quinaire sector. Het is een proces van omgekeerde ontwikkeling. Jan Bouke Wijbrandi sluit daar op aan met een opstel over 'honger als gevolg van ontwikkeling'. Henk Tieleman geeft een interessante cultureel-anthropologische bespiegeling over de aard van het economisch proces en de beeldvorming daarvan, terwijl tenslotte Herman Noordegraaf schrijft over onszelf in de 'hebzuchtige maatschappij'. Mady Thung redigeerde een besluit.

Dit zowel informatieve als bezinnende boekje geeft in niet meer dan 100 bladzijden een goede inleiding anno 1990 over 'de Derde Wereld en onszelf', terwijl het ook voor vakmensen stimulerend kan zijn door de gezichtspunten die het aandraagt. Uitstekend materiaal voor groepen (parochies, gemeenten) die betrokken zijn bij missie en zending, diakonaat en ontwikkelingssamenwerking. De bijdragen zijn merendeels voorzien van korte literatuuropgaven.

R. Haan

H.-R. Weber Power. Focus for a Biblical Theology WCC Publications, Geneve 1989, 204 pag.

Aan het eind van een periode van 33 jaar waarin de auteur staf lid was van de Wereldraad van Kerken schreef hij deze voor leken bedoelde bijbelstudie. Zij wil recht doen aan zowel de eenheid van de bijbelse overlevering als aan de veelkleurigheid van de verschillende in haar opgenomen, soms contrasterende geloofstradities. De bijbel is evenzeer veelkleurig als de oecumene dat is. Die kan daaruit dus leren hoe de onderlinge verschillen de eenheid niet in de weg hoeven te staan. Het prisma dat Weber hanteert om de kleurbreking op het spoor te komen is het begrip macht. De oecumeni-

sche beweging, die zich conciliair verbonden heeft te staan voor gerechtigheid, vrede en voor de heelheid van de schepping, ziet zich, evenals de bijbelschrijvers, geconfronteerd met contexten van macht. Het interpretatieproces van de bijbelse boodschap is reeds gegeven in de canon zelf.

Weber ontwaart een zestal lijnen in de bibliotheek die bijbel wordt genoemd: die van de exodus-traditie van God als bevrijder (1), van Gods koningschap (2), van Gods wijsheid (3), de cultische traditie rond Gods heilige tegenwoordigheid (4), het vertrouwen op Gods intreden voor de armen (5), en de anticipatie van Gods hernieuwde oordeel in de apocalyptische overlevering (6), waaraan joden en christenen de moed hebben ontleend voor een radicale hoop in situaties zonder historisch uitzicht. In Jezus komen de zes verschillende wijzen van omgang met God bijeen.

Weber heeft zich als 'director of biblical studies' bij de Wereldraad reeds jaren bewezen als een boeiend en helder communicator. Het boek heeft een uitstekende didactische vorm. Een aantal bijlagen dient als hulpmiddel: een elftal geografische schetsen, een tijdtabel, een register van genoemde bijbelplaatsen en een zaakregister. Ook suggesties voor groepstudie en reflectie ontbreken niet. Ieder van de zes hoofdstukken over de verschillende tradities (II t/m VII) begint met een beschrijving van het ontstaan, het voortleven en de herinterpretatie ervan. Het tweede deel tekent telkens de interactie van Goddelijke en menselijke macht in die traditie. Ieder hoofdstuk besluit met een derde deel dat aangeeft hoe dezelfde geloofsbeleving verschijnt in het Nieuwe Testament.

Voetnoten komen niet voor: de schrijver stond voor de keus er honderden op te nemen of geen. Hij koos voor het laatste en citeerde uitgebreid de bijbeltekst zelf, als ook de geschriften uit de intertestamentaire periode. Toch komt het mij voor dat het boek ook voor Oud- en Nieuwtestamentici interessante visies bevat. Het Oude en het Nieuwe Testament zijn diepgaand met elkaar verweven, maar hebben niettemin ieder hun onherleidbaar plus. Het opstandingsgeloof – in het Oude Testament afwezig – is nauw verbonden met de apocalyptische literatuur. Jezus' opstanding – waarvan geen ooggetuigen worden gemeld – is *zelf* een apocalyptische gebeurtenis: een ingreep in de geschiedenis vanuit gene zijde van de geschiedenis. Weber suggereert dat het Heilig Avondmaal pas in tweede instantie door de vroege kerk als een Pascha-maal is geduid, en dat het oorspronkelijk een *todah*, een maal van offer en dankzegging is geweest. Het was een profetische daad. De *todah* was gebruik nadat iemand aan dodelijk gevaar was ontsnapt. Jezus houdt de maaltijd reeds voordat Zijn lijden en dood plaats hebben. Het 'dit' in 'dit is mijn lichaam' (= dit is mijn concrete existentie, mijn zelf) duidt niet op het brood (dat kan grammaticaal reeds niet), maar op de handeling van het nemen ervan, het danken ervoor en het delen ervan: 'dit ben ik'.

R. Haan

110

Justice, Peace and the Integrity of Creation, Insights from Orthodoxy, Gennadios Limouris (red.) WCC Publications, Geneva 1990, 140 pag., f 20,—.

Het conciliair proces leidde vooral in de westerse kerken tot een veelheid aan publicaties en activiteiten. In de orthodoxe kerken van Oost- en Zuid-Oost-Europa was dit slechts in zeer beperkte mate het geval. Hoe vanuit orthodox perspectief de centrale thema's van het conciliair proces benaderd worden kan men lezen in bovengenoemd werk. Het boekje bevat de verklaringen van twee door de Wereldraad georganiseerde theologische conferenties over Schepping (1987 in Sofia) en Gerechtigheid en Vrede (1989 in Minsk) alsmede een aantal van de daar gehouden bijdragen.

Kenmerkend voor de orthodoxe benadering is, dat grote betekenis gehecht wordt aan de theologische doordenking van de noties schepping, gerechtigheid en vrede. Vanuit de verschillende vakgebieden (dogmatiek, ethiek, exegese) wordt vanuit de orthodoxe traditie een scheppings- en vrede-theologie ontwikkeld. Maatschappij- en cultuurkritiek, die volop gegeven wordt, wordt door de auteurs op de eerste plaats theologisch gefundeerd.

Het boekje is vooral nuttig en interessant als kennismaking met de wijze en methode van theologische reflectie binnen de Orthodoxie op de thema van het conciliair proces.

G. van Dartel

G. Monbiot Gifpijlen, een reis door Nieuw-Guinea De Arbeiderspers, Amsterdam, 311 pag., f 49,90.

De aanleiding tot het schrijven van dit boek was de vraag, door de auteur zelf geformuleerd: is in Irian Jaya, de ene helft van het vroegere Nieuw-Guinea, een holocaust aan de gang die even gruwelijk is als Stalins zuiveringen van de etnische groepen in de Sovjetunie?

De jonge 'bourgeois BBC-journalist' en zoöloog George Monbiot vertrok in oktober 1987 samen met Adrian, een bevriende fotograaf, naar Irian Jaya. In dit boek doet hij verslag van hun zes maanden durende omzwervingen in dorpen en steden, vooral in de oerwouden, waar (bijna) naakte stammen op een ingrijpende, veelal wrede manier te maken hebben met de transmigratie van honderdduizenden Javanen en Sulawesiërs. De Indonesische regering beweerde dat de transmigratie was opgezet om de primitieve bevolking van Irian Jaya te helpen op voet van gelijkheid te komen met andere Indonesiërs, maar inmiddels hebben tienduizenden Papoea's het leven gelaten. Duizenden anderen worden met de hongersdood – de sagopalmen zijn op veel plaatsen verdwenen – bedreigd. De verbijsterende ervaringen van Monbiot mogen hier en daar eenzijdig lijken, dat doet niets af van het feit dat de Papoea's een minderheid in eigen land dreigen

te worden. Met recht kan gezegd worden dat hier sprake is van een klassiek voorbeeld hoe voor hen, maar zonder hen, over mensen wordt beslist. Het boek is een aangrijpende aanklacht tegen de onmenselijkheden van een waar schrikbewind in Irian Jaya.

J.M.G. Sijtsma

Martin Maw *Visions of India. Fulfilment Theology, the Aryan Race Theory, & the Work of British Protestant Missionaries in Victorian India* Verlag Peter Lang, Frankfurt am Main/Bern/Paris 1990, 396 pag.

In hun tijd waren Max Müller en Brooke Foss Westcott vooraanstaande wetenschappers die een belangrijke bijdrage leverden aan de Engelse beeldvorming van India. De eerste, professor in Oxford, was de onbetwiste autoriteit op het gebied van Sanskrit en de Veda. Hij wordt ook nu nog beschouwd als een van de grondleggers van de godsdienstwetenschap. De tweede, professor te Cambridge, was een specialist op het gebied van de exegese en had grote belangstelling voor de zending in India.

Müller met zijn 'Aryan Race Theory' en Westcott met zijn 'Fulfilment Theology', zagen de relatie tussen 'Oost' en 'West' op een manier, die niet zozeer terugging op Indiase praktijkervaringen als wel op de academische praktijk. Beiden waren nooit in India geweest. Müller dacht dat het voor zijn werk niet veel uitmaakte indien hij een bezoek aan Calcutta of Bombay zou brengen: 'I might as well walk through Oxford Street and Bond Street.' (17) Menige zendingswerker zou in India van een koude kermis thuiskomen, aangezien de Indiase realiteit niet strookte met het beeld dat men hem in Engeland had voorgehouden.

Maw heeft zowel de opvattingen van Müller en Westcott als hun doorwerkingen in kaart gebracht. Dat heeft geresulteerd in een informatieve en boeiende studie. Maw heeft zijn omvangrijke verhaal, dat vele zijwegen kent, in slechts zes hoofdstukken gegroepeerd zonder verder enige indeling. Ook een index zal men tevergeefs zoeken. Deze wel erg summiere opzet maakt de studie onnodig onoverzichtelijk. Afgezien van dit minpunt: van harte aanbevolen!

R. van der Zwan

Makato Ozaki *Introduction to the philosophy of Tanabe* Rodopi, Amsterdam en Eerdmans-Grand Rapids, 1990, 258 pag.

In deze dissertatie geeft de auteur een introductie in het denken van de Japanse godsdienstfilosoof Tanabe (1885-1962), mede-oprichter van de Kyoto-school of Philosophy (waarvan de bekendste hedendaagse vertegenwoordiger Nishitani is). Tanabe, boeddhist, beïnvloed door het confucianisme, goed bekend met de westerse filosofie (hij studeerde in Duitsland),

poogde in zijn denken een synthese te geven van boeddhisme, christendom en marxisme. Ook de moderne wetenschap en de kunst wilde hij in zijn totaalvisie betrekken. Hij heeft zich met name beziggehouden met het christendom, waarbij hij veel nadacht over de persoon van Jezus. Vanuit zijn boeddhistische visie zag hij in Jezus het universele zoonschap belichaamd, iets wat in ieder mens aanwezig is en door Jezus uitgebeeld wordt. Hij poogde te komen tot een eigen christologie vanuit boeddhistisch perspectief. In zijn denken over de synthese van de religies spelen de grote tegenstellingen uit de filosofie een grote rol: tijd en eeuwigheid, dualiteit en eenheid, contemplatie en praxis, etc. Op een eigen wijze, gevoed door zijn boeddhistische visie, geeft hij een oplossing voor deze vragen.

De auteur geeft een uitgebreide inleiding in het denken van Tanabe. Hij geeft de thema's uit diens denken aan, plaatst ze in een wijder filosofisch kader en brengt ze in verband met de christelijke theologie. Ook laat hij zien hoe ze passen in zijn boeddhistisch denken. Het belangrijkste voor de auteur is echter dat hij in deze dissertatie een vertaling kan geven van het laatste, samenvattende hoofdstuk van het beroemdste boek van Tanabe, de 'Demonstration of christianity'. Daarin lezen we hoe Tanabe redeneerde, argumenteerde en hoe hij wil komen tot een christologie in boeddhistisch perspectief.

Hoewel een sterk specialistische studie is het interessant voor hen die geïnteresseerd zijn in de relatie christendom en andere religies, met name voor hen die zich bezig houden met de verhouding boeddhisme-christelijk geloof.

R. Kranenborg

H. Zock *A psychology of ultimate concern (Erik H. Erikson's contribution to the psychology of religion)* Rodopi, Amsterdam 1990, 258 pag.

De psycholoog Erikson (geb. 1902) is binnen de godsdienstpsychologie van steeds groter belang geworden. Afkomstig uit de psycho-analytische school van Freud had religie niet direct zijn eerste interesse, maar in de loop van zijn lange leven ging hij steeds positiever over religie denken en ruimde hij er een steeds grotere plaats voor in. Erikson (beïnvloed door Tillich) werd op dit gebied vooral bekend door zijn psychohistorische studie 'Young man Luther', waarin hij de psychische problematiek van Luther analyseert en zijn boek 'Gandhi's truth'. Voor het zelfverstaan van de mens en voor een goede psychische ontwikkeling is religie van groot belang.

Hetty Zock schetst in haar studie deze godsdienstpsychologische visie van Erikson. Ze verricht daarmee een belangrijk werk, want Erikson heeft nooit een godsdienstpsychologie geschreven; de elementen ervan moeten

uit zijn verschillende werken gehaald worden. Zock doet dit onderzoek en systematiseert de godsdienstpsychologie van Erikson. Ze schetst in dit boek behalve de contouren van deze visie, ook Eriksons ontwikkeling in deze. Tenslotte geeft ze het belang van de opvattingen van Erikson aan voor de moderne godsdienstpsychologie. Immers, Erikson laat zien dat een werkelijke visie op de mens niet kan zonder dat er een plaats wordt gegeven aan het innerlijk van de mens, de plek waarin het religieuze ligt. Ze verdedigt Erikson tegen critici die hem reductionisme verwijten, nl. dat bij hem religie 'niets anders zou zijn dan'. In Eriksons religiebegrip wordt God niet gereduceerd, maar is de transcendentie aanwezig.

Een zeer interessante studie, helder en ook voor niet-psychologen zeer goed leesbaar. Het is van belang te constateren dat een van oorsprong psycho-analytisch psycholoog een dergelijke visie op religie heeft. Na lezing van dit boek wordt men nieuwsgierig naar een verdere uitwerking in de praktijk.

R. Kranenborg

Boekaankondigingen

Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde Deel 146, 2e en 3e aflevering 1990, Leiden, 398 pag.

In deze bekende antropologische reeks ook ditmaal weer diepgravende artikelen over samenlevingsvormen van de Derde Wereld, bekeken vanuit cultureel-religieus perspectief. Verder in de uitgebreide rubriek Boekbesprekingen een aantal recensies van interessante publikaties over Suriname, zoals G. Oostindie, 'Roosenburg en Mon Bijou: Surinaamse plantages, 1720-1870', Dordrecht 1989; R. van Lier, 'Tropische Tribaden: Een verhandeling over homoseksualiteit en homoseksuele vrouwen in Suriname', Dordrecht 1986; B. Scholtens, 'Louis Doedel, Surinaams vakbondsleder van het eerste uur; Een bronnenpublikatie', Paramaribo 1987 en N. Wijnen et al, 'A. de Kom, zijn strijd en ideeën', Amsterdam 1989.

Apostolaat in Nederland Kerk en theologie, oktober 1990, 's-Gravenhage, 352 pag.

Dit nummer bevat een opstel van Leslie Newbigin, 'Evangelisatie in de context van secularisatie', dat gelezen kan worden als een samenvatting van de vele publikaties over dit onderwerp. De centrale vraagstelling hierbij: hoe kan in het oude gesecculariseerde Europa in de 21ste eeuw een nieuwe geloofsbeleving plaatsvinden? Naast een bijdrage van G.J. van Butselaar over San Antonio en Manilla (1989) een aantal impressies over missionaire gemeenten van o.a. C.A. ter Linden en A. Houtepen.

J. van Slageren

English Summaries

Sending out people. *Blind road of continuing process?*

This issue opens with three articles by representatives of the Catholic missionary-theological world. **Jan van Hezewijk** enters the discussion with an in-depth examination in the form of a letter which he addresses to the Protestant theologian **Jan Joosten**. This correspondence takes us directly into the stormy area of a major historical shift in which challenges to and questions concerning missions and sending people are taken up. The contribution by **Eric Manhaeghe** meshes with the foregoing. He analyzes a specific part of the history of the Flemish missionary movement as regards Africa. In particular, his account concerns people and their missionary inspiration. **Rogier van Rossum**, in his contribution, focusses on the spirituality which lies at the basis of missionary activity. Inculturation is the concept around which the occurrence of missions and sending people out revolves.

An entirely different aspect concerning missions policy is brought to light in the next three contributions. These articles concern reactions from the missionary field and missionary workers to the missionary impact. **Wilma Kuperus** interviewed two women from Zimbabwe, **Thandiwe Hensen** and **Susan Mutambirwa**. According to these women many problems in the field overseas can lead to faulty images, a wrong attitude and especially a distinction in power. **Joke Schraevesande** goes deeper into this issue in her contribution. Only on the basis of reciprocity in relations and mutual respect does she consider sending people out still responsible. **Leen Schotel**, with his article, crawls into the skin of the missionary worker who, having returned, sees his missionary experience floundering.

Missionary activity presupposes that one is always taken up by new

consciousness-raising processes and learning phases. With this in mind, **Barend Drewes** and **Henk Bekker** draw a picture in their contribution of the current training programs for mission and mission-work in respect to the Hendrik Kraemer Institute and the Kontakt der Kontinenten.

How much the Hendrik Kraemer Institute is occupied with the most profound questions connected with missionary activity can be seen from **HKI-Notes about Mission and Sending People Out**. It is a thorough piece of work that testifies to a great vision but also shows that one needs to opt for a new path in mission policy.

Of an entirely different import and content is the contribution of **Ruth Harvey** and **Jaap van Slageren** about the 'Iona Community' in Scotland. It appears necessary to search for new places where missionary spirituality can be fostered in order to enable one to carry on in a relaxed, dependable, but also firm way with the missionary task, which time and again requires our commitment.

Franz Kekana gets the opportunity to speak in *Varia*: no new wine in old wineskins in South Africa. In a discussion with the editors he gives some background information about the New Kairos document and the Rustenburger Declaration.

Wereld en Zending is een oecumenisch tijdschrift voor missiologie en missionaire praktijk voor Nederland en België. Het is een gezamenlijke uitgave van de rooms-katholieke Nederlandse Missieraad, de protestantse Nederlandse Zendingsraad en Kok en wordt geredigeerd door een Nederlands-Belgische redactie.

Wereld en Zending beschrijft levenservaringen, ontwikkelingen en visies in kerken in de Derde Wereld. Deze ervaringen en visies worden vanuit het evangelie kritisch bekeken en geanalyseerd, steeds zoveel mogelijk in samenhang met soortgelijke ervaringen en visies in onze westerse landen.

Wereld en Zending gaat uit van de overtuiging, dat missionair engagement niet kan bestaan zonder inspanning voor een betere samenleving, bestrijding van onrecht, armoede en onvrede. Christenen moeten deze strijd voeren in dialoog met mensen van andere godsdiensten en levensovertuigingen.

Wereld en Zending wil zijn een ontmoetingsplaats voor mensen die zich beroepsmatig bezighouden met missionaire wetenschappen (in de Derde Wereld en in onze westerse landen) met mensen uit de missionaire praktijk. Mensen uit deze praktijk ontdekken vragen achter de drukte van de dag en staan voortdurend voor de uitdagingen van veranderingen en nieuwe ontwikkelingen. Over deze vragen en uitdagingen mogen zij kritische reflectie verwachten van elkaar en van mensen van de wetenschap. Praktijk en wetenschap hebben elkander nodig. In 'Wereld en Zending' proberen zij elkaar te begrijpen in verstaanbare taal.

Wereld en Zending wil ook een ontmoetingsplaats zijn van mensen die in landelijke en in plaatselijke gemeenten/parochies op het terrein van missie/zending, werelddiakonaat en ontwikkelings samenwerking en omgaan met geld (1989/2)

begeleiding, bewustwording en actie met mensen uit de missionaire praktijk en missionaire wetenschappen hier en in de Derde Wereld.

Wereld en Zending

GEPLAND VOOR 1991 E.V.

- Volksreligiositeit en de missionaire beweging
- Canberra
- 1492-1992 Europese christenen in Latijns-Amerika: feest of eerherstel?
- Oost-Europa

Onderstaande losse nummers te bestellen door overmaking van f12,50 resp. f10,- op postgiro 5635338 t.n.v. Wereld en Zending, Amsterdam (tel. 020-6717654) of Bfrs. 210 resp. Bfrs. 170 op postrekening 000-1036109-52 t.n.v. CMI, Brussel (tel. 02-2192971).

O De dialoog aan de basis (1990/4)	f12,50 Bfrs. 210,-
O Bijbellezen in de Derde Wereld (1990/3)	f12,50 Bfrs. 210,-
O Beelden van elkaar (1990/2)	f12,50 Bfrs. 210,-
O Leven en strijden met de armen (1990/1)	f12,50 Bfrs. 210,-
O Media en geloofscommunicatie (1989/3)	f10,- Bfrs. 170,-
O Organisaties voor missie/zending, werelddiakonaat en ontwikkelings samenwerking en omgaan met geld (1989/2)	f10,- Bfrs. 170,-
O Eerste Nederlandse zendingsconferentie (1989/1)	f10,- Bfrs. 170,-
O Gelovig belijden in de werelddeconomie (1988/4)	f10,- Bfrs. 170,-

O Christenen en andersgelovigen (1988/3)	f 10, - Bfrs. 170, -
O Missionair België (1988/2)	f 10, - Bfrs. 170, -
O Wereldvoedselvraag- stuk en Kerken (1988/1)	f 10, - Bfrs. 170, -
O Christenen in China (1987/4)	f 10, - Bfrs. 170, -
O Toekomst van zending (1987/3)	f 10, - Bfrs. 170, -
O Model van kerk-zijn; basisgemeenschap- pen in Brazilië (1987/ 2)	f 10, - Bfrs. 170, -

(Prijs incl. verzendkosten)